

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Journalistieke illustraties over de maatschappelijke gevolgen van COVID-19: Hoe ontworpen illustraties constructief bijdragen aan de journalistiek in de nasleep van de coronapandemie

Weggemans, Guus

Citation

Weggemans, G. (2022). *Journalistieke illustraties over de maatschappelijke gevolgen van COVID-19: Hoe ontworpen illustraties constructief bijdragen aan de journalistiek in de nasleep van de coronapandemie.*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3458961>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Journalistieke illustraties over de maatschappelijke gevolgen van COVID-19

Hoe ontworpen illustraties constructief bijdragen aan de journalistiek in de
nasleep van de coronapandemie

Guus Weggemans - s1671189

Master Journalistiek & Nieuwe Media

Universiteit Leiden

Begeleider: Dr. A.W.M. Koetsenruijter

2^e lezer: Dr. J.C. de Jong

9 augustus 2022

Voorwoord

Met deze masterscriptie Journalistiek & Nieuwe Media komt er een einde aan mijn masteropleiding en mijn tijd als student aan de Universiteit Leiden. Hiermee neem ik afscheid van een inspirerende periode uit mijn leven, maar ga ik ook met veel kennis en vertrouwen mijn toekomst op de arbeidsmarkt tegemoet.

Het scriptietraject was leerzaam en uitdagend, maar ook niet altijd even makkelijk: de coronapandemie en de gevolgen daarvan, die ironisch genoeg aan de grondslag van mijn scriptie liggen, maakten het soms moeilijk om de motivatie erin te houden. Toch heb ik me hier overheen kunnen zetten. Daarvoor wil ik een aantal mensen nog kort bedanken.

Dankzij de begeleiding en feedback van mijn docent Dr. Willem Koetsenruijter is het gelukt om deze scriptie goed af te ronden. Ik ben daar dankbaar voor en wens hem een welverdiend pensioen toe. Verder wil ik mijn ouders bedanken voor alle steun die ze mij hebben gegeven in deze periode.

Ik wens u veel leesplezier toe met deze scriptie.

Guus Weggemans

Journalistieke illustraties over de maatschappelijke gevolgen van COVID-19

Hoe ontworpen illustraties constructief bijdragen aan de journalistiek in de nasleep van de coronapandemie

Guus Weggemans

Master Journalistiek & Nieuwe Media
Universiteit Leiden

Abstract

De coronapandemie beheerste, sinds de wereldwijde uitbraak van het COVID-19-virus in 2020, dagelijks de journalistieke verslaggeving. Hoewel de samenleving sindsdien resistenter is geworden tegen het virus zelf door preventie en vaccinatie, zijn er veel complexe maatschappelijke problemen naar voren gekomen als gevolg van de pandemie. Het toepassen van de constructieve beeldjournalistiek kan uitkomst bieden om deze gevolgen begrijpelijker en positiever over te brengen naar het publiek.

Jennifer Midberry en Nicole Smith Dahmen hebben met het onderzoek *Visual Solutions Journalism: A Theoretical Framework* (2020) reeds onderzocht dat beelden constructief vorm krijgen door volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid. Hierbij hebben de auteurs zich wel beperkt tot de fotografie, terwijl in de journalistiek nog veel meer typen beelden worden toegepast. Zo kunnen nieuwsredacties ook gebruik maken van ontworpen illustraties als tekeningen en grafische ontwerpen om de verslaggeving te duiden. In dit scriptieonderzoek is daarom onderzocht hoe de constructieve elementen vorm krijgen in ontworpen illustraties over de maatschappelijke gevolgen van de coronapandemie.

Aan de hand van literatuuronderzoek en een kwalitatieve inhoudsanalyse, onderverdeeld in een thematische inhoudsanalyse en een sociaal-semiotische analyse, is onderzocht hoe de constructieve beeldjournalistiek vorm krijgt in ontworpen illustraties over de coronapandemie. Uit de thematische inhoudsanalyse is naar voren gekomen hoe de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid vorm krijgen in ontworpen illustraties. De sociaal-semiotische analyse is toegepast om te onderzoeken hoe pandemische beeldtaal met betrekking tot het coronavirus vorm krijgt aan de hand van betekenisgeving die voortkomt uit de representatie, compositie en interactie bij ontworpen illustraties. De bevindingen uit dit scriptieonderzoek wijzen erop dat de constructieve beeldjournalistiek op meer manieren vorm krijgt dan voorheen is onderzocht. Met ontworpen illustraties kunnen nieuwsredacties overzichtelijk de gevolgen van de coronapandemie in beeld brengen en duidelijke plannen van aanpak formuleren voor de samenleving.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Abstract

1	Inleiding	5
2	Theoretisch Kader	8
2.1	Constructieve journalistiek	8
2.1.1	Oplossingsjournalistiek	10
2.1.2	Technieken uit de positieve psychologie	12
2.2	Constructieve elementen in de beeldjournalistiek	13
2.2.1	Volledigheid	14
2.2.2	Nauwkeurigheid	14
2.2.3	Menselijkheid	15
2.3	Ontworpen illustraties	16
2.4	Sociale semiotiek	17
2.5	Pandemische beeldtaal	18
2.5.1	Representatieve betekenis	18
2.5.2	Betekenis van de compositie	19
2.5.3	Interactieve betekenis	20
2.5.4	Ontworpen illustraties als pandemische beeldtaal	21
2.6	Conclusies uit het theoretisch kader	23
3	Methode	25
3.1	Thematische inhoudsanalyse	26
3.2	Sociaal-semiotische inhoudsanalyse	27
4	Resultaten	29
4.1	Thematische inhoudsanalyse	29
4.1.1	Volledigheid	29
4.1.2	Nauwkeurigheid	31
4.1.3	Menselijkheid	33
4.1.4	Samenvatting thematische inhoudsanalyse	35
4.2	Sociaal-semiotische inhoudsanalyse	36
4.2.1	Representatie	36
4.2.2	Compositie	39
4.2.3	Interactie	42
4.2.4	Samenvatting sociaal-semiotische analyse	44
5	Conclusies & discussie	46
5.1	Conclusies	46
5.2	Discussie	48

Bibliografie

Bijlage 1: Lijst van artikelen met ontworpen illustraties

Bijlage 2: Thematische inhoudsanalyse

Bijlage 3: Sociaal-semiotische inhoudsanalyse

1 Inleiding

De COVID-19-pandemie kreeg begin 2020 de hoofdrol in de journalistieke verslaggeving. Met de toenemende vaccinatie- en boostergraad in Nederland en andere landen lijkt een terugkeer naar een samenleving met minder restricties in het verschiet te liggen, maar de rol van corona-gerelateerd nieuws is nog niet uitgespeeld. Dit type nieuws gaat namelijk niet alleen over het coronavirus zelf: juist ook de maatschappelijke problemen als gevolg van de pandemie staan steeds meer in de belangstelling (Yu et al., 2021, p. 11-12). Deze consequenties voor de samenleving, die verergerd of zelfs veroorzaakt kunnen zijn door de coronapandemie, kweken een mate van onzekerheid bij het publiek. De problematiek is namelijk breed en niet altijd even concreet of begrijpelijk samen te vatten. Bovendien kan de stroom aan berichten over de maatschappelijke consequenties van de pandemie ervaren worden als traumatiserend en intimiderend, waardoor de COVID-19-problematiek uitgroeit tot een uitzichtloze en 'onoplosbare kwestie' in de ogen van het publiek (Liu & Liu, 2020, p. 12). Kan de journalistiek maatschappelijke problemen als gevolg van de coronapandemie op een manier brengen die begrijpelijker en concreter is? En is het daarbij mogelijk om het publiek een positiever perspectief voor de toekomst te bieden door oplossingen voor de problematiek aan te dragen?

Het gebruik van beelden kan uitkomst bieden voor deze uitdagingen: berichten die 'verpakt' worden in beeld zijn vaak niet alleen begrijpelijker voor een groter publiek, maar hebben ook meer impact op nieuwsconsumenten dan enkel de tekst van een artikel (Jacob, 2020, p. 121-122). Daarnaast kan een oplossingsgerichte benadering van de journalistiek een positiever perspectief bieden voor het publiek (Aitamurto & Varma, 2018, p. 705). Deze twee elementen komen samen in het onderzoek *Visual Solutions Journalism: A Theoretical Framework* uit 2020, gepubliceerd door Jennifer Midberry en Nicole Smith Dahmen. De oplossingsjournalistiek, die onder de bredere definitie van de 'constructieve journalistiek' kan worden geschaard, onderscheidt zich door de focus te verleggen van de maatschappelijke problemen naar mogelijke oplossingen voor deze problemen. Daarbij spelen waarden en idealen als maatschappelijke vooruitgang en hoop een vooraanstaande rol. De rol van de journalist verandert ook mee: niet alleen legt deze voorgestelde oplossingen vast die door derden worden aangedragen, maar hij of zij draagt zelf ook bij aan het naar voren brengen van uitvoerbare oplossingen (Aitamurto & Varma, 2018, p. 708).

Midberry en Dahmen verbinden de effectiviteit van beelden aan de constructieve journalistiek met een eigen onderzoek, waarin de auteurs tevens een omvangrijk theoretisch kader hebben opgezet met betrekking tot de constructieve beeldjournalistiek. Door eerst een kwantitatieve inhoudsanalyse toe te passen, hebben de auteurs een overzicht gecreëerd van beeldgebruik bij constructieve journalistiek. Daarna maakten de onderzoekers gebruik van een sociaal-semiotische analyse, waarbij de nadruk ligt op de narratieve thema's en betekenisgeving bij de onderzochte beelden. Midberry & Dahmen concludeerden dat constructieve beeldjournalistiek "volledig, nauwkeurig en menselijk" moet zijn. Volledigheid is vereist om een objectief en compleet beeld te geven van de nieuwswaardige situatie. Nauwkeurigheid is nodig om het publiek de strekking van de inhoud beter te laten begrijpen, terwijl menselijkheid de betrokkenheid van het publiek moet verhogen (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1169-1170).

Een beperking bij het onderzoek van Midberry en Dahmen is dat de meeste resultaten enkel gelden voor nieuwsfoto's bij constructieve journalistiek. Bij de eerste stappen van de inhoudsanalyse werden nog alle typen beelden meegeteld, met naast foto's ook bijvoorbeeld video's, illustraties en

andere soorten afbeeldingen. Maar vanwege de literatuur die Midberry en Dahmen hebben toegepast om het theoretisch kader op te zetten, is het onderzoek grotendeels beperkt gebleven tot nieuwsfoto's. Daardoor is een deel van de inhoudsanalyse, evenals de volledige sociaal-semiotische analyse, niet gericht op de overige typen beelden die worden gebruikt in nieuwsmedia. Dit betekent dat de onderzoeksresultaten van Midberry en Dahmen illustraties als tekeningen, grafische ontwerpen en diverse andere soorten beelden buiten beschouwing hebben laten.

Voor dit onderzoek, dat dient als aanvulling op het onderzoek van Midberry en Dahmen, worden deze typen niet-fotografische illustraties ondergebracht onder de term 'ontworpen illustraties': beelden die niet primair door een fotograaf met een camera zijn vastgelegd, maar juist zijn vervaardigd door een ontwerper. Met een breed scala aan beschikbare middelen als pen, potlood en digitale ontwerp-software als Adobe Photoshop hebben ontwerpers veel mogelijkheden om beelden te vervaardigen. Voor het onderzoek van deze scriptie zijn ontworpen illustraties geselecteerd die dienen als aanvulling op journalistieke krantenartikelen over de gevolgen van de COVID-19-pandemie: hiermee dient het onderzoek tevens een maatschappelijk relevant thema. De belangrijkste motivatie om dit onderzoek te concentreren op ontworpen illustraties, is dat het coronavirus een tamelijk complex onderwerp is om vast te leggen in beelden: virusdeeltjes zelf zijn praktisch niet te fotograferen met conventionele camera's, maar het representeren van een virus is wel mogelijk via illustraties die zijn vervaardigd door tekenaars, ontwerpers en andere makers. Door het onderzoek van deze scriptie te richten op de ontworpen illustraties in plaats van nieuwsfoto's, kan aan de hand van de resultaten een vergelijking plaatsvinden met de uitkomsten van het onderzoek door Midberry & Dahmen.

De hoofdvraag voor dit onderzoek is als volgt geformuleerd:

Op welke manier krijgen de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid uit het onderzoek van Midberry & Dahmen vorm in journalistieke "ontworpen illustraties" over de maatschappelijke gevolgen van de COVID-19-pandemie?

Voor de definitie van ontworpen illustraties bij dit onderzoek wordt uitgegaan van beelden waarbij niet (enkel) gebruik is gemaakt van de fotografie om tot het eindresultaat te komen. De ontworpen illustraties zijn vervaardigd door bijvoorbeeld een ontwerper of tekenaar, of zijn bewerkte versies van eerder gemaakte ontworpen illustraties of foto's. Het onderzoeksmateriaal van deze scriptie bestaat daarmee uit onder meer tekeningen en grafische ontwerpen.

Een voorbeeld van een dergelijke ontworpen illustratie is een beeld van het gele Nederlandse vaccinatieboekje (afbeelding 1). Deze samengestelde illustratie is van de hand van een ontwerper, die specifiek voor bij een artikel in de Nederlandse krant NRC het gele boekje tegen een gele achtergrond heeft geplaatst met een aantal 'COVID-19 approved'-stempels. Het is mogelijk dat het boekje en de stempels in dit beeld zijn overgenomen uit eerder gemaakte foto's, maar de illustratie als geheel is gevormd door beelden bij elkaar te voegen tot een grafisch ontwerp. Dit is waarschijnlijk bereikt door gebruik te maken van digitale ontwerp-software.

Afbeelding 1: Illustratie bij artikel 'Het vaccinatiebewijs wordt in hoog tempo ontwikkeld, maar over ethische vragen wordt amper gesproken'. *Studio NRC, 3 maart 2021.*

Om de constructieve elementen binnen de ontworpen illustraties te identificeren en te analyseren, wordt er in het volgende hoofdstuk van dit onderzoek een bijpassend theoretisch kader gepresenteerd. De methode bouwt verder op het onderzoek van Midberry & Dahmen en de in deze scriptie behandelde theorie. Daarna komen de resultaten van dit scriptieonderzoek aan bod en volgt er een afsluitende conclusie.

2 Theoretisch kader

Zoals reeds werd aangegeven in het introducerende hoofdstuk, wordt de basis van dit onderzoek gevormd door de publicatie *Visual Solutions Journalism: A Theoretical Framework*, over het onderzoek naar constructieve beeldjournalistiek door Jennifer Midberry en Nicole Smith Dahmen. De theorie uit *Visual Solutions Journalism* bouwt verder op eerder verschenen literatuur over constructieve journalistiek, maar voegt daarnaast ook veel toe op het gebied van beeldgebruik in deze journalistieke context.

Midberry en Dahmen verzamelden literatuur over ethiek, normen en toepassingen van constructieve technieken binnen de beeldjournalistiek, specifiek de fotografische journalistiek, met als doel om richtlijnen op te stellen voor het gebruik van beelden in de context van de oplossingsjournalistiek. De onderzoekers onderzochten vervolgens de constructieve eigenschappen van beelden uit diverse oplossingsgerichte nieuwsartikelen: representeren de beelden problemen, oplossingen of allebei? Ruim driekwart van de onderzochte beelden bleek enkel de oplossing te representeren, terwijl maar 9% alleen het probleem liet zien. Op basis van het onderzoek concludeerden Midberry en Dahmen dat de constructieve beeldjournalistiek volledig, nauwkeurig en menselijk moet zijn (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1163-1164).

Het theoretisch kader uit het onderzoek van Midberry en Dahmen dient nog verder te worden aangevuld met vakliteratuur om tot een gerichter antwoord te komen op de hoofdvraag van dit onderzoek. In dit theorie-hoofdstuk zal ten eerste literatuur behandeld worden die de constructieve journalistiek, met in het bijzonder de tak van de oplossingsjournalistiek, in meer details definieert. Ook wordt uiteengezet hoe technieken uit de positieve psychologie kunnen worden toegepast om constructieve journalistiek te realiseren. Vervolgens komen de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid aan bod, waarbij bovendien wordt vastgesteld hoe deze te verbinden zijn aan beelden in de journalistiek. Verder wordt er aan de hand van relevante theorie een definitie van ontworpen illustraties voor dit onderzoek vastgelegd. Tot slot komt het begrip pandemische beeldtaal in de journalistiek aan bod, die aansluit bij de thematisering van dit onderzoek rond de coronacrisis en in grote lijnen bepaalt hoe de selectie van relevant beeldmateriaal voor dit onderzoek tot stand komt. Een verdere toelichting op de methode van Midberry & Dahmen, evenals de manier waarop die methode (in aangepaste vorm) wordt toegepast in dit onderzoek naar ontworpen illustraties, komt aan bod in hoofdstuk 3.

2.1 Constructieve journalistiek

Wat houdt de constructieve journalistiek precies in? Volgens The Constructive Institute, een aan de Universiteit van Aarhus verbonden organisatie die onder meer journalisten ondersteunt met het toepassen van constructieve nieuwstechnieken, is constructieve journalistiek “een tegenreactie op de toenemende sensatiezucht en negatieve ‘bias’ binnen de hedendaagse nieuwsmedia”. De constructieve journalistiek benadert nieuws op een manier die het publiek een “eerlijk, accuraat en binnen de context geplaatst” beeld van de wereld biedt. Daarbij ligt de nadruk van het nieuws niet op het negatieve en wat er fout gaat, maar juist op het positieve en verbetering. Ook binnen Nederland is er in toenemende mate aandacht voor de constructieve journalistiek. Zo biedt Hogeschool Windesheim in Zwolle het lectoraat *Constructive Journalism* aan, waarbij onderzoek wordt verricht naar “hoe de journalistiek kan bijdragen aan het oplossen van allerlei

maatschappelijke vraagstukken in de veranderende samenleving". Door bijvoorbeeld te kijken naar de impact van de constructieve journalistiek op zowel het publiek als de praktijk van journalisten en te onderzoeken hoe de inhoud van nieuws "constructiever kan worden", is er vanuit onderzoek door het lectoraat meer kennis vergaard over voornamelijk Nederlandse toepassingen van de constructieve journalistiek.

Gedetailleerde definities van de constructieve journalistiek worden aangehaald in diverse wetenschappelijke publicaties, welke tamelijk recent zijn: het gros hiervan is gepubliceerd in de afgelopen tien jaar. Zo kwamen Karen McIntyre en Cathrine Gyldensted in 2017 met het voorstel om constructieve journalistiek te definiëren als een nieuwe discipline binnen de nieuwsproductie, waarbij technieken uit de positieve psychologie worden toegepast om nieuws 'productiever en aantrekkelijker' te maken (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 20). McIntyre en Gyldensted stellen dat 'slecht' of negatief nieuws kan leiden tot een afname van de nieuwsconsumptie bij het publiek. Uit een eerder onderzoek van Karen McIntyre uit 2015 kwamen namelijk diverse consequenties van negatief nieuws naar voren: zo kan er bij het publiek sprake zijn van een afnemende tolerantie voor slecht nieuws, gevoelens van depressie & hulpeloosheid, en minder vertrouwen in de politiek en anderen. Ook kan negatief nieuws mogelijk leiden tot emotionele instabiliteit en een vijandig wereldbeeld bij nieuwsconsumenten (McIntyre, 2015, p. 5) Volgens McIntyre en Gyldensted lopen de traditionele nieuwsmedia door deze negatieve effecten niet alleen het risico zichzelf verder te distantiëren van het publiek, maar bedreigt de problematiek ook de kernwaarden van de journalistiek: het nieuws brengen op een eerlijke en verantwoorde manier, waarbij het leed zoveel mogelijk wordt beperkt (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 20-21).

Tanja Aitamurto en Anita Varma beschrijven in *The Constructive Role of Journalism* uit 2018 hoe constructieve journalistiek de focus in de verslaggeving wegschuift van negatieve connotaties als sensatiezucht en conflict. Tegelijkertijd brengt de constructieve journalistiek een positiever toekomstbeeld naar voren, waarin de problematiek kan worden verholpen (Aitamurto & Varma, 2018, p. 703-704). Uit onderzoek door Klaus Meier bleek dat constructieve journalistiek een negatief wereldbeeld kan tegengaan door positieve emoties op te roepen bij het publiek (Meier, 2018, p. 776). Ulrik Haagerup benadrukt in zijn betoog *The Time is Now: Rethink Journalism* uit 2020 dat de constructieve journalistiek er niet op uit is om de problematiek helemaal onder stoelen of banken te schuiven. Het is volgens Haagerup dan ook een misvatting om de constructieve journalistiek te definiëren als 'het brengen van louter positief of vrolijk nieuws': de constructieve journalistiek dient juist een genuanceerde balans te vinden tussen het negatieve van de problematiek en het positieve van een toekomstvisie met uitzicht op verbetering (Haagerup, 2020, p. 328).

Er is ook enige kritiek wat betreft de constructieve journalistiek: volgens criticasters neemt deze vorm van journalistiek namelijk niet genoeg afstand van het nieuws. Door waarden en idealen als maatschappelijke vooruitgang en hoop centraal te stellen in de verslaggeving, menen critici dat de constructieve journalistiek traditionele journalistieke kernwaarden als onpartijdigheid en onafhankelijkheid doorbreekt. De journalist draagt zelf namelijk actief bij aan het naar voren brengen van plannen van aanpak: wordt daarmee niet teveel afgeweken van de traditionele en objectieve rol van beschouwer van het nieuws? Met de constructieve waarde van maatschappelijke vooruitgang zou je tevens kunnen stellen dat er sprake kan zijn van een zekere mate van belangenbehartiging in het voordeel van bepaalde betrokkenen (Aitamurto & Varma, 2018, p. 701-702).

De wortels van de constructieve journalistiek liggen volgens McIntyre en Gyldensted bij *civic journalism*, wat vrij vertaald kan worden naar ‘burgerjournalistiek’ (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 23-24). Tanni Haas en Linda Steiner beschrijven de burgerjournalistiek als een middel om het publiek meer te betrekken bij de democratie en het publieke debat rond maatschappelijke problematiek, met als doel om burgers beter te laten participeren in het politieke proces (Haas & Steiner, 2006, p. 250). Hoewel de burgerjournalistiek ook informatie verschaft over het aanpakken van maatschappelijke en voornamelijk politieke kwesties, maakt de constructieve journalistiek het verschil door verdere context te brengen voor het publiek in de vorm van een positief toekomstperspectief (McIntyre, 2015, p. 27).

2.1.1 Oplossingsjournalistiek

McIntyre en Gyldensted beschouwen de oplossingsgerichte benadering die Jennifer Midberry en Nicole Smith Dahmen als uitgangspunt hebben genomen in hun onderzoek als één van vier verschillende takken binnen de constructieve journalistiek. Naast de oplossingsjournalistiek zijn dat de toekomstgerichte journalistiek, vredesjournalistiek en herstellende journalistiek. McIntyre en Gyldensted benadrukken daarmee dat het presenteren van oplossingen één van meerdere mogelijkheden binnen de positieve psychologie is om nieuws op een constructieve wijze te presenteren (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 23-24). Aangezien het onderzoek van Midberry en Dahmen, waarop dit huidige onderzoek is gebaseerd, zich specifiek richt op de oplossingsjournalistiek, gaan we binnen deze paragraaf verder in op wat de oplossingsgerichte journalistiek onderscheidt binnen het domein van de constructieve journalistiek.

McIntyre en Gyldensted ‘lenen’ de definitie van de oplossingsjournalistiek van het Solutions Journalism Network: een Amerikaanse organisatie die zich inzet om “alle mensen toegang te geven tot nieuws dat hen helpt om een eerlijke en duurzame wereld op te bouwen” door journalisten te trainen in het toepassen van een oplossingsgerichte benadering in de verslaggeving (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 23). Volgens Midberry en Dahmen gaat oplossingsjournalistiek daarmee verder dan het benoemen van maatschappelijke problemen. Door geloofwaardige oplossingen naar voren te brengen op basis van een uitvoerige analyse van het probleem, ontstaat er in de verslaggeving een perspectief dat dicht bij het publiek staat en een vollediger context van het nieuws representeert (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1160). Volgens Tanja Aitamurto en Anita Varma onderscheidt de oplossingsjournalistiek zich in het bijzonder door specifiek de uitvoerbare oplossingen onder de loep te nemen. De oplossingen krijgen door deze journalistieke berichtgeving een zekere legitimiteit toegewezen en worden hoger op de publieke (en politieke) agenda geplaatst. Hierdoor interpreteert het publiek de situatie rond een maatschappelijk vraagstuk op een nieuwe manier, waarbij als het ware een houvast of ‘licht aan het einde van de tunnel’ plaats krijgt in de verslaggeving (Aitamurto & Varma, 2018, p. 703-704).

Ook onderscheidt de oplossingsgerichte journalistiek zich volgens Aitamurto en Varma door het voornaamste doel of motief. Daarbij spelen waarden als maatschappelijke vooruitgang en idealen als hoop de hoofdrol. De journalistiek speelt binnen deze context de rol van een platform, waarop praktische (en soms ook bewezen) toepassingen van oplossingen worden gedeeld met het publiek (Aitamurto & Varma, 2018, p. 699). Door te zoeken naar oplossingen en samenwerking in plaats van conflict en polarisatie, ligt bij oplossingsgerichte journalistiek de nadruk op positieve en productieve

verandering. Net als Midberry en Dahmen zien ook Aitamurto en Varma signalen die er op wijzen dat constructieve journalistiek de betrokkenheid van het publiek verhoogt en het publieke debat bevordert (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1161). Niet alleen zorgt het uitgebreid behandelen van oplossingen voor een completer beeld van mogelijkheden: door de positieve inslag kweekt de constructieve journalistiek optimisme, waarbij vooral een jonger publiek meer betrokken raakt bij het nieuws. De resultaten van een surveyonderzoek door Karen McIntyre uit 2019, welke specifiek gericht was op de effecten van oplossingsgerichte journalistiek, suggereren tevens dat constructieve en oplossingsgerichte berichtgeving ertoe leidt dat het publiek zich minder negatief voelt na het lezen van het nieuws. Bovendien gaven de respondenten aan dat ze zowel het nieuwsbericht als de gepresenteerde oplossingen in het verhaal beschouwden als een gunstige en positieve ervaring. Aan de andere kant gaven de resultaten uit het onderzoek van McIntyre geen concreet bewijs dat lezers zich meer of actiever betrokken voelen bij het tot stand brengen van een mogelijke oplossing voor een maatschappelijk probleem. Ook de praktische uitvoer- of haalbaarheid is belangrijk voor een positieve ontvangst van een constructief geformuleerd nieuwsbericht: wanneer een gepresenteerde oplossing weinig effectief lijkt, zorgt dat er juist voor dat de lezer een gevoel van 'hopeloosheid' ondervindt. McIntyre stelt wel dat, over het algemeen, een constructieve en oplossingsgerichte invalshoek in de journalistiek effectief kan zijn in het verzachten van 'hard' nieuws. Ook kan deze invalshoek de houding van het publiek ten opzichte van het nieuws en mogelijke oplossingen positief verbeteren (McIntyre, 2019, p. 29-31).

De oplossingsgerichte journalistiek dient, net als de bredere constructieve journalistiek, objectief en onpartijdig verslag te doen van mogelijke oplossingen op maatschappelijke problemen (Haagerup, 2020, p. 326). Dat leidt tot een zeker spanningsveld: aan de ene kant dient de journalistiek geen potentieel partijdige invalshoek te kiezen, maar met het brengen van mogelijke oplossingen als reactie op maatschappelijke problemen kan beargumenteerd worden dat volledige objectiviteit van de journalist moeilijk haalbaar is. Niet iedereen ziet een mogelijke oplossing op dezelfde manier en zelfs een mogelijk probleem kan door anderen worden gezien als iets dat juist helemaal niet zo problematisch is (Aitamurto & Varma, 2018, p. 704-708). De journalist speelt binnen de oplossingsjournalistiek dan ook een enigszins uitzonderlijke rol. Niet alleen legt de journalist oplossingsgerichte reacties op maatschappelijke problemen vast: deze draagt zelf ook bij aan het ontwikkelen van uitvoerbare oplossingen. De oplossingsgerichte journalistiek wordt daarmee als een praktisch voorbeeld binnen de constructieve journalistiek aangehaald (Aitamurto & Varma, 2018, p. 699). Die spanning tussen de objectiviteit enerzijds en de normatieve 'plicht' van journalisten om oplossingen aan te dragen anderzijds wordt door Karen McIntyre aangekaart in haar surveyonderzoek uit 2019. McIntyre stelt dat de oplossingsjournalistiek een relatief nieuwe benadering behelst, die het idee van de journalist als 'afstandelijke waarnemer' uitdaagt. In plaats daarvan zou gesteld kunnen worden dat journalisten die oplossingsgericht te werk gaan het nieuws tot een zekere hoogte aansturen. De verhouding 'probleem-oplossing' is in de journalistiek een vaker terugkerend narratief dat bij uitstek relevant is voor de oplossingsgerichte journalistiek. McIntyre ziet dit soort journalistiek als actief: journalisten die het toepassen, houden namelijk rekening met de impact van het verhaal dat zij brengen. Door de oplossing in plaats van het probleem centraal te stellen, zetten journalisten een narratief neer waarin het nieuws op een positieve noot eindigt (McIntyre, 2019, p. 20-21).

2.1.2 Technieken uit de positieve psychologie

Om het proces van het maken van nieuws binnen de constructieve journalistiek en de oplossingsjournalistiek in kaart te kunnen brengen, is het van belang om de technieken uit de positieve psychologie toe te lichten waarmee de constructieve en oplossingsgerichte journalistiek kan worden toegepast door journalisten. McIntyre en Gyldensted sommen in hun publicatie uit 2017 vijf technieken op uit de positieve psychologie, die moeten dienen als richtlijnen voor de constructieve journalistiek. Deze technieken kunnen worden toegepast in diverse 'fases' binnen het proces van de nieuwsproductie (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 26-30).

Ten eerste dienen journalisten een goede balans vinden tussen positieve en negatieve elementen in de verslaggeving, door onderzoekers uit de positieve psychologie het *Well-Being Model of the World* genoemd. Gyldensted pastte het model in 2011 voor het eerst toe als innovatie in de journalistiek, waarbij het negatief geladen *Disease Model of the World* wordt tegengegaan. Volgens Gyldensted overheerst dat model de journalistiek met negatieve elementen als conflict, post-traumatische stress en het 'slachtoffers-perspectief'. Door positieve elementen als vooruitgang, betrokkenheid en verbetering daar tegenover te stellen, ontstaat er een meer gebalanceerd en accuraat wereldbeeld bij het publiek (Gyldensted, 2017). Het *Well-Being Model* slaat daarmee terug op de meer actieve rol van de journalist binnen de constructieve journalistiek: deze 'stuurt' het verhaal om ook de meer positieve elementen in de verslaggeving te benoemen (Aitamurto & Varma, 2018, p. 699).

Het oproepen van positieve emoties bij het publiek is een andere manier voor journalisten om de eigen journalistiek constructiever te maken. Volgens Barbara L. Fredrickson, die onderzoek verrichte naar de rol van positieve emoties binnen de positieve psychologie, bevestigen positieve emoties niet alleen het welzijn van het publiek: ze vervullen tevens een 'zelfversterkende' rol. Positieve emoties zijn dus niet alleen een eindpunt, maar ook een begin voor verdere verbetering en groei van het psychisch welzijn (Fredrickson, 2001). Klaus Meier onderschrijft dat constructieve journalistiek het welzijn kan bevorderen bij het publiek, met emoties als vrolijkheid en veerkracht tot gevolg (Meier, 2018, p. 776). Uit onderzoek van Denise Baden, Karen McIntyre en Fabian Homberg blijkt dat positieve informatie kan worden toegepast in de verslaggeving om positieve emoties op te roepen bij het publiek. Zo kunnen nieuwsconsumenten minder angstig, optimistischer en meer betrokken worden bij het nieuws (Baden, McIntyre & Homberg, 2019, p. 1956).

Verder kunnen journalisten het PERMA-model toepassen om een constructiever geheel te maken van hun verslaggeving. Deze afkorting staat voor de termen *Positive Emotion*, *Engagement*, *good Relationships*, *Meaning* en *Achievement*: door positieve emoties, betrokkenheid, goede relaties, betekenis en het behalen van prestaties ontstaan er positieve gevolgen voor het welzijn van het publiek. Het PERMA-model is afkomstig van Martin Seligman, die de term *flourishing* verbindt aan het psychisch welzijn: het laten 'opbloeien' van mensen door het toepassen van positief-psychologische technieken (Seligman, 2011). Volgens McIntyre en Gyldensted kunnen journalisten nieuws op een constructieve wijze neer te zetten door zich te houden aan de richtlijnen van de PERMA-methode. Door constructieve vragen te stellen, gericht op positieve elementen als samenwerking, vooruitgang en productiviteit, werkt de journalist toe naar een vollediger beeld van het nieuws. Daarbij is het volgens McIntyre en Gyldensted wel van belang dat het nieuwsverhaal maatschappelijke relevant is en een goede balans aanhoudt tussen positieve en negatieve elementen (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 28). Ook Ulrik Haagerup benadrukt het belang van deze balans: de constructieve journalistiek is niet louter positief en niet bedoeld om problemen en kritiek te

‘verbloemen’, maar juist om een objectief en zo volledig mogelijk beeld van de werkelijkheid te schetsen (Haagerup, 2020, p. 328-330).

Naast het stellen van constructieve vragen, kunnen journalisten ook het verschil maken door constructieve interviewtechnieken toe te passen. McIntyre en Gyldensted halen hiervoor de theorie van Karl Tomm aan, een professor gespecialiseerd in de psychiatrie. Hij publiceerde in 1988 een handleiding met richtlijnen voor *Interventive Interviewing*, waarbij het doel is om constructieve veranderingen te bevorderen (Tomm, 1988). Tomm onderscheidt vier verschillende manieren van vragen stellen, die McIntyre en Gyldensted vervolgens verbinden aan de journalistiek. Ten eerste kan een journalist lineaire vragen stellen, waarbij wordt gekeken naar een oorzaak en het directe effect daarvan. Deze techniek wordt het meeste toegepast in de algemene journalistiek en kent volgens McIntyre en Gyldensted meerdere risico's, zoals een negatief oordeel door het publiek door het uitblijven van een positieve 'twist'. Haagerup verbindt dit type van vragen stellen aan het filter 'Breaking News': nieuws dat zich enkel richt op het hier en nu, maar niet op de toekomst. Dat leidt mogelijk tot een 'overweldiging van angst' bij het publiek. Daarom is het van belang voor de constructieve journalistiek om lineaire vragen tot een minimum te beperken (Haagerup, 2020, p. 326-327). Bij reflexieve vragen, waarbij de journalist de geïnterviewde specifiek vraagt naar het eigen perspectief op een gebeurtenis of probleem, komen er mogelijk nieuwe mogelijkheden of oplossingen naar boven in het antwoord. Dit kan leiden tot nieuwe inzichten bij het publiek en mogelijk een positiever perspectief. Bij circulaire vragen gaan journalisten nog iets verder: zij vragen de geïnterviewde om mogelijke patronen te ontdekken vanuit eerdere, vergelijkbare gebeurtenissen en hoe deze zijn aangepakt. Dan zijn er nog strategische vragen, waarbij de journalist de meest actieve rol op zich neemt: deze probeert het verhaal van de geïnterviewde aan te sturen met vervolgvragen die eerdere antwoorden vanuit een nieuw perspectief benaderen. Strategische vragen zijn daardoor zeer beperkend voor de geïnterviewde en de journalist moet waakzaam zijn om de objectiviteit van het verhaal te bewaren en niet teveel het verhaal aan te sturen op basis van een eigen agenda (Aitamurto & Varma, 2018, p. 699).

Tot slot noemen McIntyre en Gyldensted dat de focus van de constructieve verslaggeving bij de oplossingen moet liggen: ook dit is een techniek die afkomstig is uit de positieve psychologie (McIntyre & Gyldensted, 2017, p. 28-29). De oplossingsjournalistiek, behandeld in paragraaf 2.1.1, is een praktische toepassing van deze techniek. In het literatuuronderzoek van Midberry en Dahmen, voorafgaand aan de methode in hun onderzoek naar constructieve en oplossingsgerichte beeldjournalistiek, noemen de onderzoekers hoe oplossingsjournalistiek in detail ingaat op het onderzoeken van een probleem en vooral de mogelijke oplossingen: niet alleen het mogelijke positieve effect, maar ook de implementatie en eventuele beperkingen van aangedragen oplossingen spelen hierbij een rol (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1160-1161).

2.2 Constructieve elementen in de beeldjournalistiek

Om het onderzoek van Midberry en Dahmen op juiste wijze te kunnen reproduceren voor dit onderzoek naar ontworpen illustraties over COVID-19, is het van belang om de drie constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid nader toe te lichten. Zo wordt duidelijk welke kwalitatieve eigenschappen van de ontworpen illustraties kunnen worden toegeschreven aan deze constructieve elementen.

2.2.1 Volledigheid

Een norm die zowel binnen de oplossingsjournalistiek als de constructieve journalistiek in het algemeen hoog aangeschreven staat, is om zo volledig mogelijk verslag te doen van nieuwswaardige gebeurtenissen. Deze nadruk op volledigheid dient om de oplossingsjournalistiek en constructieve journalistiek vrij te waken van een vooringenomen agenda of 'bias': breng het hele verhaal om een zo volledig mogelijk beeld van de wereld te schetsen. De volledigheid van oplossingsgerichte en constructieve verslaggeving zou ertoe leiden dat het nieuws betrouwbaarder en dus belangrijker wordt, om zo elke hoek van het nieuwsverhaal mee te krijgen. Aitamurto & Varma benadrukken wel dat de oplossingsjournalistiek in het bijzonder zich in een spanningsveld bevindt wat betreft volledigheid: zijn de aangedragen oplossingen wel alomvattend te beschouwen als de 'juiste' of enige mogelijke oplossingen, of worden deze aangedragen vanuit een bepaald frame op wat de perfecte samenleving zou moeten zijn? Het is aan de journalist om de volledigheid van de oplossingsjournalistiek te bewaken door het probleem voldoende aandacht te geven en een scala aan oplossingen te presenteren (Aitamurto & Varma, 2018, p. 706-708). Ook McIntyre onderschrijft deze actieve taak van journalisten die een constructieve, oplossingsgerichte willen toepassen: door rekening te houden met de impact van het verhaal en de manier waarop zij zowel het probleem als mogelijke oplossingen brengen, bepalen zij hoe volledig de verslaggeving is (McIntyre, 2019, p. 20-21).

Volgens Midberry en Dahmen dient de constructieve beeldjournalistiek volledigheid na te streven door zowel de problemen als de oplossingen zoveel mogelijk aan te kaarten binnen een afbeelding. Verhalen die via het negatieve conflict-frame worden gebracht hebben overwegend veel nieuwswaarde, maar het tonen van slechts één zijde van het complete verhaal kan het perspectief van het publiek op de zaak beïnvloeden. Negatieve beelden zijn oververtegenwoordigd in de journalistiek, wat er toe leidt dat het publiek mogelijke oplossingen volledig buiten beschouwing laat en de mate van betrokkenheid afneemt. Aan de andere kant kan een buitenproportionele focus op de oplossingen het publiek het gevoel geven dat problemen reeds zijn opgelost, wat ook niet ten goede komt aan de betrokkenheid. Constructieve beelden moeten dus een uitgebalanceerde weergave zijn van een narratief waarin zowel problemen als oplossingen worden verwerkt (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1163-1164).

2.2.2 Nauwkeurigheid

De constructieve beeldjournalistiek moet volgens Midberry & Dahmen ook nauwkeurig zijn, wat inhoudt dat de getoonde problemen en oplossingen in het beeld binnen de juiste context worden geplaatst. Om deze nauwkeurigheid te kunnen bereiken, is het van belang dat voorgestelde oplossingen op basis van feiten en zorgvuldig onderzoek worden gerepresenteerd, evenals mogelijke kritiek op en beperkingen bij deze oplossingen. De constructieve beeldjournalistiek bestaat dus niet om de 'ideale oplossingen' neer te zetten, maar dient juist objectief te blijven met hoe het de wereld representeert (Haagerup, 2020, p. 329-330). Het bewerken van een origineel beeld om beter bij het verhaal aan te sluiten behoort tot de mogelijkheden van een nieuwsredactie, maar de context en inhoud van het oorspronkelijke beeld moet niet teveel veranderen. Dat geldt vooral bij nieuwsfoto's, maar ook bij illustraties die specifiek ter gelegenheid van de nieuwswaardige gebeurtenis zijn vervaardigd. Beeld kan misleidend zijn wanneer het bij nieuws wordt geplaatst dat speelt in een

andere context. Dit gevaar speelt bij het toenemende gebruik van ‘stockafbeeldingen’ in de journalistiek: beelden die overgenomen mogen worden voor doeleinden die niet-commercieel zijn (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1165).

Uit een onderzoek van Lough & McIntyre naar beelden bij oplossingsgerichte nieuwsverhalen bleek dat de waarneembare betekenis van een beeld kan veranderen wanneer het buiten de oorspronkelijke context wordt geplaatst. De onderzoekers spreken van ‘nabijheidsfactoren’: wanneer de beeldmaker weet welke elementen van belang zijn voor het nieuwsverhaal, gaat deze daar ook op inspelen en wordt het beeld vastgelegd met elementen die specifiek van toepassing zijn op het bewuste nieuwsverhaal. Als er gebruik wordt gemaakt van beeldbanken of een andere bron van eerder vervaardigde beelden, bestaat er het risico dat elementen in het beeld niet nauwkeurig aansluiten op het nieuwsverhaal. Bovendien tonen beelden afkomstig van derde partijen als persbureaus overwegend problemen en minder vaak oplossingen. Daarentegen geven originele beelden, die specifiek voor een bepaald nieuwsverhaal zijn gemaakt, sneller de juiste context weer en beelden zij vaker zowel het probleem als de oplossingen af. De constructieve beeldjournalistiek dient dus gebruik te maken van originele beelden of zorgvuldig geselecteerde en/of bewerkte beelden die nauwkeurig binnen de context van het nieuwsverhaal passen (Lough & McIntyre, 2019, p. 594).

2.2.3 Menselijkheid

Verder speelt de eis voor een mate van menselijkheid bij de constructieve beeldjournalistiek: beelden dienen gevoelens van ‘inspiratie en hoop’ op te wekken bij het publiek door visueel begrip te kweken. Het doel van constructief nieuws is niet alleen het publiek te laten begrijpen wat er aan de hand is, maar ook wat voor positieve invloed mensen kunnen uitoefenen om de problemen aan te pakken. Constructieve beelden dienen herkenbare menselijke eigenschappen als emoties, samenwerking en activiteiten te bevatten. Wanneer deze elementen af te lezen zijn uit het beeld, geeft dat een empathische onderbouwing voor de legitimiteit en effectiviteit van de aangedragen oplossingen (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1165-1166).

Uit het onderzoek van Lough & McIntyre bleek bovendien dat nieuwsbeelden met mensen of menselijke kenmerken vaker oplossingen tonen dan het gemiddelde nieuwsbeeld: beelden met oplossingen gingen tevens vaak gepaard met representaties van menselijke relaties en handelingen. Dit noemen de onderzoekers dan ook de ‘menselijke factoren’ die bijdragen aan de oplossingsgerichtheid nieuwsbeelden. Meer zakelijke en informatieve beelden, waarbij niet tot nauwelijks menselijke elementen in waar te nemen zijn, leiden volgens het onderzoek van Lough & McIntyre tot minder betrokkenheid bij nieuwslezers dan beelden waarbij er tevens een emotionele dimensie van toepassing is. Daarbij moet wel de balans tussen positief en negatief geladen representaties van menselijkheid worden benadrukt: menselijk lijden als gevolg van problemen is immers ook mogelijk om weer te geven in een beeld en leidt tot ‘negatief medeleven’ door het publiek. Daarom is het van belang om genoeg voorbeelden van mensen die zich met oplossingen bezighouden in beeld te brengen, om zo hoop op verbetering uit te stralen (Lough & McIntyre, 2019, p. 594-595). De constructieve beeldjournalistiek dient dus niet louter positieve menselijke elementen uit te stralen, maar moet tegelijkertijd ook waakzaam zijn om het publiek te beschermen tegen een overdaad van menselijk lijden en andere negatieve connotaties (Haagerup, 2020, p. 328).

2.3 Ontworpen illustraties

In het onderzoek van Midberry en Dahmen zijn een kwantitatieve inhoudsanalyse en een sociaal-semiotische analyse toegepast op foto's bij nieuwsartikelen. De kwantitatieve inhoudsanalyse dient om de 'beste' of meest effectieve toepassingen van de constructieve journalistiek in beelden te onderscheiden. Hierbij halen Midberry en Dahmen de richtlijnen voor oplossingsjournalistiek aan, evenals theorieën over visuele communicatie en normen & waarden uit de fotojournalistiek. De sociaal-semiotische analyse is bedoeld om te onderzoeken hoe beelden de kenmerken van de constructieve journalistiek uitdragen richting de toeschouwer (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1160).

Omdat het onderzoek van deze scriptie zich richt op ontworpen illustraties, zoals tekeningen en grafische ontwerpen, is aanvullende en relevante literatuur nodig om beide analyses accuraat uit te kunnen voeren binnen de context van het onderzoek. In deze paragraaf komt eerst de definitie van ontworpen illustraties aan bod, met daarbij bijzondere aandacht voor wat ontworpen illustraties onderscheidt van foto's. Daarna wordt literatuur aangehaald die de sociale semiotiek verbindt aan de ontworpen illustraties.

Met de term 'ontworpen illustratie' wordt binnen deze scriptie verwezen naar beelden die zijn vervaardigd zonder (exclusief) gebruik te maken van fotografische technieken. Om de definitie van ontworpen illustraties nader toe te kunnen lichten, dient eerst te worden uitgelegd wat de in dit onderzoek veel genoemde en algemene term 'beeld' precies inhoudt. In het boek *Beeldtaal: perspectieven voor makers en gebruikers* worden beelden omschreven als "...alle communicatieve middelen die niet primair tekst zijn, [die] door middel van een tweedimensionaal medium tot ons komen (...) en primair een communicatief-retorische functie hebben" (Van den Broek et al., 2019, p. 12). Beeld berust op visuele middelen die we waarnemen op een 'plat vlak' als een krantenpagina of beeldscherm, met als belangrijkste functie het overbrengen van een boodschap naar het publiek. Zowel foto's als ontworpen illustraties voldoen aan de algemene definitie van 'beeld'.

Wat definieert een beeld als illustratie en wanneer is deze 'ontworpen'? In het online Van Dale-woordenboek wordt 'illustratie' uitgelegd als een "afbeelding in een boek of tijdschrift", dat dient ter "toelichting" of "verduidelijking". Volgens de definitie van 'illustratie' in het Prisma-woordenboek kan een illustratie niet alleen een tekening zijn, maar ook een foto of een ander beeld. De gemene deler van alle illustraties is dat het dient als een "voorbeeld dat iets duidelijk maakt" voor de toeschouwer (Hofman, 2018, p. 289). Door in deze scriptie het bijvoeglijke 'ontworpen' toe te voegen aan 'illustratie', worden foto's uitgesloten van het onderzoeksmateriaal. Ontworpen illustraties zijn namelijk beelden die expliciet vervaardigd zijn door een ontwerper of tekenaar en niet (primair) door een fotograaf. Ontworpen illustraties kunnen wel bewerkte versies zijn van eerder gemaakte foto's of andere beelden.

Er zijn een aantal verschillen waarmee onderscheid kan worden gemaakt tussen foto's en ontworpen illustraties binnen de context van de journalistiek. *Beeldtaal* wijdt een volledig hoofdstuk aan de fotografie, met bijzondere aandacht voor de opkomst van de digitale fotografie. Die verandering leidde onder meer tot een toename van foto's in de journalistieke verslaggeving en een steeds groter aanbod aan fotografische beelden voor redacties, die niet langer afhankelijk zijn van professionele fotografen om nieuwsverhalen aan te vullen met foto's. Met een mobiele telefoon kan elke (burger)journalist nu een beeld schieten dat past bij de context van het nieuws dat gemaakt wordt (Van den Broek et al., 2019, p. 209-213). Daar ligt een verschil met ontworpen illustraties als

tekeningen en grafische ontwerpen, die nog steeds overwegend worden vervaardigd door gespecialiseerde en professionele illustratoren en ontwerpers: de 'lat' om kwalitatieve beelden te produceren ligt bij ontworpen illustraties daardoor hoger dan bij de (amateur)persfotografie. De middelen die worden gebruikt om beeld te creëren verschilt van de fotografie: in plaats van een camera gebruiken ontwerpers en illustratoren middelen als pennen, potloden en ook steeds vaker computerprogramma's om illustraties te ontwerpen en uit te werken. De fotografie is door het medium afhankelijk van de mogelijkheden binnen de zichtbare werkelijkheid, terwijl illustratoren en ontwerpers preciezer kunnen werken om de context van het nieuwsverhaal te verwerken in beeld. Daarmee bieden ontworpen illustraties nieuwsmedia een manier om complexe processen zichtbaar en abstract te maken: een foto kan te specifiek zijn door overtollige details, waardoor de context van het nieuwsverhaal onbedoeld en ongewild kan worden beïnvloed. Een ontworpen illustratie kan dus binnen de journalistiek op een vergelijkbare manier worden toegepast als een foto, maar biedt de mogelijkheden om de context van het nieuws preciezer te geven dan de fotografie. De keuze voor een illustratie over een foto heeft in essentie vooral te maken met wat een redactie wil laten zien aan de lezer: een relevant beeld uit de zichtbare wereld of een beeld dat meer de nadruk legt op de context van het nieuwsverhaal (Van den Broek et al., 2019, p. 228-229).

2.4 Sociale semiotiek

De sociale semiotiek is een stroming binnen de semiotiek, ook wel 'tekenleer' genoemd. Hodge & Kress brachten in het boek *Social Semiotics* de semiotiek in verband met de sociale praktijk: zij benadrukken dat de maker van het beeld rekening moet houden met de interpretatie door toeschouwers om de door de maker bedoelde boodschap zo accuraat mogelijk te ontvangen (Hodge & Kress, 1988, p. 4). Volgens Hodge & Kress schiet de structuralistische interpretatie van De Saussure te kort, omdat betekenisgeving een proces is dat onderhevig is aan "dynamische processen" als culturele veranderingen en sociale omwentelingen. Hodge & Kress baseren hun ideeën daarmee deels op het cognitieve proces van Peirce, waarbij interpretatie van een teken leidt tot een volgende interpretatie: een proces dat zich in principe eindeloos kan herhalen. Wel zijn Hodge & Kress van mening dat de theorie van Peirce zich beperkt door de grenzen van de "materiële wereld" en "culturele gewoontes", waardoor er te weinig rekening gehouden wordt met het medium waarin het teken verwerkt is (denk aan het verschil tussen krant of webpagina) en factoren als de individuele & creatieve keuzes van beeldmakers. De sociale semiotiek dient volgens Hodge & Kress te verklaren hoe betekenisgeving plaatsvindt binnen de 'praktijk' van de actieve en steeds veranderende maatschappij (Hodge & Kress, 1988, p. 16-22). Het boek *Beeldtaal* beschrijft de semiotiek als het bestuderen van "tekens en het proces van betekenisgeving": het associëren van betekenis bij wat we zien (Van den Broek et al., 2019, p. 65).

Midberry & Dahmen maakten voor hun sociaal-semiotische analyse voornamelijk gebruik van de benadering door Caple in *Photojournalism: A Social Semiotic Approach* (2013). In dit onderzoek richt Caple zich specifiek op de constructieve functie van de fotojournalistiek. Met de sociaal-semiotische methode van Caple onderzochten Midberry & Dahmen de narratieve betekenis die de beelden representeren, evenals de invloed van de compositie op de betekenis van beelden en de mogelijke manieren waarop toeschouwers betekenis toekennen aan beelden door interactie. Verder houdt Caple ook rekening met de titels en onderschriften bij beelden. Midberry & Dahmen verdeelden de theorie uit het boek van Caple over drie categorieën om foto's te kunnen beoordelen op het gebied

van betekenis: representatie, compositie en interactie. Daarbij gaan Midberry & Dahmen uit van connotatieve betekenisgeving (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1168).

Connotatie is één van meerdere mogelijkheden waarop betekenis kan worden toegekend aan beeld: dit kan bijvoorbeeld ook via denotatie. Via Barthes' theorie van gelaagde betekenis, waarbij beide manieren van betekenisgeving worden toegepast, kan het verschil tussen denotatie en connotatie worden uitgelegd. Denotatie kan worden beschouwd als betekenisgeving op basis van herkenning. Binnen de denotatie kan daarnaast nog onderscheid worden gemaakt tussen twee betekenislagen: wat herkenbaar is op basis van objectieve kenmerken en herkenning gebaseerd op kennis die (vrijwel) universeel is aangeleerd. Connotatie onderscheidt zich van denotatie door betekenis af te leiden uit de waarden van de toeschouwer en is dus meer onderhevig aan subjectiviteit. Binnen de connotatie is er eveneens sprake van een tweedeling: betekenisgeving op basis van culturele waarden, gedeeld binnen de 'kringen' van de toeschouwer, en individuele vorming van betekenis (Van den Broek et al., 2019, p. 68-75).

Een kanttekening van het connotatieve niveau is dat er al relatief snel sprake kan zijn van verschillen in betekenisgeving tussen diverse toeschouwers. Connotatie op grond van culturele waarden kan theoretisch verder onderbouwd worden door middel van recente literatuur over het toepassen van de sociale semiotiek. *Reading images: The grammar of visual design* (2021) door Kress & Van Leeuwen is een uitgebreid boek waarin niet alleen recente theorie over de sociale semiotiek aan bod komt, maar waarbij deze ideeën over de sociale semiotiek ook worden toegepast op een breed scala aan beelden. Kress & Van Leeuwen spreken in de introductie van het boek over de 'grammatica van het beeld', waarbij "afgebeelde elementen als mensen, plekken en dingen samen een context van beeld vormen". Omdat Kress & Van Leeuwen veel diverse soorten beelden behandelen, is dit boek ook praktisch om te gebruiken bij het beoordelen van ontworpen illustraties via de sociaal-semiotische analyse.

2.5 Pandemische beeldtaal

Voor deze scriptie worden een aantal eerdere onderzoeken naar beelden over pandemieën in beschouwing genomen om zo de betekenisvormende categorieën representatie, compositie en interactie (zie paragraaf 2.4) te kunnen beoordelen binnen de context van de 'pandemische beeldtaal': beelden waarin een narratief met betrekking tot een pandemie leidend is. Door gebruik te maken van recente toepassingen van de sociaal-semiotische theorie, afkomstig uit het boek *Reading images* door Kress & Van Leeuwen, kan Caple's benadering van de sociale semiotiek via de fotojournalistiek verbonden worden aan ontworpen illustraties met pandemische beeldtaal. Ook komen in deze paragraaf een tweetal voorbeelden van ontworpen illustraties aan bod, waarbij telkens de relatie met pandemische beeldtaal wordt onderbouwd.

2.5.1 Representatieve betekenis

Binnen de theorie van he kan de representatieve betekenis van beeld worden bepaald door te beoordelen wie de actoren (actieve betrokkenen) zijn, welke handelingen zij uitvoeren en welke omstandigheden er zijn uitbeeld. Door deze elementen te combineren, kan worden bepaald wat voor visueel narratief er wordt gecreëerd door het beeld (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1168). Kress

& Van Leeuwen onderscheiden zelf twee 'typen' van representatie: narratief en conceptueel. Narratieve representatie onderscheidt zich door de aanwezigheid van 'narratieve structuren' als handelingen en gebeurtenissen, waardoor er een dynamisch proces ontstaat binnen de voorstelling. Narratieve representatie wordt toegepast om via beeld een actief en veelomvattend verhaal te vertellen. Dit concept van representatie vertoont daarmee veel gelijkenissen met de interpretatie van Caple bij fotojournalistiek (Kress & Van Leeuwen, 2021, p. 110). Bij conceptuele representatie is er juist sprake van statische verhoudingen binnen het beeld: elementen worden gerangschikt en in verband met elkaar gebracht op basis van classificatie (gelijksoortigheid), de analytische relatie (het één als onderdeel van het ander) en/of symbolisme, waarbij de referentie de identiteit en betekenis bepaalt (Kress & Van Leeuwen, 2021, p. 142). Grafieken, tabellen en infographics, waarin de onderlinge verhoudingen op een formele en onpersoonlijke manier in beeld worden gebracht, zijn voorbeelden van conceptuele representaties.

Een onderzoek dat specifiek betrekking heeft op de narratieve representatie van COVID-19, is *Visual messaging of the coronavirus news story* (Head et al., 2020). Dit onderzoek werd uitgevoerd door Project Information Literacy: een samenwerkingsverband van Amerikaanse onderzoekers dat zich bezig houdt met studies over hoe informatiebronnen worden toegepast in de wetenschap. De onderzoekers analyseerden een willekeurige selectie van 532 nieuwsfoto's die gepubliceerd werden in de eerste honderd dagen dat het coronavirus als nieuwsonderwerp werd opgepikt in Amerikaanse media. Door deze foto's te analyseren, kwamen er vijf telkens terugkerende narratieve en emotionele thema's naar voren: angst, hoop, eenzaamheid, vastberadenheid en rouw, waarvan angst het vaakst werd opgemerkt binnen de foto's. Representaties van hoop en rouw namen toe naarmate het coronavirus zich steeds verder verspreidde binnen de Verenigde Staten en de rest van de wereld. Daarmee vertellen de beelden zowel op zichzelf als gezamenlijk een verhaal: elke foto toont een eigen en uniek narratief, maar samen vormen de beelden ook een (chronologisch) narratief over de eerste maanden van de COVID-19-pandemie.

Er bestaan ook conceptuele representaties van pandemische beeldtaal, voornamelijk bij informatief georiënteerde beelden. Jacob onderzocht in *Visualising Global Pandemic: A Content Analysis of Infographics on Covid-19* (2020) hoe cijfers en data over COVID-19 werden gerepresenteerd in twee grote Indiase kranten door middel van infographics. Uit het onderzoek bleek dat de meeste infographics zich concentreerden op het inschatten van de ernst van de pandemie en de kwetsbaarheid van mensen, bijvoorbeeld door het tonen van data als het aantal COVID-19-geïnfekteerden en -doden. Daarentegen toonden maar weinig infographics representaties van 'doeltreffende reacties' op de pandemie, zoals hygiënische voorschriften als het dragen van mondkapjes en regelmatig handen wassen (Jacob, 2020, p. 120-121).

2.5.2 Betekenis van de compositie

Midberry & Dahmen noemen een aantal compositie-gerelateerde elementen uit Caple's theorie, waarmee op connotatieve wijze betekenis kan worden toegekend aan beeld. De prominentie en verdeling van bepaalde beeldelementen over de voorstelling, evenals de creatieve keuzes door de maker van het beeld wat betreft de compositie, bepalen mede hoe de toeschouwer de voorstelling interpreteert (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1168). Kress & Van Leeuwen beschouwen compositie als de 'verbindende factor' tussen de representatieve en interactieve betekenissen van beeld. De

auteurs onderscheiden drie aan elkaar verbonden systemen die meespelen bij de betekenis van de compositie: de informatiewaarde, de inkadering en de rangschikking van beeldelementen binnen de voorstelling. De informatiewaarde van beeldelementen wordt bepaald door hoe deze elementen zijn geplaatst, zowel binnen het beeld als ten opzichte van elkaar. Inkadering vindt plaats door beeldelementen van elkaar te scheiden door lijnen, of juist door elementen samen te brengen binnen een kader: zo kan bepaald worden welke elementen wel of niet 'bij elkaar horen'. Bij het rangschikken van beeldelementen bepaalt een meer of minder prominente positie de 'rangorde' van beeldelementen binnen de compositie. Plaatsing in de voor- of achtergrond, relatieve grootte of het gebruik van meer of minder opvallende kleuren zijn voorbeelden van toepassingen om elementen binnen de voorstelling te rangschikken. Deze compositie-systemen zijn volgens Kress & Van Leeuwen ook van toepassing op samengestelde beelden (Kress & Van Leeuwen, 2021, p. 317).

In het onderzoek van Project Information Literacy wordt er aandacht besteed aan beeldtechnieken als compositie, maar ook licht en invalshoek: hiermee kunnen beelden "een verhaal vertellen op manieren waarop woorden alleen dat niet kunnen", aldus de onderzoekers. Een onderzoek binnen de pandemische beeldtaal dat verder ingaat op de betekenis van compositie, is *How newspaper images position different groups of people in relation to the COVID-19 pandemic: A social representations approach* (2021) door Martikainen & Sakki. Voor dit onderzoek werden aan COVID-19 gerelateerde nieuwsfoto's uit Finse kranten verzameld om uit te zoeken hoe verschillende leeftijdsgroepen worden afgebeeld. Daaruit werden vier verschillende groepen geïdentificeerd: kinderen, jongeren, volwassenen en ouderen. Door beeldtechnieken als compositie te analyseren, is vervolgens beoordeeld wat voor retorische functie een bepaald beeld kan vervullen. Daarbij viel het de onderzoekers op dat een door de fotograaf 'geregisseerde' of geplande compositie bij bijvoorbeeld kinderen 'controle' over de situatie uitstraalt, terwijl niet-geregisseerde of 'spontane' en tamelijk 'chaotisch' gearrangeerde foto's van kinderen juist een heel andere boodschap overbrengen: het feit dat het leven tijdens een pandemie doorgaat (continuïteit). Bij jongeren in niet-geregisseerde foto's kwamen thema's als gezondheidsrisico's, verantwoordelijkheid en schuld ter sprake: vaak betrof deze categorie foto's van grote groepen feestende jongeren. Daarentegen stralen rustige en individuele portretten van jongeren die (af)studerend of werken juist hoop voor de toekomst uit, aldus de onderzoekers (Martikainen & Sakki, 2021, p. 489). De 'visuele drukte' van de compositie bepaalt dus in belangrijke mate hoe gecontroleerd of juist chaotisch we de situatie in het beeld beoordelen.

2.5.3 Interactieve betekenis

Volgens Caple's theorie wordt interactieve betekenis bij beelden gevormd door de connotaties die ontstaan als gevolg van interactie. Deze interactie vindt niet alleen plaats door handelingen tussen actoren in de voorstelling zelf, maar ook tussen actoren, de fotograaf (maker) en de toeschouwer. Hierbij spelen factoren als oogcontact, de sociale afstand tussen de camera en de geportretteerde(n) en eventuele subjectiviteit als gevolg van de gekozen camerahoek een rol (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1168). Volgens Kress & Van Leeuwen staat interactie in nauw verband met representatie: zij spreken van gerepresenteerde 'participanten' in het beeld, die met elkaar én met interactieve participanten (de makers en toeschouwers) relaties vormen. De interactieve participanten vormen onderling weer relaties, waarbij het beeld dienst doet als 'doorgeefluik' in de communicatie tussen makers en toeschouwers (Kress & Van Leeuwen, 2021, p. 203). Kress & Van Leeuwen onderscheiden

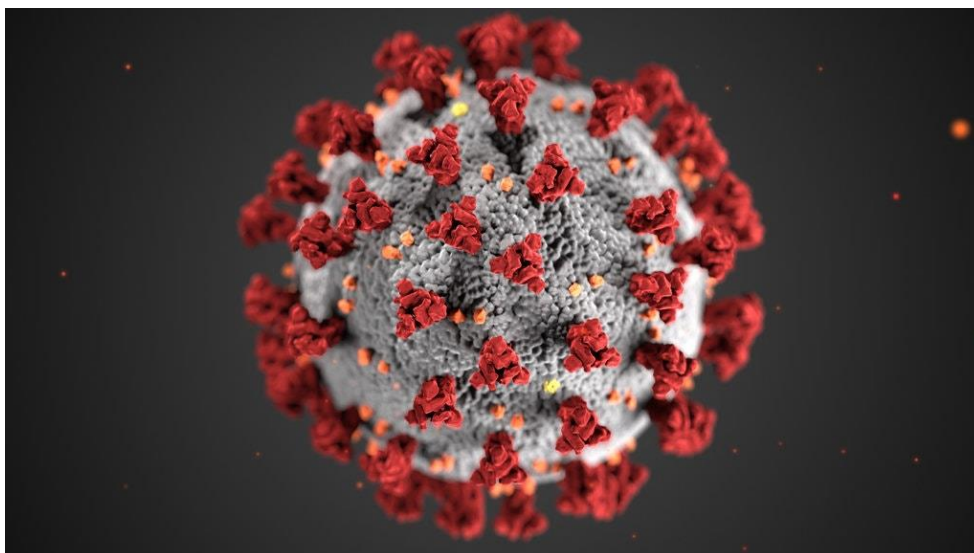
drie vergelijkbare factoren als bij Caple: contact, sociale afstand en houding. Bij contact is er sprake van vraag en aanbod tussen participanten: een geportretteerde kijkt bijvoorbeeld richting de toeschouwer en vraagt deze om aandacht of om een bepaalde handeling uit te voeren. De dimensie van sociale afstand staat in nauw verband met compositie: door een geportretteerde van dichtbij of juist op een verdere afstand vast te leggen in het beeld, ontstaat er een meer persoonlijke of juist onpersoonlijke relatie met de toeschouwer. Houding is binnen de context van interactieve betekenis een breed concept en betreft vooral de relatie tussen de maker en de participanten in het beeld. Houding is te verdelen in subjectiviteit en objectiviteit. Bij subjectiviteit kan de maker kiezen voor meer betrokkenheid of om juist afstand te nemen van afgebeelde participanten. Tegelijkertijd is er sprake van een subjectieve machtsverhouding tussen de toeschouwer en afgebeelde participanten in het bepalen van de betekenis. Objectiviteit kan worden bereikt middels actieve oriëntatie, waarbij een frontaal perspectief wordt toegepast, of door observatieve oriëntatie, waarvoor een perspectief recht van boven wordt gekozen (Kress & Van Leeuwen, 2021, p. 208-255).

Interactieve betekenis speelt ook binnen de pandemische beeldtaal een rol. Voor het onderzoek *Text–Image Relationships in Tweets: Shaping the Meanings of an Epidemic* (Morin et al., 2019) is de Ebola-uitbraak van 2014 in West-Afrika bestudeerd in het kader van interactie tussen beelden en bijbehorende teksten op Twitter. De onderzochte beelden zijn gevarieerd in vorm en inhoud, van foto's tot tabellen en infographics. De onderzoekers onderscheiden op basis van het onderzoek vier soorten interacties: illustratief, becommentariërend, herhalend of aanvullend. Deze interacties tussen beeld en tekst creëren volgens de onderzoekers betekenis, die als een extra dimensie naast de interactieve betekenisvorming tussen participanten plaatsvindt.

2.5.4 Ontworpen illustraties als pandemische beeldtaal

Hoewel de COVID-19-pandemie tot een zekere mate vastgelegd kan worden in foto's, zoals is onderzocht in *Visual messaging of the coronavirus news story* (2020), bieden ontworpen illustraties het publiek de mogelijkheid om 'aanstaande' of 'onzichtbare' uitdagingen gedetailleerder en beter te begrijpen: problemen die zich nog niet tot nauwelijks manifesteren in de zichtbare wereld (en dus de fotografie) kunnen wel al conceptueel worden uitgebeeld in het werk van een illustrator.

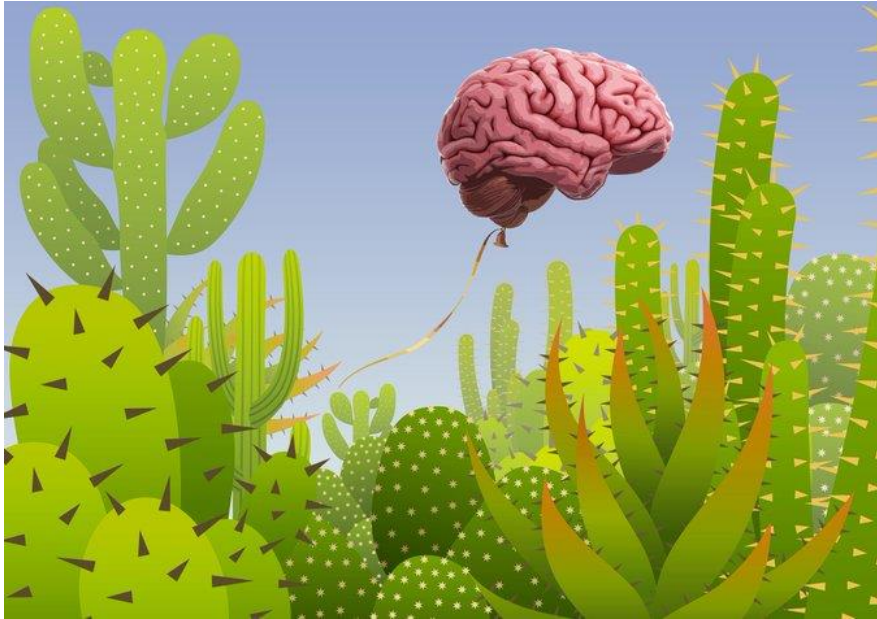
Een voorbeeld van een ontworpen illustratie als pandemische beeldtaal is een in de journalistiek veel gedeelde representatie van een COVID-19-virusdeeltje: een digitaal ontwerp dat is vervaardigd door illustratoren Eckert & Higgins (afbeelding 2). Dit illustratieve beeld maakt het coronavirus als het ware 'tastbaar' voor de toeschouwer: hoewel je het virusdeeltje niet met het blote oog kunt zien, laat deze illustratie zien dat het wel degelijk bestaat. Het deeltje is binnen de compositie centraal afgebeeld als een close-up: alsof je zelf aan het kijken bent door de lens van een microscoop. De rode kleur en schaduwen van de 'stekels' wijzen op het gevaar dat het virus vormt voor de gezondheid. Hiermee wordt gesuggereerd dat het publiek COVID-19 serieus moet nemen: scepsis jegens de ernst van het virus en het niet naleven van preventieve maatregelen kan immers de pandemie verder verergeren. Dat leidt, naast de angst om ziek te worden, ook tot een soort vastberadenheid: we weten namelijk door onze moderne medische kennis hoe een virusdeeltje in elkaar zit en werkt.

Afbeelding 2: Impressie van een COVID-19-virusdeeltje. *Alissa Eckert, Dan Higgins/CDC.*

Door de vrijheid die Eckert & Higgins genoten bij het vervaardigen van dit beeld van een coronavirusdeeltje, hebben zij iets neergezet wat buiten het bereik ligt van de mogelijkheden binnen de (onbewerkte) fotografie. De illustratie van het COVID-19-virusdeeltje is sinds 2020, in al dan niet bewerkte vorm, gepubliceerd in diverse kranten en andere mediakanalen. Candela citeert *The New York Times*, die het beeld beschreef als “het puntige bolletje dat de wereld over ging” (Candela, 2021).

Ontworpen illustraties geven de journalistiek een mogelijkheid om bepaalde informatie, die zich moeilijk laat vastleggen door een fotocamera, mee te geven aan het publiek. Dat geldt niet alleen voor al dan niet zichtbare ‘objecten’ als het virusdeeltje, maar ook voor complexe concepten binnen de pandemische beeldtaal. Een voorbeeld van een coronacrisis-gerelateerd concept, dat uitgewerkt is in de vorm van een ontworpen illustratie, werd gepubliceerd bij het artikel ‘Bescherm je brein, mijd die prikkels – juist in deze tijden’ in de Nederlandse krant *NRC* (afbeelding 3). In dit beeld, dat een door de *NRC*-redactie samengevoegd geheel is uit meerdere beelden van beeldbank *Getty Images*, zweeft een stel hersenen als een ballon boven een gebied dat bezaaid is met cactussen. Uit de illustratie zelf is niet echt op te merken hoe dit beeld terugslaat op de coronapandemie, maar wie het bijbehorende artikel leest weet dat het gaat over mentaal welzijn tijdens en na de coronacrisis: de cactussen staan met hun scherpe naalden letterlijk voor de ‘prikkel’, die je hersenen als het ware ‘lek kunnen prikken’ wanneer je deze overbelast. Door de sociale isolatie die veel mensen hebben ervaren als gevolg van de coronacrisis, moeten zij weer wennen aan de vele prikkels van het ‘gebruikelijke’ dagelijks leven na het opheffen van de coronamaatregelen. De toeschouwer krijgt dus een advies of ‘commentaar’ mee: geef je brein genoeg ‘lucht’ om weer aan alle prikkels te wennen.

Afbeelding 3: Illustratie bij artikel ‘Bescherm je brein, mijd die prikkels – juist in deze tijden’.
Getty Images (bewerking NRC), 17 augustus 2020.

2.6 Conclusies uit het theoretisch kader

Midberry & Dahmen hebben met *Visual Solutions Journalism: A Theoretical Framework* (2020) een basis gelegd voor onderzoek naar de rol van beelden bij constructieve en oplossingsgerichte journalistiek: nieuws dat niet enkel de nadruk legt op negatieve gebeurtenissen, maar juist ook op positieve verbetering. Dit hebben de onderzoekers bereikt door constructieve technieken te verbinden aan normen en toepassingen uit de fotografische journalistiek. Volgens Gyldensted kunnen journalisten gebruik maken van diverse technieken uit de positieve psychologie om nieuws op een constructieve en oplossingsgerichte manier te brengen.

Midberry & Dahmen maakten in hun onderzoek gebruik van een kwantitatieve inhoudsanalyse en vervolgens een sociaal-semiotische analyse om een verzameling foto's bij oplossingsgerichte nieuwsartikelen te beoordelen binnen de context van de constructieve journalistiek. Uit literatuuronderzoek en de analyses concludeerden zij dat constructieve beelden volledig, nauwkeurig en menselijk zijn. Volledigheid komt voort uit het streven om het 'hele verhaal' te verwerken in het nieuws, waarbij ruimte is voor zowel problemen als oplossingen. Nauwkeurigheid staat voor het plaatsen van het nieuwsverhaal binnen de juiste context, waarmee het zo dicht mogelijk bij de waarheid staat. Menselijkheid voegt een emotionele dimensie toe om het publiek meer en beter te betrekken bij het nieuws.

Voor deze scriptie naar pandemische beeldtaal rond COVID-19 vormen ontworpen illustraties het onderzoeksmateriaal: beelden die zijn vervaardigd door illustratoren en ontwerpers. Via de sociale semiotiek kunnen deze ontworpen illustraties niet alleen worden verbonden aan de sociaal-semiotische analysemethode die Midberry & Dahmen toegepast hebben bij nieuwsfoto's, maar ook aan de pandemische beeldtaal rond COVID-19: beelden waarin de pandemie een grote rol speelt.

Midberry & Dahmen brengen drie sociaal-semiotische categorieën van betekenisgeving naar voren, afkomstig uit Caple's *Photojournalism: A Social Semiotic Approach* (2013): representatie, compositie en interactie. Voor deze scriptie worden de drie categorieën aangevuld met recente theorie uit *Reading images* door Kress & Van Leeuwen. Representatie kan op een narratieve of conceptuele manier worden uitgevoerd. Binnen de pandemische beeldtaal kan representatie worden beoordeeld aan de hand van thema's die eerder zijn geïdentificeerd bij onderzoeken naar beelden over COVID-19. Compositie wordt mede bepaald door de informatiewaarde, inkadering en rangschikking van de verschillende elementen in het beeld. Daarnaast bepaalt de visuele drukte van de voorstelling of we het beeld interpreteren als gecontroleerd of juist chaotisch. De interactie tussen in het beeld aanwezige actoren, de makers van het beeld en de toeschouwers bepaalt de interactieve betekenis van het beeld. Deze interactie kan worden beoordeeld op basis van contact tussen participanten, de sociale afstand in het beeld en de houding van de maker ten opzichte van het beeld. Ook een eventueel bijbehorend onderschrift of titel bij een beeld heeft invloed op het creëren van de interactieve betekenis van het beeld.

Het toepassen van ontworpen illustraties als pandemische beeldtaal biedt journalistieke media niet alleen een middel om het praktisch onzichtbare COVID-19-virus in beeld te brengen, maar biedt ook de mogelijkheid om complexe concepten met betrekking tot de pandemie te tonen op een manier die zich niet eenvoudig of concreet laat uitdrukken in tekst alleen. De samenvattende conclusies uit deze laatste paragraaf van het theoretisch kader vormen de basis voor de methode van het onderzoek, dat in het volgende hoofdstuk aan bod komt.

3 Methode

Het onderzoek van deze scriptie staat in het teken van ontworpen illustraties over pandemische beeldtaal rond COVID-19. Om de hoofdvraag van dit onderzoek (zie hoofdstuk 1) te kunnen beantwoorden, is er gebruik gemaakt van een kwalitatieve inhoudsanalyse. Deze is verdeeld in twee helften: een thematische inhoudsanalyse en een sociaal-semiotische inhoudsanalyse. Met een kwalitatieve inhoudsanalyse kunnen inhoudelijke patronen binnen het onderzoeksmateriaal worden ontdekt. Dat kan door gestructureerd naar de inhoud van teksten te kijken, maar ook beelden lenen zich voor een kwalitatieve inhoudsanalyse. De analyse geschiedt via een cyclisch proces, waarbij er sprake is van een dynamische 'wisselwerking' tussen de data van het onderzoek en het theoretisch kader: beetje bij beetje wordt data zo ondergebracht onder labels of codes, waarmee mogelijke verbanden of patronen blootgelegd worden. Kwalitatief onderzoek onderscheidt zich daarmee van kwalitatieve methodes, die zich voornamelijk bezig houden met het tellen van hoe vaak bepaalde elementen worden waargenomen binnen het onderzoeksmateriaal (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 137-140).

Er is niet voor een kwantitatieve aanpak gekozen, omdat voor dit scriptieonderzoek de frequentie van data niet relevant is. Bij het onderzoek *Visual Solutions Journalism* door Midberry & Dahmen was een kwantitatieve inhoudsanalyse wel (deels) van toepassing, omdat in dat onderzoek onder meer werd geteld hoe vaak foto's werden gebruikt bij constructieve artikelen. Ook werd er op basis van vooraf gedefinieerde categorieën geteld uit welke bron de foto's afkomstig waren en of de foto's problemen, oplossingen of beide toonden. Waar dat onderzoek zich voornamelijk richtte op nieuwsfoto's bij constructieve journalistiek, richt dit scriptieonderzoek zich specifiek op ontworpen illustraties bij journalistieke artikelen over de maatschappelijke gevolgen van de COVID-19-pandemie.

De selectie van het onderzoeksmateriaal voor dit scriptieonderzoek heeft plaatsgevonden op basis van een aantal criteria. In paragraaf 2.3 van het theoretisch kader is reeds de definitie van ontworpen illustraties behandeld: hiermee zijn op voorhand de gekozen ontworpen illustraties gefilterd uit alle beelden. De ontworpen illustraties bij constructieve journalistieke artikelen over de gevolgen van COVID-19 zijn afkomstig van artikelen op de website van NRC.nl. Daarbij is specifiek gekozen voor de 'header': de afbeelding waarmee het artikel onder de aandacht wordt gebracht in de krant en op de website. Ook is dit de afbeeldingen die bij het delen van het artikel op sociale media als Twitter en Facebook verschijnt bij de link naar het artikel. NRC is een Nederlandse kwaliteitskrant, die met regelmaat gebruik van ontworpen illustraties om artikelen visueel te ondersteunen. De archieven op de website van NRC bieden een rijk aanbod aan ontworpen illustraties, die door diverse illustratoren zijn vervaardigd.

Voor het onderzoeksmateriaal is een specifieke periode van publicatie uitgekozen, in verband met het thema rond de maatschappelijke gevolgen van de COVID-19-pandemie. Als startpunt is voor 1 juni 2021 gekozen: vanaf deze maand kwamen alle volwassen leeftijdsgroepen in Nederland in aanmerking voor een vaccinatie (Bron: Coronadashboard Rijksoverheid). Onderzoek door Lewis duidt erop dat de aanvang van het vaccineren leidde tot een thematische verschuiving in de media: van berichtgeving over de stand van zaken rond besmettingen, ziekenhuisopnames en overledenen naar langetermijndenken over de gevolgen het coronavirus. Potentiële gevolgen op de langere termijn die eerst naar achter werden geschoven, omdat de bestrijding van het coronavirus de hoogste prioriteit had, kwamen geleidelijk steeds meer aan bod (Lewis, 2020). De gekozen einddatum van de

behandelde publicaties en ontworpen illustraties is juni 2022, aangezien dit de maand is waarin het onderzoek grotendeels heeft plaatsgevonden en er tevens meer bekend was geworden over de gevolgen van de COVID-19-pandemie op de langere termijn. De ontworpen illustraties zijn afkomstig uit artikelen die naar voren kwamen met de zoektermen “covid” en “corona”. Hoewel NRC een ‘dossier *coronavirus*’ bijhoudt, waarin de redactie artikelen met betrekking tot COVID-19 verzamelt, bleek uit zoekopdrachten op de website dat er ook pandemie-gerelateerde artikelen en ontworpen illustraties onder andere dossiers en categorieën zijn gepubliceerd, zoals geneeskunde en economie. Op basis van de selectiecriteria kwamen in totaal 92 artikelen met ontworpen illustraties naar boven als onderzoeksmateriaal.

In het theoretisch kader van deze scriptie zijn reeds het concept van de constructieve journalistiek en de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid behandeld. De thematische inhoudsanalyse is in dit onderzoek toegepast om te kunnen beoordelen hoe de constructieve elementen vorm krijgen in de ontworpen illustraties. In het theoretisch kader zijn ook de sociale semiotiek bij beelden en literatuur over pandemische beeldtaal aan bod gekomen. De sociaal-semiotische inhoudsanalyse verbindt met de beeldcategorieën representatie, compositie en interactie de ontworpen illustraties aan de pandemische beeldtaal rond COVID-19. Onderstaande tabel is een schematische samenvatting van het analysemodel voor de volledige kwalitatieve inhoudsanalyse. In de volgende paragrafen worden de thematische analyse en de sociaal-semiotische analyse nader toegelicht.

<i>Kwalitatieve inhoudsanalyse</i>	
Thematische inhoudsanalyse	Volledigheid
	Nauwkeurigheid
	Menselijkheid
Sociaal-semiotische inhoudsanalyse	Representatie
	Compositie
	Interactie

3.1 Thematische inhoudsanalyse

Binnen het onderzoek van deze scriptie vormen journalistieke ontworpen illustraties over de maatschappelijke gevolgen van de COVID-19-pandemie het onderzoeksmateriaal. Net als bij het onderzoek door Midberry & Dahmen is er daarbij sprake van er een inhoudsanalyse van beelden. Wel zijn er specifieke aanpassingen doorgevoerd om beter aan te sluiten het theoretisch kader van deze scriptie. In dit onderzoek is niet bijgehouden hoe vaak journalistieke artikelen gebruik maken van beelden, wat voor type beelden dit zijn en hoe vaak beelden een probleem, oplossing of beide representeren: dat betreft namelijk kwantitatieve gegevens die niet relevant zijn voor de onderzoeksvraag van deze scriptie. Ook is de definitie van ontworpen illustraties reeds behandeld in paragraaf 2.3: de selectie van ontworpen illustraties kan daarmee vóór de inhoudsanalyse plaatsvinden, bij het verzamelen van het onderzoeksmateriaal. Het eerste gedeelte van dit

scriptieonderzoek is daarom niet een kwantitatieve inhoudsanalyse, maar een thematische inhoudsanalyse: een vorm van kwantitatieve inhoudsanalyse, waarbij in dit geval wordt onderzocht hoe de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid vorm krijgen in ontworpen illustraties (paragraaf 2.2).

De vragen die Midberry & Dahmen stellen wat betreft brongebruik en de weergave van problemen en/of oplossingen staan namelijk in nauw verband met respectievelijk nauwkeurigheid en volledigheid, maar vormen slechts een deel van de strekking van deze constructieve elementen. Omdat Midberry & Dahmen reeds hebben vastgesteld dat de drie genoemde constructieve elementen van toepassing zijn op beelden, kan een thematische analyse van ontworpen illustraties daar kwalitatief verder op bouwen. De drie constructieve elementen vormen daarbij een analytisch raamwerk voor de thematische inhoudsanalyse, waarbij in onderstaande tabel schematisch is weergegeven op welke vragen deze analyse antwoorden moet geven. Met de antwoorden op deze vragen kan betekenis worden toegekend aan patronen die naar voren zijn gekomen uit de thematische inhoudsanalyse (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 139).

Volledigheid: hoe krijgt de aandacht voor zowel het probleem als de oplossing in het artikel, waar de ontworpen illustratie bij is geplaatst, vorm in de illustraties?
Nauwkeurigheid: hoe krijgt de nauwkeurige en specifieke context uit het bijhorende artikel vorm in de ontworpen illustraties?
Menselijkheid: hoe krijgen mensen en menselijke eigenschappen vorm in de ontworpen illustraties?

3.2 Sociaal-semiotische inhoudsanalyse

Na de thematische analyse volgt het tweede gedeelte van de kwantitatieve inhoudsanalyse in de vorm van een sociaal-semiotische inhoudsanalyse. Net als de thematische analyse vallen ook semiotische analyses onder de kwalitatieve noemer: aan de hand van concepten, afkomstig uit relevante theorie, wordt het onderzoeksmateriaal in dit geval geanalyseerd binnen de context van de sociale semiotiek (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 138).

Midberry & Dahmen kozen voor een sociaal-semiotische analyse voor het tweede gedeelte van hun onderzoek om de connotatieve betekenisgeving, afkomstig vanuit de inhoud en compositie bij de onderzochte beelden, nader te bestuderen. De onderzoekers pasten daarbij de benadering van Caple toe, die specifiek is opgesteld voor het analyseren van de journalistieke fotografie binnen de context van de sociale semiotiek. Midberry & Dahmen stelden bij de sociaal-semiotische analyse de vraag welke toepassingen van constructieve beeldjournalistiek het beste de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid integreren. De onderzoekers hebben de foto's, die ook al reeds bij de inhoudsanalyse waren behandeld, beoordeeld op basis van de categorieën representatie, compositie en interactie. Daaruit hebben Midberry & Dahmen de patronen die uit de sociaal-semiotische analyse naar boven kwamen ondergebracht in omschrijvende thema's (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1168-1169).

Binnen het onderzoek van deze scriptie is de sociaal-semiotische analyse toegepast met een ander doel dan bij het onderzoek van Midberry & Dahmen: hoewel ook hier kwalitatief is gewerkt met de categorieën representatie, compositie en interactie, is de sociaal-semiotische analyse van de ontworpen illustraties bedoeld om de relatie met pandemische beeldtaal rond de COVID-19-

pandemie te onderbouwen. In paragraaf 2.5 is reeds beargumenteerd hoe de sociaal-semiotische categorieën uit de theorie van Caple verbonden kunnen worden aan pandemische beeldtaal. De sociaal-semiotische inhoudsanalyse is ondergebracht in drie vragen, die staan voor de manieren waarop pandemische beeldtaal in de context van het coronavirus vorm krijgt in ontworpen illustraties. In onderstaande tabel zijn deze drie vragen weergegeven.

Representatie: hoe krijgt pandemische beeldtaal over het coronavirus vorm in de representatie van de ontworpen illustraties?
Compositie: hoe krijgt pandemische beeldtaal over het coronavirus vorm in de compositie van de ontworpen illustraties?
Interactie: hoe krijgt pandemische beeldtaal over het coronavirus vorm in de interactie rond de ontworpen illustraties?

In het volgende hoofdstuk komen de resultaten van dit onderzoek, dat bestaat uit een thematische inhoudsanalyse en een sociaal-semiotische analyse, aan bod.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk komen de onderzoeksresultaten aan bod voor de twee toegepaste kwalitatieve inhoudsanalyses, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de manieren waarop patronen zijn afgeleid uit de data. Uit de thematische inhoudsanalyse komt naar voren hoe de constructieve elementen vorm krijgen in ontworpen illustraties, terwijl de sociaal-semiotische inhoudsanalyse beantwoordt hoe de ontworpen illustraties betekenis toegekend krijgen binnen de context van de pandemische beeldtaal rond COVID-19. Aan de hand van voorbeelden worden de bevindingen uit het onderzoek verder toegelicht (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 154).

Zowel tijdens het toepassen van de thematische inhoudsanalyse als de sociaal-semiotische inhoudsanalyse werd duidelijk dat de 92 ontworpen illustraties uit de Nederlandse krant NRC samen genoeg onderzoeksmateriaal vormden om tot een 'verzadigingspunt' te komen, waarbij er op den duur geen nieuwe patronen meer naar boven kwamen uit het onderzoek (Koetsenruijter & Van Hout, 2018, p. 153). In dit hoofdstuk wordt in de tekst telkens verwezen naar ontworpen illustraties, die als voorbeeld worden gebruikt om de patronen uit de resultaten te duiden. Alle onderzochte ontworpen illustraties zijn op groter formaat en middels een lijst ondergebracht in bijlage 1.

4.1 Thematische inhoudsanalyse

Voor de eerste helft van dit scriptieonderzoek is met een thematische inhoudsanalyse onderzocht hoe de drie constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid vorm krijgen in ontworpen illustraties over de maatschappelijke gevolgen van de coronapandemie. Een schematisch overzicht van de thematische inhoudsanalyse is opgenomen in bijlage 2 van deze scriptie.

4.1.1 Volledigheid

Volgens Midberry en Dahmen krijgt volledigheid in de constructieve beeldjournalistiek vorm door zowel problemen als oplossingen zoveel mogelijk aan te kaarten binnen het beeld (paragraaf 2.2.1). Uit de thematische inhoudsanalyse is gebleken dat bij ontworpen illustraties volledigheid vorm krijgt door de problemen en oplossingen uit het bijhorende artikel terug te laten keren in de voorstelling van de illustratie. Daarmee geven de ontworpen illustraties een visuele samenvatting van de kwestie die speelt in het artikel.

Een voorbeeld van een ontworpen illustratie waarin volledigheid vorm krijgt door aandacht te besteden aan zowel het probleem als de oplossing, is **illustratie #8**. In deze illustratie wordt aan de bovenkant een virusdeeltje getoond, waarop letters uit het Griekse alfabet te zien zijn. Dit is een verwijzing naar de verschillende mutaties van COVID-19, die worden geclassificeerd aan de hand van letters uit het Griekse alfabet (alfa, bèta, omikron, etc). Dit virusdeeltje staat voor het probleem: een virus dat snel muteert en wereldwijd mensen ziek maakt. Het deeltje barst uit elkaar door een injectie, die wordt toegebracht door een mens in beschermende medische kleding: dit deel van de voorstelling staat voor de oplossing. Het bijhorende artikel, dat gaat over de zoektocht naar een vaccin dat alle coronavirus-varianten kan bestrijden, is door deze voorstelling bondig en volledig samengevat: er is zowel ruimte voor het probleem als de oplossing, die samen illustreren over welke kwestie het artikel zich buigt.

Illustratie #8: afkomstig uit artikel 'Op zoek naar een droomvaccin tegen alle coronavirussen'.
Chuan Ming Ong.

Volledigheid krijgt ook vorm in ontworpen illustraties waarin een oplossing en probleem door hetzelfde verschijnsel kunnen ontstaan. Dit is bijvoorbeeld het geval bij **illustratie #66**, dat is geplaatst bij een artikel over het afschaffen van de anderhalvemeter-maatregel die tijdens de coronapandemie van kracht was. Het beeld toont twee gele verkeersborden met elk een eigen voorstelling. Op het linkerbord zijn drie figuren afgebeeld die elkaar vasthouden, omringd door twee pijlen die naar binnen wijzen: dit bord staat voor de opluchting dat mensen weer dicht bij elkaar mogen komen. Het rechterbord toont een hele andere situatie: figuren die in een drukke setting in het openbaar vervoer (gesymboliseerd door de handgrepen) virusdeeltjes verspreiden. Bovendien wordt de situatie omringd door vier pijlen, die letterlijk wijzen op de bedrukkende situatie.

In deze illustratie toont het bord aan de linkerkant de oplossing die het afschaffen van de anderhalvemeter-maatregel kan bieden, terwijl het bord rechts een mogelijk probleem aankaart als gevolg van de afschaffing: gaat iedereen elkaar besmetten in de drukte van het openbaar vervoer, omdat er nu geen afstand meer gehouden hoeft te worden? De twee verkeersborden tonen de dubbelzijdige kwestie die ten grondslag aan het artikel ligt, waardoor het afschaffen van de anderhalvemeter-maatregel door de illustratie volledig wordt benaderd: zonder vooringenomenheid, kritisch en met ruimte voor zowel problemen als oplossingen, zoals is opgesomd door Aitamurto & Varma (paragraaf 2.2.1)

Illustratie #66: afkomstig uit artikel 'Straks hoeft afstand houden niet meer – wordt dat wennen?'.
Marit Dekker.

De voorbeelden die zijn genoemd in deze paragraaf, laten zien dat volledigheid in ontworpen illustraties vorm krijgt door de problemen en oplossingen uit het bijhorende artikel aan te kaarten in de voorstelling. Daarbij kan er sprake zijn van een duidelijke oplossing die het probleem aan moet pakken, maar ook van een verschijnsel dat zowel een eventuele oplossing als een mogelijk probleem kan vormen. Ontworpen illustraties kunnen dus constructief worden toegepast om concreet de volledige strekking van een journalistiek artikel visueel samen te vatten, waarbij het beeld ruimte biedt voor zowel de in het artikel genoemde problemen als de aangedragen oplossingen.

4.1.2 Nauwkeurigheid

Volgens Midberry & Dahmen moeten constructieve beelden nauwkeurig zijn, wat inhoudt dat de getoonde problemen en oplossingen in het beeld binnen de juiste context zijn geplaatst. Beeld kan namelijk misleidend zijn wanneer het bij een nieuwsartikel wordt geplaatst dat speelt in een andere context dan waar het beeld oorspronkelijk voor gemaakt is (paragraaf 2.2.2). Bij ontworpen illustraties krijgt nauwkeurigheid vorm als de specifieke context uit het artikel, waarbij de illustratie is geplaatst, terugkeert in het beeld. Dit wordt bereikt wanneer de maker van de illustratie tijdens het maakproces weet waar het bijhorende nieuwsverhaal precies over gaat, zodat er een passende illustratie bij het artikel kan worden vervaardigd.

Een voorbeeld van een ontworpen illustratie waarbij nauwkeurigheid vorm krijgt doordat de specifieke context uit het bijhorende artikel terugkeert in het beeld, is **illustratie #30**. Deze illustratie is geplaatst bij een artikel over nieuwe woorden die tijdens het 'coronajaar' 2021 populair zijn geworden in de media. In het beeld zijn twee mensfiguren in gesprek, waarbij het creatieve woord 'pandemoe' (een samenvoeging van 'pandemie' en 'moe') wordt genoemd: deze woordspeling slaat direct terug op de specifieke context van het bijhorende artikel, dat gaat over nieuwe woorden die tijdens de coronapandemie zijn ontstaan.

Illustratie #30: afkomstig uit artikel 'De coronawoorden zijn onuitputtelijk: de taal van 2021'.
Kamagurka.

Uit het onderzoek kwamen ook diverse ontworpen illustraties naar voren waarbij nauwkeurigheid in mindere mate vorm krijgt. Dit zijn illustraties waarbij de grote lijnen van de context uit het artikel terugkeren, maar meer specifieke details vrijwel niet aan bod komen. Vooral bij illustraties die door de redactie zijn uitgekozen uit beeldbanken en archieven, krijgt nauwkeurigheid nauwelijks vorm: deze beelden zijn eerder gemaakt en dienen vooral om eenvoudig en begrijpelijk een bepaald thema te tonen. Lough & McIntyre benadrukken het risico dat beelden uit beeldbanken niet nauwkeurig aansluiten op het nieuwsverhaal: redacties dienen daarom gebruik te maken van originele of zorgvuldig geselecteerde en bewerkte beelden (paragraaf 2.2.2). Een redactie heeft dus wel de mogelijkheid om beelden uit beeldbanken specifieker te maken met betrekking tot de context: door het beeld te bewerken. Door elementen toe te voegen die details uit het artikel representeren, kan een redactie een illustratie nauwkeuriger maken: met de bewerking ontstaat er een nieuwe en unieke illustratie, die specifiek voor het beoogde artikel is aangepast.

Bewerking van een eerdere afbeelding om nauwkeurigheid te bevorderen heeft bijvoorbeeld plaatsgevonden bij **illustratie #36**, waarin een virusdeeltje in een scheikundige rondbodemkolf is geplaatst via beeldbewerking. Het bijhorende artikel gaat over de vraag of het coronavirus mogelijk in een laboratorium is ontstaan. Doordat in de bewerkte illustratie het virusdeeltje in de kolf is geplaatst, is hier de specifieke context van het nieuwsverhaal preciezer weergegeven en krijgt nauwkeurigheid meer vorm in de bewerkte illustratie.

Illustratie #36: afkomstig uit artikel 'Kwam het coronavirus uit een lab? Alina Chan heeft een vermoeden'. *Kateryna Kon/Science Photo Library, Bewerking NRC.*

De voorbeelden uit deze paragraaf laten zien dat nauwkeurigheid op verschillende manieren vorm kan krijgen bij journalistieke ontworpen illustraties, waarbij het van belang is dat de illustraties de specifieke context van het bijhorende artikel representeren. Bij illustraties die gemaakt zijn met de context van het bijhorende nieuwsverhaal in het achterhoofd van de maker, krijgt nauwkeurigheid meer vorm dan bij illustraties die door de redactie uit een beeldbank zijn geselecteerd. Om een ontworpen illustratie nauwkeuriger te laten aansluiten op de context van een artikel, is het voor een nieuwsredactie dus van belang om een originele illustratie te laten maken in plaats van een eerder gemaakt beeld uit te kiezen. Wel kan een redactie er ook voor kiezen om een illustratie uit een beeldbank te bewerken om meer voor het artikel specifieke details toe te voegen, met als gevolg dat nauwkeurigheid alsnog vorm krijgt in de bewerkte illustratie. Ontworpen illustraties bieden dus de constructieve mogelijkheid om de specifieke context van een journalistiek artikel nauwkeurig vorm te geven in beeld, mits de illustratie is vervaardigd met kennis van de details uit het bijhorende artikel.

4.1.3 Menselijkheid

Midberry & Dahmen stellen dat constructieve beelden herkenbare menselijke eigenschappen dienen te bevatten: dat geeft een empathische onderbouwing voor de legitimiteit en effectiviteit van de in het artikel aangedragen oplossingen (paragraaf 2.2.3). Menselijkheid krijgt in ontworpen illustraties vorm door de weergave van mensen of menselijke eigenschappen, die dienen om herkenbaarheid te scheppen voor de toeschouwer. Uit het onderzoek kwam naar voren dat menselijkheid vorm krijgt in ontworpen illustraties wanneer dit relevant is voor de inhoud van het artikel waarbij de illustratie is geplaatst.

Een duidelijk voorbeeld hiervan is **illustratie #16**: een cartoon bij een artikel over de vraag of het zwaarder is om alleen of met kinderen thuis vast te zitten in quarantaine. Het beeld toont onrustige kinderen die thuis op de bank het leven van hun moeder zuur maken. De door de titel van het artikel gestelde vraag “Wat is een grotere hel: met kinderen in quarantaine of alleen” wordt zo eigenlijk al op de proef gesteld door de illustratie. Het afbeelden van mensen heeft in dit geval een specifieke functie: het thema in het artikel aankaarten door een herkenbare sociale situatie te tonen. Volgens Lough & McIntyre leidt menselijkheid in beelden tot meer betrokkenheid van het publiek, omdat mensen sociale situaties herkennen en zich inleven in de afgebeelde mensen (paragraaf 2.2.3). Menselijkheid krijgt op deze manier niet alleen vorm door wat de illustratie toont, maar ook door de sociale context in het nieuwsverhaal waar de illustratie naar verwijst.

Illustratie #16: afkomstig uit artikel ‘Wat is een grotere hel: met kinderen in quarantaine of alleen?’.

Lotte Dijkstra.

Ontworpen illustraties nemen een unieke positie in ten opzichte van foto's wanneer het aankomt op de representatie van mensen: waar de fotografie mensen kan vastleggen zoals ze er in de 'echte' wereld uit zien, worden mensen in de ontworpen illustraties waar geen fotografische technieken gebruikt zijn gerepresenteerd door de hand van de maker. Ontworpen illustraties op basis van foto's vormen daarop een uitzondering: zij laten wel mensen zien zoals deze in de zichtbare wereld waar te nemen zijn, waarbij het uitvoerig bewerken van deze foto's de context kan beïnvloeden. Menselijkheid krijgt in dit soort illustraties vorm doordat de basis (de fotografie) mensen reeds heeft vastgelegd.

Illustratie #69 is een voorbeeld van een ontworpen illustratie op basis van een foto, geplaatst bij een opinieartikel over een mogelijk toekomstbeeld van de virusbestrijding. Menselijkheid krijgt in deze illustratie vorm doordat het beeld een bewerkte foto is met twee vastgelegde mensen: een kind dat wordt gevaccineerd door een arts. Het bijhorende artikel beschrijft een toekomst waarin de mensheid na het bestrijden van het coronavirus 'doorslaat' met vaccineren tegen ziektes. De oorspronkelijke foto is afkomstig van beeldbank Getty Images, maar is met beeldeffecten bewerkt door NRC om het beeld van de toeschouwer te 'vervreemden' en zo mysterieuzer te maken. Hiermee wil de bewerkte foto een gevoel van afstand creëren: wat we hier zien, moet een toekomstbeeld voorstellen waarin wordt teruggeblikt. Doordat er gebruik is gemaakt van een foto als basis, associeert de toeschouwer dit beeld als een gebeurtenis die in de 'echte wereld' plaatsvindt, ondanks dat de context uit het bijhorende narratief een fictief scenario schetst. Door mensen uit foto's te gebruiken in de illustratie, krijgt het verhaal in het artikel een zekere mate van (valse) legitimiteit toegewezen waarmee de geloofwaardigheid van het verhaal wordt onderbouwd.

Illustratie #69: afkomstig uit artikel 'Een goed virus werd na de pandemie een dood virus - en dat had zware consequenties'. *Getty Images, beeldbewerking NRC.*

De voorbeelden uit deze paragraaf illustreren hoe menselijkheid op verschillende manieren vorm kan krijgen in ontworpen illustraties. Menselijkheid, dat wordt gerepresenteerd door de aanwezigheid van mensen en menselijke eigenschappen, leidt bij ontworpen illustraties tot meer betrokkenheid van de toeschouwer: de afgebeelde mensen bevinden zich in voor de toeschouwer herkenbare sociale situaties. Bovendien kan de toeschouwer zich identificeren met de mensen in de voorstelling.

Het weergeven van mensen vormt de basis van menselijkheid, maar de manier waarop deze representatie wordt gerealiseerd kan tussen de ontworpen illustraties onderling verschillen. Zo kan menselijkheid vorm krijgen doordat een illustrator figuren afbeeldt die mensen moeten voorstellen, maar ook een foto waarop mensen zijn afgebeeld kan als basis worden gebruikt om een illustratie te creëren waarin menselijkheid vorm krijgt. Het bewerken van een foto tot een ontworpen illustratie kan worden toegepast om de toeschouwer te laten denken dat het veronderstelde scenario in de werkelijkheid plaatsvindt, hoewel dat niet het geval hoeft te zijn. Ontworpen illustraties kunnen dus constructief worden toegepast om mensen te weergeven en daarmee de toeschouwer meer te betrekken bij het artikel.

4.1.4 Samenvatting thematische inhoudsanalyse

Uit de thematische inhoudsanalyse van dit onderzoek is gebleken dat de drie constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid op diverse manieren vorm kunnen krijgen in ontworpen illustraties over de maatschappelijke gevolgen van de coronapandemie.

Volledigheid krijgt in ontworpen illustraties vorm door de strekking van het bijhorende artikel terug te laten keren in de voorstelling. Daarbij representeren de ontworpen illustraties zowel de in het artikel genoemde problemen als de aangedragen oplossingen. Niet alleen artikelen waar een specifiek probleem moet worden opgelost kunnen worden samengevat in ontworpen illustraties: ook verschijnselen die zowel een oplossing als een mogelijk nieuw probleem kunnen vormen, kunnen in ontworpen illustraties volledig worden gerepresenteerd.

Nauwkeurigheid kan vorm krijgen bij journalistieke ontworpen illustraties als de juiste context van het bijhorende artikel accuraat worden weergegeven. Dit kan bereikt worden door een beeldmaker die de details uit het artikel kent. Een nieuwsredactie kan een illustrator de opdracht geven om een specifieke ontworpen illustratie te vervaardigen voor het bedoelde artikel, maar de redactie kan ook een eerder gemaakte afbeelding bewerken om de juiste context in de bewerkte illustratie te weergeven.

Menselijkheid krijgt vorm in ontworpen illustraties door mensen en menselijke eigenschappen te representeren. Toeschouwers zijn meer betrokken bij ontworpen illustraties die menselijkheid bevatten, omdat ze zich herkennen in de afgebeelde mensen en de sociale situaties waarin zij zich bevinden. De weergave van menselijkheid in ontworpen illustraties kan op verschillende manieren worden gerealiseerd. Een illustrator kan figuren creëren die mensen moeten voorstellen, maar een ontworpen illustratie kan ook gebruik maken van mensen die eerder zijn vastgelegd door de fotografie. Het bewerken van een foto tot een ontworpen illustratie kan worden toegepast om de toeschouwer de indruk te geven dat de in de illustratie gesuggereerde situatie echt kan plaatsvinden.

Ontworpen illustraties kunnen dus vorm geven aan de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid: de drie criteria die volgens Midberry & Dahmen bepalen of beeld gerekend kan worden tot de constructieve beeldjournalistiek. Daarmee bieden ontworpen illustraties de mogelijkheid om met beeld constructief bij te dragen aan journalistieke artikelen, net als de fotografie die het uitgangspunt vormde voor de constructieve beeldtheorie (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1169-1170).

4.2 Sociaal-semiotische inhoudsanalyse

Het tweede deel van de kwalitatieve inhoudsanalyse in dit scriptieonderzoek wordt gevormd door een sociaal-semiotische inhoudsanalyse. Hiermee is onderzocht hoe pandemische betekenis vorm krijgt in de ontworpen illustraties. Door te analyseren hoe betekenisgeving via representatie, compositie en interactie in de ontworpen illustraties zich verhoudt tot de coronapandemie, zijn er een aantal patronen naar boven gekomen. Een schematisch overzicht van de sociaal-semiotische inhoudsanalyse is opgenomen in bijlage 3 van deze scriptie.

4.2.1 Representatie

Kress & Van Leeuwen maken onderscheid tussen narratieve en conceptuele representatie: twee vormen van representatie die op verschillende manieren betekenis toekennen aan beeld (paragraaf 2.5.1). Uit de sociaal-semiotische inhoudsanalyse is gebleken dat bij ontworpen illustraties over de coronapandemie representatie vorm krijgt via dynamische verhaalstructuren als handelingen en gebeurtenissen: dit zijn kenmerken die wijzen op narratieve representatie. Deze kenmerken bepalen hoe de pandemische beeldtaal vorm krijgt in wat de illustraties representeren.

Er zijn een aantal verschillende manieren waarop pandemische beeldtaal over COVID-19 vorm krijgt in de narratieve representatie van de ontworpen illustraties. Ten eerste kan een illustratie een narratief representeren waarin elementen uit de coronapandemie 'direct zichtbaar' zijn in de voorstelling: dit zijn illustraties waarbij kennis van de specifieke context achter het beeld en het bijhorende nieuwsverhaal niet vereist is om de link met de coronapandemie te kunnen leggen. Dat kan bereikt worden door narratieve & emotionele pandemische thema's te representeren en door elementen die geassocieerd worden met de pandemie af te beelden.

Een voorstelling waarin pandemische beeldtaal vorm krijgt door narratieve representatie is te zien in **illustratie #10**. Deze illustratie werd geplaatst bij een artikel waarin terug werd geblikt op de coronapandemie in 2020 en 2021, met daarbij een focus op de schade die het virus en de aanpak van de pandemie hebben toegebracht in Nederland. Het beeld toont een oudere man met een mondkapje op, die vanuit zijn huis verdrietig toekijkt hoe een ambulance met sirenes voorbijrijdt: de ambulance is daarbij weergegeven in de weerspiegeling van het raam van het huis.

Illustratie #10: afkomstig uit artikel 'NRC neemt de schade op: de kosten van twee jaar corona'.
Jenna Arts.

Door de combinatie van het mondkapje, de gesuggereerde leeftijdscategorie van de man en de ambulance representeert het beeld het narratief van de kwetsbaarheid van ouderen tijdens de coronapandemie. Daarmee zijn er in deze illustratie een aantal narratieve & emotionele thema's te onderscheiden die zijn opgesteld in het onderzoek *Visual messaging of the coronavirus news story*: eenzaamheid en rouw (paragraaf 2.5.1).

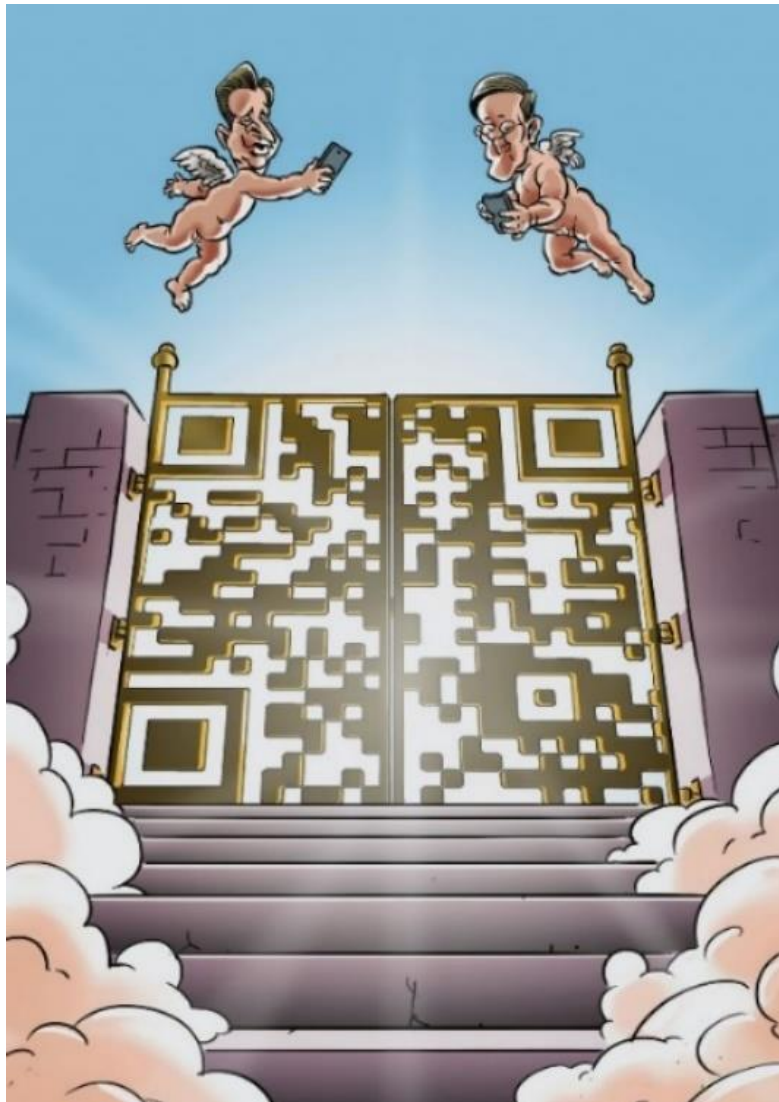
Een ander voorbeeld waarin narratieve representatie vorm geeft aan pandemische beeldtaal is **illustratie #22**, geplaatst bij een artikel over optimisme rond de Omikronvariant. Het artikel beschrijft het thema hoop, in de zin dat deze besmettelijkere, maar mildere variant van COVID-19 het einde van de pandemie zou kunnen betekenen. In het beeld wordt deze hoop voor het einde van de pandemie gerepresenteerd aan de hand van een stapel mondkapjes in een afvalbak: het mondkapje is door de maatregelen in bijvoorbeeld het openbaar vervoer een herkenbaar symbool geworden van de pandemie.

Illustratie #22: afkomstig uit artikel 'Het omikronoptimisme grijpt overal om zich heen'.
Bron/maker onbekend.

Verder is het ook mogelijk om op meer indirecte manieren een narratief met betrekking tot de coronapandemie te representeren, waarbij pas uit de context duidelijk wordt hoe pandemische beeldtaal vorm krijgt in de voorstelling. **Illustratie #65**, over het coronatoegangsbewijs voor gevaccineerde of genezen personen, toont de hemelpoort als een QR-code: de methode waarmee het coronatoegangsbewijs wordt gescand en gecontroleerd om toegang te krijgen tot evenementen en locaties waar dit vereist was. Boven de 'hemelpoort' bevinden zich twee 'engelen', waarvan de gezichten karikaturen zijn van de twee bewindspersonen die aan het hoofd stonden van de corona-aanpak: minister-president Mark Rutte en de (voormalig) minister van Volksgezondheid Hugo de Jonge. Zij staan klaar met telefoons om de QR-codes te scannen van iedereen die zich meldt aan de poort en hoopt het 'paradijs' binnen te kunnen komen. Met deze voorstelling wordt het Nederlandse coronatoegangsbeleid met humor op de hak genomen.

Deze interpretatie vereist enige context en kennis van het nieuws en de actualiteit: de betekenissen van beeldelementen moeten door de toeschouwer worden toegekend aan de hand van connotatie (paragraaf 2.4). Een QR-code kan bijvoorbeeld nog vele andere functies hebben naast het coronatoegangsbewijs. Ook moeten de karikaturen worden herkend als de bewindspersonen die belast waren met het aanpakken van de coronapandemie. Pandemische beeldtaal krijgt in deze illustratie dus niet direct vorm door representatie, maar uit het narratief dat ontstaat door het samenbrengen van alle beeldelementen.

Illustratie #65: afkomstig uit artikel 'Coronatoegangsbewijs'. Hajo.

Hoewel het onderzoeksmateriaal suggereert dat conceptuele representatie hoogst ongebruikelijk is bij journalistiek ontworpen illustraties over de coronapandemie, kan conceptuele representatie wel degelijk worden toegepast. Volgens Kress & Van Leeuwen is er bij conceptuele representatie sprake van statische verhoudingen binnen het beeld: elementen worden gerangschikt en in verband met elkaar gebracht op basis van formele kenmerken. Daarbij spelen niet dynamische narratieve verhoudingen, maar juist de statische identiteit van het afgebeelde de belangrijkste rol (paragraaf 2.5.1).

Een voorbeeld waarin pandemische beeldtaal vorm krijgt door conceptuele representatie is **illustratie #18**, geplaatst bij een artikel over nieuwe mutaties van de besmettelijke Omikron-variant van COVID-19. In dit beeld is sprake van classificatie: vijf verschillende virusmutaties zijn hier zijn gerepresenteerd op basis van het gemeenschappelijke feit dat het allemaal mutaties van het coronavirus zijn. Pandemische beeldtaal krijgt in dit geval dus vorm door de identificatie van het virusdeeltje (de meest directe verwijzing mogelijk wat betreft het coronavirus) en de classificatie van de diverse mutaties van het virus. Hierbij is geen sprake van de dynamiek die speelt bij narratieve representatie: het gaat in dit beeld enkel om de statische identiteit van de virusdeeltjes. Daar verandert de context van het nieuwsverhaal niets aan.

Illustratie #18: afkomstig uit artikel ‘Weer een nieuwe virusvariant: een neef van Omikron’.
Andriy Onufriyenko.

Deze paragraaf illustreert dat pandemische beeldtaal over het coronavirus vorm kan krijgen in ontworpen illustraties door representatieve betekenis toe te kennen. Representatie kan bij illustraties op narratieve of conceptuele wijze plaatsvinden. Bij narratieve representatie krijgt pandemische beeldtaal vorm door pandemische thema's en beeldelementen met pandemische associaties te representeren. Door de dynamische verhaalstructuren die door de beeldelementen onderling worden gevormd, krijgen illustraties betekenis met betrekking tot het coronavirus toegekend. Narratieve representatie kan duidelijk worden uit de voorstelling zelf, maar er zijn ook illustraties waarbij verdere kennis van de context vereist is om het verband met het coronavirus te verklaren. Ontworpen illustraties met conceptuele representatie geven vorm aan pandemische beeldtaal op basis van formele eigenschappen: hierbij spelen geen dynamische narratieve structuren, maar wordt betekenis louter toegekend aan de hand van de statische identiteit van de beeldelementen. Ontworpen illustraties kunnen dus worden toegepast om pandemische beeldtaal over het coronavirus te representeren in de voorstelling, waarbij diverse aspecten rond de coronapandemie vorm kunnen krijgen in de representatie.

4.2.2 Compositie

Kress & Van Leeuwen beschouwen compositie als de 'brug' tussen de representatieve en interactieve betekenissen van beeld en onderscheiden drie systemen die de betekenis van de compositie bepalen: de informatiewaarde, de inkadering en de rangschikking van beeldelementen. Martikainen & Sakki maken daarnaast ook nog onderscheid tussen geregisseerde en spontane composities, die beschrijven in hoeverre het plaatsen van beeldelementen gepland is door de maker (paragraaf 2.5.2). Uit de sociaal-semiotische inhoudsanalyse is naar voren gekomen dat pandemische beeldtaal niet zozeer vorm krijgt door de compositie zelf, maar door de betekenissen die uit de compositie afgeleid kunnen worden aan de hand van connotatie (paragraaf 2.4). Via enkele voorbeelden wordt geïllustreerd hoe de compositie meespeelt in het vormen van pandemische betekenis met betrekking tot het coronavirus.

De in de vorige paragraaf behandelde **illustratie #18**, over de mutaties van de Omikron-variant, heeft een compositie die op verschillende manieren vorm geeft aan pandemische beeldtaal. De informatiewaarde van de afgebeelde virusdeeltjes is gelijkwaardig: de virussen zijn allemaal vrijwel even groot afgebeeld. Wel benadrukken de verschillende kleuren en benamingen van de virusdeeltjes dat het gaat om diverse soorten (mutaties) van COVID-19. Er is geen sprake van inkadering: de virusdeeltjes bevinden zich in een gesuggereerde ruimte (te zien aan de geprojecteerde schaduwen) zonder enige afscheiding onderling of om de virussen heen. Qua rangschikking bevinden de virusdeeltjes zich op een rijtje: de vroegste mutatie bevindt zich links, waarna elk volgend deeltje naar rechts het chronologische verloop van de COVID-19-mutaties laat zien. De compositie is zeer geregisseerd: de virusdeeltjes zijn netjes op een rij gezet en overlappen elkaar niet, waardoor de compositie rust en geordendheid uitstraalt. De manier waarop de compositie bijdraagt aan hoe pandemische beeldtaal vorm krijgt in deze illustratie, staat in nauw verband met de principes van conceptuele representatie: de virusdeeltjes zijn formeel gerepresenteerd en worden in verband met elkaar gebracht op basis van gelijksoortigheid (paragraaf 4.2.1). De pandemische betekenis die uitgaat van deze compositie, is dat het coronavirus verandert door mutaties en dus goed in de gaten moet worden gehouden.

Illustratie #4, afkomstig uit een artikel over hoe bedrijven die profiteerden tijdens de coronapandemie sindsdien minder winst maken, is een voorbeeld van een ontworpen illustratie waarin de compositie op andere manieren bijdraagt aan hoe pandemische beeldtaal vorm krijgt. Het beeld toont verscheidene virusdeeltjes rond een stijgende rode lijn, die wordt beklommen door een mensfiguur. Aan de rechterkant daalt de rode lijn weer: dit representeert de beursgang van een bedrijf. Wat betreft de informatiewaarde vallen de virusdeeltjes op: deze keren vaak terug en in verschillende formaten. Ook het mensfiguur, die een blauw pak draagt, valt op tegen de rode kleuren die terugkeren in de virusdeeltjes en de rode lijn. Het raster op de achtergrond vormt een duidelijke inkadering in dit beeld. Qua rangschikking bevindt het mensfiguur zich op de voorgrond, gevolgd door de virusdeeltjes. Door hoe het mensfiguur en de virusdeeltjes zijn geplaatst ten opzichte van het raster, geeft de compositie een minder geregisseerde en meer spontane indruk. De pandemische betekenis die kan worden afgeleid uit deze compositie, strookt met de context van het artikel: bedrijven hebben veel winst gemaakt toen het coronavirus rondwaarde en lockdowns actief waren, maar hebben na afschaffing van de beperkende maatregelen hun winsten zien afnemen.

Illustratie #4: afkomstig uit artikel 'Van Thuisbezorgd tot PostNL: de coronawinnaar heeft zijn beste tijd gehad'. *Roland Blokhuisen.*

Een ander voorbeeld waarin de compositie bijdraagt aan hoe pandemische beeldtaal vorm krijgt, is **illustratie #29**. Deze ontworpen illustratie is geplaatst bij een artikel over het politieke jaar 2021. In het beeld is een close-up van een pak te zien, waarbij een rode stropdas deels is afgescheurd in de vorm van een virusdeeltje. Herhalend keren de woorden ‘IK BEN ER KLAAR MEE!’ terug op de stropdas. De rode das heeft door de opvallende kleur en de prominente positie in het beeld een hoge informatiewaarde binnen deze compositie. De contouren van het zwarte pak en het witte overhemd vormen een duidelijke inkadering van het beeld. Het afgescheurde deel van de rode das bevindt zich op de voorgrond, waarna de stropdas zelf het eerstvolgende beeldelementen vormt in de rangschikking van de compositie. Het beeld maakt over het algemeen een geregisseerde indruk, maar het afgescheurde deel van de das en de tekst die door de contouren van de das wordt onderbroken brengen wel dynamiek in de verder strakke voorstelling. Daarmee benadrukt deze compositie hoe de gevolgen van het coronavirus hebben geleid tot meer politieke instabiliteit.

Illustratie #29: afkomstig uit artikel ‘Bijna elke politicus was er dit jaar bij momenten ‘klaar mee’’.
Ruben L. Oppenheimer.

Met de voorbeelden uit deze paragraaf is geïllustreerd hoe de compositie van ontworpen illustraties bijdraagt aan het geven van vorm aan pandemische beeldtaal. Daarbij krijgt pandemische betekenis voornamelijk vorm door de connotaties die kunnen worden gemaakt aan de hand van elementen uit de compositie. De informatiewaarde van beeldelementen wordt bij ontworpen illustraties bepaald door hoeveel deze opvallen ten opzichte van de andere elementen in het beeld: daarbij spelen onderscheidende factoren als kleur en formaat een rol. Van inkadering hoeft geen sprake te zijn in ontworpen illustraties, maar het kan wel worden toegepast om elementen samen te groeperen of juist te scheiden. Rangschikking wordt bepaald door de manier waarop de illustratie wordt ‘gelezen’: daarbij kan er bijvoorbeeld van links naar rechts of van voor naar achter worden gerangschikt. Verder kan een compositie meer geregisseerd en gecontroleerd worden uitgevoerd, maar ook spontaner en dynamischer. Compositie in ontworpen illustraties geeft daarmee op zichzelf niet volledig vorm aan de pandemische beeldtaal over het coronavirus, maar beïnvloedt wel de representatieve en ook de interactieve dimensies van betekenisgeving. In de volgende paragraaf wordt verder ingegaan op de rol die interactie speelt bij ontworpen illustraties over het coronavirus.

4.2.3 Interactie

Volgens Kress & Van Leeuwen ontstaat interactie bij beeld door de verhoudingen die ontstaan tussen participanten, waarbij het beeld dienst doet als communicatiemiddel tussen makers en toeschouwers (paragraaf 2.5.3). De sociaal-semiotische inhoudsanalyse wijst erop dat bij ontworpen illustraties pandemische beeldtaal vorm krijgt uit de interactie tussen de maker en de toeschouwer. Daarbij kan de maker contact leggen tussen afgebeelde figuren onderling of met de toeschouwer, een bepaalde sociale afstand in het beeld creëren en te kiezen voor een objectieve of subjectieve houding. Ook vindt er interactie plaats tussen de illustratie en de inhoud van het bijhorende artikel, waarbij de illustratie een verhouding creëert.

Pandemische beeldtaal kan op diverse manieren vorm krijgen bij interactieve betekenisgeving. Als eerste voorbeeld is gekozen voor **illustratie #39**, afkomstig uit een artikel over hoe in de discussie over ongevaccineerden het onderlinge gesprek vaak niet wordt aangegaan. Het beeld toont twee mannelijke figuren die zitten op een bank en met elkaar praten. Ook is er een grazend paard te zien op de achtergrond: deze is vermoedelijk van de man aan de linkerkant, die gekleed is in een ridderharnas en een grote injectiespuit bij zich draagt, maar zijn ridderhelm heeft afgenomen. Deze man symboliseert de groep mensen die vóór het vaccineren is. De man rechts op de bank is gekleed in een drakenpak, maar heeft zijn drakenkop afgenomen: hij staat voor de ongevaccineerden. In het vaccinatiedebat gaan voor- en tegenstanders elkaar niet te lijf in middeleeuwse taferelen, maar de symbolen refereren naar een herkenbaar conflict uit fictie: die tussen de 'goede' ridders en 'slechte' draken. Beide mannen hebben hun hoofddeksels afgenomen, zodat ze 'face to face' met elkaar in gesprek kunnen gaan.

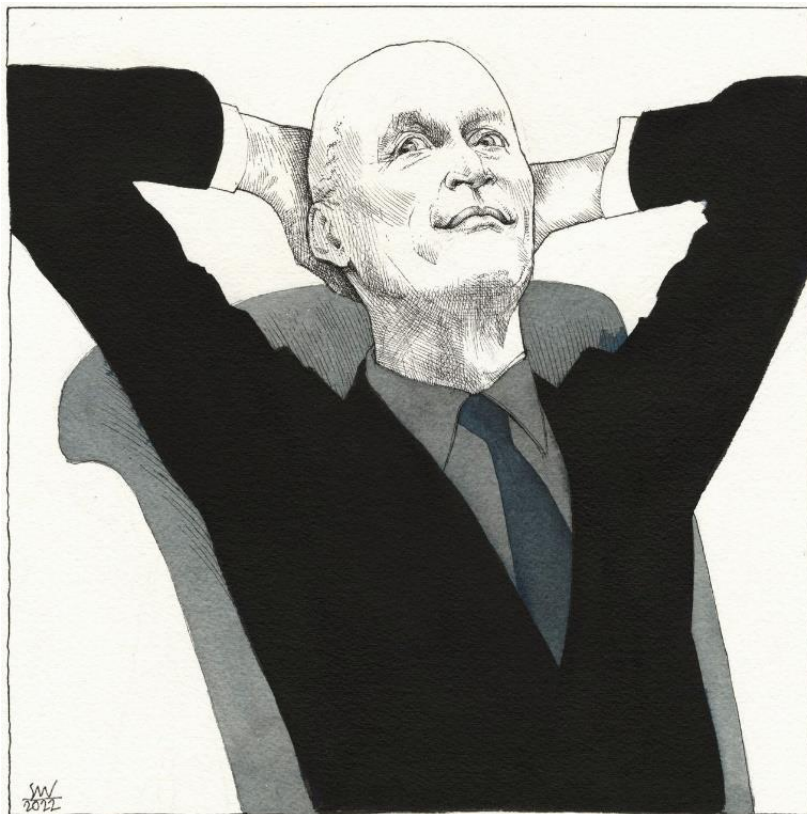

Illustratie #39: afkomstig uit artikel 'Het is wonderlijk hoe weinig nieuwsgierig we zijn naar de ongevaccineerde groep die ons zou gijzelen'. *Anne van Wieren*.

De maker heeft bij deze ontworpen illustratie gekozen voor een sociale afstand waarbij de toeschouwer het gesprek tussen de twee 'tegenpolen' meekrijgt als iemand die op gepaste afstand toekijkt: de toeschouwer observeert het contact tussen de twee mannen, die de participanten van deze voorstelling vormen. Samen met de symboliek van het afnemen van het harnas en het drakenpak geeft de maker van de illustratie hiermee aan dat je niet moet vergeten om ook te luisteren naar elkaar in de discussie rond vaccineren. Daarmee kiest de maker voor een subjectieve houding: het perspectief is gekozen om de toeschouwer specifiek als observator te betrekken bij deze voorstelling. De verhouding tussen de ontworpen illustratie zelf en het bijhorende artikel kan

worden omschreven als illustratief: het nieuwsverhaal zelf stelt namelijk ook de vraag waarom mensen niet vaker naar elkaar luisteren in het vaccinatiedebat. Behalve de representatieve betekenis van de vaccinatiespuit krijgt pandemische beeldtaal in deze illustratie vorm door de interactieve betekenis die voortkomt uit de discussie over vaccineren tegen het coronavirus.

Interactie kan ook op meer directe manieren vorm geven aan pandemische beeldtaal. Een voorbeeld is **illustratie #3**: een geïllustreerd portret van Ernst Kuipers, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Kuipers staat aan het hoofd van de aanpak van de coronapandemie in Nederland en vormt in dit beeld de enige afgebeelde participant. De maker van de illustratie heeft Kuipers afgebeeld in een passieve en afwachtende houding, met de armen achter het hoofd. Hij kijkt recht naar de toeschouwer, waardoor er direct contact ontstaat. De kleine sociale afstand in het beeld betreft de toeschouwer nog verder in dit contact. Bij de maker is bij deze illustratie sprake van een subjectieve houding, omdat de gekozen perspectief en de sociale afstand het doel hebben om de toeschouwer te betrekken bij het portret.

Illustratie #3: afkomstig uit artikel 'Man van de week: Ernst Kuipers'. *Siegfried Woldhek*.

De verhouding tussen deze ontworpen illustratie en het nieuwsverhaal kan als becommentariërend worden omschreven. Het artikel benoemt dat Ernst Kuipers de bestrijding van de pandemie vooral overlaat aan de verantwoordelijkheid van burgers zelf. De illustratie levert daarop commentaar: waarom neemt de verantwoordelijke minister niet zelf de regie om een nieuwe golf van het coronavirus te voorkomen? De figuurlijke 'passieve houding' van de minister wordt in deze voorstelling letterlijk uitgebeeld: met de handen achter het hoofd wacht de minister af en onderneemt hij zelf geen actie. Pandemische beeldtaal krijgt in deze illustratie vorm door de interactieve betekenis tussen de toeschouwer en het portret van Kuipers: wie gaat de verantwoordelijkheid nemen om te voorkomen dat de coronapandemie weer opleeft?

Aan de hand van de voorbeelden uit deze paragraaf is uitgelegd hoe pandemische beeldtaal vorm kan krijgen in ontworpen illustraties via interactieve betekenis. Daarbij speelt vooral de interactie tussen de maker en de toeschouwer een belangrijke rol. De maker van het beeld kan contact laten leggen met de toeschouwer, maar er ook voor kiezen om contact tussen participanten in het beeld te suggereren. De sociale afstand tussen de toeschouwer en de participanten in de voorstelling is een andere factor die meespeelt in de interactieve betekenisgeving. Verder maken de makers van ontworpen illustraties gebruik van een subjectieve houding om de toeschouwer verder te betrekken in de interactie. Daarnaast ontstaat er uit de interactie tussen de ontworpen illustraties en de bijhorende artikelen een illustratieve of becommentariërende verhouding. Pandemische beeldtaal krijgt dus interactieve vorm in ontworpen illustraties via de betekenissen die de maker faciliteert in de voorstelling.

4.2.4 Samenvatting sociaal-semiotische inhoudsanalyse

Uit de sociaal-semiotische inhoudsanalyse van dit onderzoek is gebleken dat de drie manieren waarop betekenis kan worden toegekend aan beeld van toepassing zijn op ontworpen illustraties over het coronavirus. Via representatie, compositie en interactie geven ontworpen illustraties op diverse manieren vorm aan pandemische beeldtaal met betrekking tot de coronapandemie.

Wat betreft representatie geven ontworpen illustraties vorm aan pandemische beeldtaal door op representatieve of conceptuele wijze betekenis toe te kennen. Narratieve representatie in ontworpen illustraties maakt gebruik van pandemische thema's en beeldelementen die verband houden met de coronapandemie om dynamische verhaalstructuren te vormen. Hierdoor krijgen de ontworpen illustraties pandemische betekenis met betrekking tot het coronavirus toegekend. Conceptuele representatie in ontworpen illustraties kent pandemische betekenis toe op basis van formele eigenschappen: de statische identiteit van de beeldelementen bepaalt hierbij de relatie die de representatie van de ontworpen illustratie heeft met het coronavirus.

De compositie van ontworpen illustraties speelt een indirecte rol in het toekennen van vorm aan pandemische beeldtaal: dat gebeurt voornamelijk door de representatieve en interactieve dimensies van betekenisgeving te beïnvloeden. De betekenis die uitgaat van de compositie, komt bij ontworpen illustraties voort uit een aantal eigenschappen. De informatiewaarde van beeldelementen wordt bij ontworpen illustraties bepaald door hoeveel deze opvallen ten opzichte van de andere elementen in het beeld. De onderlinge verschillen worden daarbij bepaald door factoren als kleur en formaat een rol. Ontworpen illustraties kunnen gebruik maken van inkadering – of dit juist achterwege laten – om beeldelementen te scheiden of juist samen te brengen. De rangschikking van beeldelementen bepaalt de leesrichting in het beeld. Verder kan een compositie geregisseerd of spontaan vorm krijgen.

Interactie geeft in ontworpen illustraties vorm aan pandemische beeldtaal over het coronavirus door de manier waarop de illustrator via beeldelementen communiceert met de toeschouwer. De beeldmaker kan participanten in de voorstelling van de illustratie contact laten leggen met de toeschouwer door bijvoorbeeld oogcontact toe te passen. Ook kan er interactie tussen participanten in het beeld onderling worden gesimuleerd. Verder kan de maker een suggestie van sociale afstand geven door participanten in het beeld als close-up of juist verder weg af te beelden. Makers kiezen een subjectieve houding met betrekking tot het perspectief om een bepaalde betrokkenheid van de

toeschouwer te bereiken. Verder vormt de maker met de ontworpen illustratie ook een verhouding tot het bijhorende artikel. Daarbij vervult de ontworpen illustratie een illustratieve of becommentariërende functie ten opzichte van het nieuwsverhaal in het artikel.

Ontworpen illustraties over de coronapandemie kunnen dus voldoen aan de sociaal-semiotische benadering van de constructieve beeldjournalistiek, die door Caple is opgesteld en door Midberry & Dahmen is toegepast. De sociaal-semiotische categorieën representatie, compositie en interactie komen in de ontworpen illustraties tot uiting en geven daarmee vorm aan pandemische beeldtaal over de coronapandemie. Daarmee is de sociaal-semiotische constructieve beeldtheorie van Caple, die oorspronkelijk is gevormd op basis van fotografische principes, ook van toepassing bij ontworpen illustraties (Midberry & Dahmen, 2020, p. 1168).

5 Conclusies & discussie

Het laatste hoofdstuk van deze scriptie staat in het teken van het beantwoorden van de hoofdvraag van dit scriptieonderzoek en de conclusies die getrokken kunnen worden uit de onderzoeksresultaten. In de discussie-paragraaf komen mogelijke beperkingen van dit onderzoek aan bod en worden er suggesties voor eventuele vervolgonderzoeken genoemd.

5.1 Conclusies

Voor deze afstudeerscriptie is onderzoek verricht naar ontworpen illustraties uit de journalistiek die betrekking hebben op de maatschappelijke gevolgen van de COVID-19-pandemie. Door te onderzoeken hoe de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid vorm krijgen in de ontworpen illustraties, is beoordeeld hoe deze beelden zich verhouden tot de richtlijnen van de constructieve beeldtaal. Ook is aan de hand van de sociale semiotiek onderzocht hoe pandemische beeldtaal met betrekking tot de coronapandemie vorm krijgt in de ontworpen illustraties. De resultaten uit de literatuurstudie en de kwalitatieve inhoudsanalyse, die bestaat uit een thematische inhoudsanalyse en een sociaal-semiotische inhoudsanalyse, bieden antwoorden op de vragen die bij aanvang van dit onderzoek gesteld zijn.

De constructieve journalistiek is een categorie binnen het domein van de journalistiek die in de afgelopen jaren steeds meer wordt toegepast. Binnen de constructieve journalistiek staan de aandacht voor een toekomstperspectief en een evenwichtige balans tussen problemen en oplossingen centraal in de verslaggeving. Er bestaan diverse subtypen binnen de constructieve journalistiek, waaronder de oplossingsjournalistiek: hierin worden oplossingen voor maatschappelijke problemen aangedragen en onderbouwd. Midberry & Dahmen hebben met *Visual Solutions Journalism: A Theoretical Framework* (2020) de basis gelegd voor onderzoeken naar de constructieve beeldjournalistiek. Hierbij worden de principes uit de constructieve journalistiek toegepast in visuele middelen als foto's en illustraties. Aan de hand van de normen en toepassingen uit de constructieve fotografische journalistiek, die zijn opgesteld door Caple, stellen Midberry & Dahmen dat constructieve beelden volledig, nauwkeurig en menselijk zijn. Daarbij hebben de onderzoekers gekeken naar hoe de constructieve elementen vorm krijgen in nieuwsfoto's.

Dit scriptieonderzoek is opgezet om de principes uit het onderzoek van Midberry & Dahmen toe te passen op journalistieke ontworpen illustraties over de coronapandemie. Daarvoor is bij dit onderzoek gebruik gemaakt van aanvullende literatuur met betrekking tot de constructieve journalistiek, ontworpen illustraties, de sociale semiotiek en pandemische beeldtaal. Hiermee is een onderzoeksmethode opgezet in de vorm van een kwalitatieve inhoudsanalyse, onderverdeeld in een thematische inhoudsanalyse en een sociaal-semiotische inhoudsanalyse.

Met de thematische inhoudsanalyse is onderzocht hoe de constructieve elementen volledigheid, nauwkeurigheid en menselijkheid vorm krijgen in ontworpen illustraties. Volledigheid krijgt in ontworpen illustraties vorm door een volledige samenvatting van het bijhorende artikel terug te laten keren in de voorstelling, waarbij de in het artikel genoemde problemen en oplossingen worden gerepresenteerd. Nauwkeurigheid krijgt in ontworpen illustraties vorm door de context van het bijhorende artikel gedetailleerd weer te geven, wat bereikt wordt door tijdens het maakproces rekening te houden met de specifieke details uit het artikel. Menselijkheid krijgt in ontworpen

illustraties vorm door mensen en menselijke eigenschappen te representeren door mensfiguren af te beelden of gebruik te maken van eerder genomen foto's waarop mensen zijn vastgelegd.

Uit de thematische inhoudsanalyse kan worden geconcludeerd dat ontworpen illustraties, net als foto's, de benodigde eigenschappen hebben om constructief vorm te kunnen geven aan de journalistiek. Dat betekent dat nieuwsredacties niet alleen foto's, maar ook ontworpen illustraties toepassen om journalistieke artikelen constructief te onderbouwen met visuele middelen. Deze ontwikkeling laat zien dat de constructieve journalistiek tot uiting komt in meer typen van journalistieke beelden dan tot nu toe is onderzocht: eerder onderzoek op dit gebied beperkte zich vooral tot de rol van constructieve elementen in nieuwsfoto's.

De sociaal-semiotische inhoudsanalyse is toegepast om te onderzoeken hoe de betekenissen uit representatie, compositie en interactie bij ontworpen illustraties vorm geven aan pandemische beeldtaal over de coronapandemie. Representatie geeft in ontworpen illustraties vorm aan pandemische beeldtaal door betekenis toe te kennen op voornamelijk representatieve wijze, waarnaast conceptuele representatie in uitzonderingsgevallen wordt toegepast. De compositie van ontworpen illustraties speelt een minder directe rol in het vormen van pandemische betekenis: de betekenissen die uit de compositie kunnen worden afgeleid, hebben invloed op de representatieve en interactieve dimensies van ontworpen illustraties. Wat betreft interactie geven ontworpen illustraties vorm aan pandemische beeldtaal door de manieren waarop de maker van de illustratie de interactie met de toeschouwer via het beeld aangaat.

Uit de sociaal-semiotische analyse kan worden geconcludeerd dat ontworpen illustraties betekenis met betrekking tot de coronapandemie kunnen uitdragen. Daarmee voldoen ontworpen illustraties aan de criteria uit Caple's sociaal-semiotische theorie over de constructieve beeldjournalistiek, hoewel die theorie is gebaseerd op richtlijnen en principes uit de fotografie. Nieuwsredacties kunnen naast foto's dus ook voor ontworpen illustraties kiezen om artikelen over de coronapandemie visueel te duiden en verder aan te vullen.

Samenvattend kan uit dit scriptieonderzoek, dat gaat over hoe constructieve elementen vorm krijgen in ontworpen illustraties bij artikelen over de coronapandemie, worden geconcludeerd dat de constructieve beeldjournalistiek op meer manieren vorm krijgt in de recente nieuwsstroom dan voorheen is onderzocht. De eerdere onderzoeken op het gebied van de constructieve beeldjournalistiek hebben zich beperkt tot de fotografie, terwijl uit dit scriptieonderzoek is gebleken dat ook ontworpen illustraties in de journalistiek kunnen en worden toegepast om het nieuws constructief te onderbouwen. Diverse en complexe probleemstellingen die aan bod zijn gekomen als gevolg van de coronapandemie, kunnen met constructieve ontworpen illustraties begrijpelijker, concreter en met meer positieve impact worden gebracht richting nieuwsconsumenten. Door problemen uit te balanceren met het aandragen van oplossingen en daarmee perspectief voor de toekomst te bieden, geven constructieve ontworpen illustraties nieuwsredacties meer mogelijkheden om de gevolgen van de coronapandemie overzichtelijk in beeld te brengen en duidelijke plannen van aanpak te formuleren voor de samenleving om de problemen het hoofd te kunnen bieden.

5.2 Discussie

Aan het begin van dit onderzoek was er enige onzekerheid of de ontworpen illustraties uit de krant van NRC voldoende onderzoeksmateriaal zouden opleveren. Uiteindelijk werd een verzadigingspunt bereikt, waarbij er op den duur geen nieuwe patronen meer naar boven kwamen uit zowel de thematische inhoudsanalyse als de sociaal-semiotische analyse. Een mogelijke beperking die wel volgt uit het onderzoeksmateriaal van dit scriptieonderzoek, is dat er specifiek onderzoek is verricht naar constructieve elementen bij ontworpen illustraties die gaan over de coronapandemie. Daarmee is maar een beperkt aandeel van alle ontworpen illustraties die door NRC gepubliceerd zijn in de voor dit onderzoek afgebakende periode van publicatie aan bod gekomen voor dit scriptieonderzoek. Uit eventuele vervolgonderzoeken kan duidelijker worden of de constructieve elementen ook vorm krijgen in ontworpen illustraties bij artikelen over andere nieuwsthema's dan de coronapandemie.

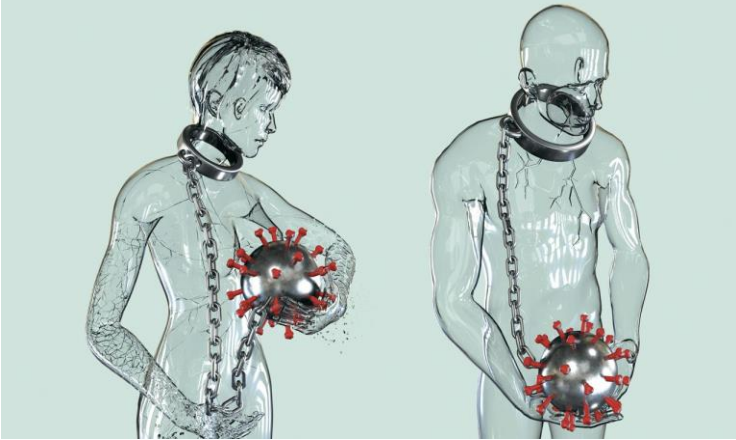

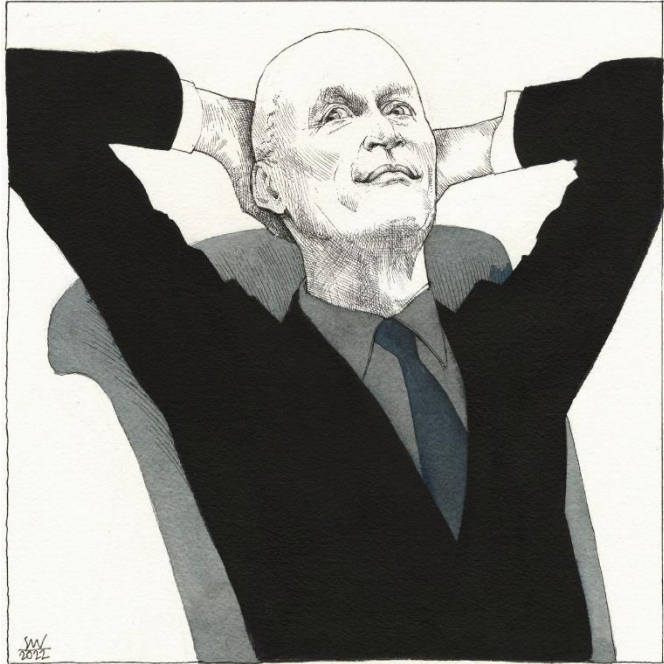
Een andere beperking van dit scriptieonderzoek is het feit dat er onderzoek is verricht naar de inhoud van de ontworpen illustraties, zowel wat betreft de constructieve beeldelementen als de manier waarop de coronapandemie betekenis krijgt in de illustraties. Daardoor is niet duidelijker geworden hoe redacties eigenlijk te werk gaan bij het selecteren van relevante illustraties bij journalistieke artikelen. Ook wat betreft de werkwijze van beeldmakers is nog niet duidelijker geworden hoe zij zowel constructieve beeldelementen als pandemische betekenis tot stand laten komen in ontworpen illustraties. Vervolgonderzoeken zouden zich kunnen richten op de werkwijze van zowel nieuwsredacties als beeldmakers bij ontworpen illustraties. Daarbij kan worden onderzocht op welke manieren een redactie ontworpen illustraties uitkiest bij nieuwsartikelen, evenals de manieren waarop de makers van ontworpen illustraties te werk gaan bij het representeren van constructieve beeldelementen en pandemische betekenis.

Bibliografie

- Aitamurto, T. & Varma, A. (2018). The Constructive Role of Journalism: Contentious metadiscourse on constructive journalism and solutions journalism. *Journalism Practice*, 12(6), 965-713.
- Baden, D., McIntyre, K. & Homberg, F. (2019) The Impact of Constructive News on Affective and Behavioural Responses, *Journalism Studies*, 20(13), 1940-1959.
- Caple, H. (2013). *Photojournalism: A Social Semiotic Approach*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Constructive Institute. Via <https://constructiveinstitute.org>
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218-226.
- Gyldensted, C. (2011). *Innovating news journalism through positive psychology*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania.
- Haagerup, U. (2020). The Time is Now: Rethink Journalism: Constructive News as the Media Answer to Democratic Trust Meltdown. In: T. Köhler (Ed.). *Fake News, Framing, Fact-Checking: Nachrichten im digitalen Zeitalter: Ein Handbuch* (pp. 319-332). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Haas, T., Steiner, L. (2006). Public journalism: a reply to critics. *Journalism*, 7(2), 238-254.
- Head, A. J., Braun, S., MacMillan, M., Yurkofsky, J., & Bull, A. C. (2020). Visual messaging of the coronavirus news story. *Project Information Literacy*.
- Hodge, B., & Kress, G. (1988). *Social Semiotics*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hofman, M. (2018). *Prisma woordenboek Nederlands*. Amsterdam: Prisma.
- Jacob, R. (2020). Visualising Global Pandemic: A Content Analysis of Infographics on Covid-19. *Journal of Content, Community & Communication*, 11(6), 116-123.
- Kress, G. R., & Leeuwen, T. V. (2021). *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Koetsenruijter, W., & Van Hout, T. (2018). *Methoden voor journalism studies*. Amsterdam: Boom.
- Lewis, S. C. (2020). The Objects and Objectives of Journalism Research During the Coronavirus Pandemic and Beyond. *Digital Journalism*, 8(5), 681-689.
- Liu, C, Liu, Y. (2020). Media Exposure and Anxiety during COVID-19: The Mediation Effect of Media Vicarious Traumatization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(13), 4720.
- Lough, K., & McIntyre, K. (2019). Visualizing the solution: An analysis of the images that accompany solutions-oriented news stories. *Journalism (London, England)*, 20(4), 583-599.
- Martikainen, J., Sakki, I. (2021). How newspaper images position different groups of people in relation to the COVID-19 pandemic: A social representations approach. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 31(4), 465-494.
- McIntyre, K. (2015). *Constructive Journalism: The Effect of Positive Emotions and Solution Information in News Stories*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina at Chapel Hill Graduate School.
- McIntyre, K. (2019). Solutions Journalism: The effects of including solution information in news stories about social problems. *Journalism Practice*, 13(1), 16-34.

- McIntyre, K., Gyldensted, C. (2017). Constructive Journalism: Applying Positive Psychology Techniques to News Production. *The Journal of Media Innovations*, 4(2), 20-34.
- Meier, K. (2018) How Does the Audience Respond to Constructive Journalism? *Journalism Practice*, 12(6), 764-780
- Midberry, J., Dahmen, N. S. (2020). Visual Solutions Journalism: A Theoretical Framework. *Journalism Practice*, 14(10), 1159-1178.
- Morin, C., Mercier, A., & Atlani-Duault, L. (2019). Text–Image Relationships in Tweets: Shaping the Meanings of an Epidemic. *Societies (Basel, Switzerland)*, 9(1), 12.
- Seligman, M. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York, NY: Free Press, a Division of Simon & Schuster, Inc.
- Solutions Journalism Network (2016). *About*. Via <http://solutionsjournalism.org/about/>
- Tomm, K. (1988). Interventive interviewing: Part III. Intending to ask lineal, circular, strategic, or reflexive questions? *Family Process*, 27(1), 1-15.
- Van den Broek, J., Koetsenruijter, W., Jong, J., & Smit, L. (2019). *Beeldtaal: perspectieven voor makers en gebruikers*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.
- Van Dale (2022). *Betekenis 'illustratie'*. Via <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/illustratie>
- Windesheim: Lectoraat Constructive Journalism. Via <https://www.windesheim.nl/onderzoek/lectoraten/constructive-journalism>
- Yu, Y. J., Park, Y. S., Keller, A, Noh, J-W., & Cha, J. (2021). A Mixed-Methods Systematic Review of the Impacts of Coronavirus on Society and Culture. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 491.

Bijlage 1: Lijst van artikelen met ontworpen illustraties

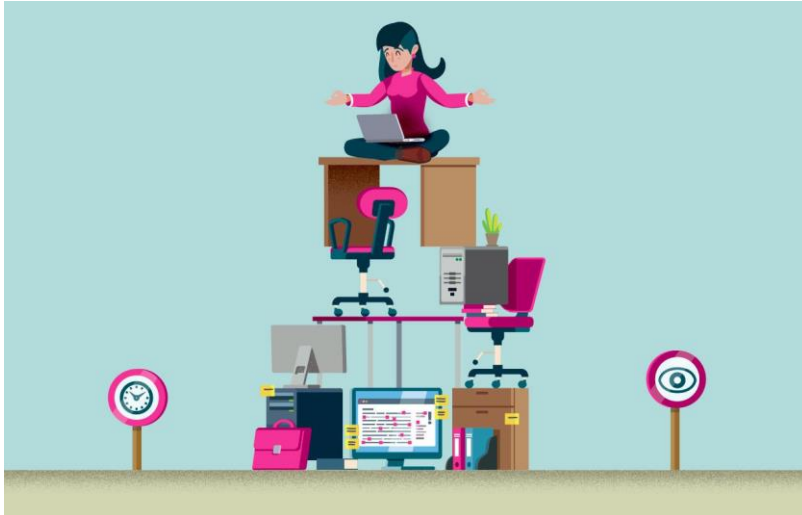
#	<i>Titel artikel & ontworpen illustratie met bronvermelding</i>
1	<p data-bbox="279 293 1236 327">Langdurig gevangen door het coronavirus: een raadsel zonder snelle oplossing</p> <p data-bbox="279 772 502 801">Roland Blokhuisen</p>
2	<p data-bbox="279 808 1098 842">Van barpersoneel tot tourbussen: festivals hebben tekort aan alles</p> <p data-bbox="279 1276 590 1305">Myrthe van Heerwaarden</p>
3	<p data-bbox="279 1312 678 1346">Man van de week: Ernst Kuipers</p> <p data-bbox="279 2011 502 2042">Siegfried Woldhek</p>

4 Van Thuisbezorgd tot PostNL: de coronawinnaar heeft zijn beste tijd gehad

Roland Blokhuisen

5 De anti-work movement: stoppen met werken omdat je er diep ongelukkig van wordt

Pepijn Barnard

6 Snel trouwen, nu het weer kan – dit is het jaar van de inhaalbruiloften

Lotte Dijkstra

7 De 'coronabelegger' stapte in voor de snelle winst, of om leren

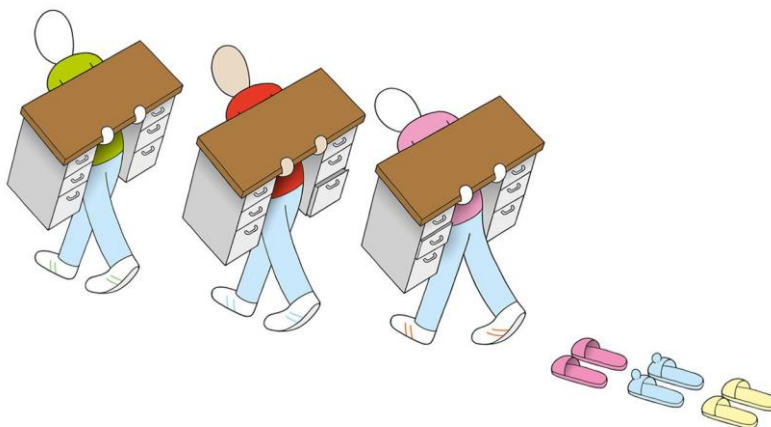
Myrthe van Heerwaarden

8 Op zoek naar een droomvaccin tegen alle coronavirussen

Chuan Ming Ong

9 „Totaal overprikeld” na een dag op kantoor

Tomas Schats

10 NRC neemt de schade op: de kosten van twee jaar corona

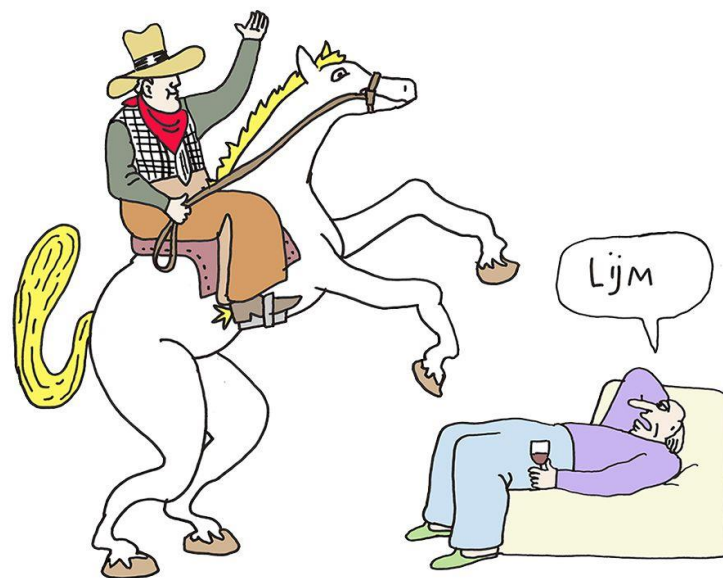
Jenna Arts

11 Lezers vertellen wat corona heeft aangericht: 'De goede relatie in mijn familie is kapot'

Kamagurka

12 Wat je plotseling doorziet kun je niet meer wegdenken

Kamagurka

13 De bezorgeconomie maakt sociaal contact overbodig

Kamagurka

14 Een habitat van angst en onzekerheid, en dat blijft

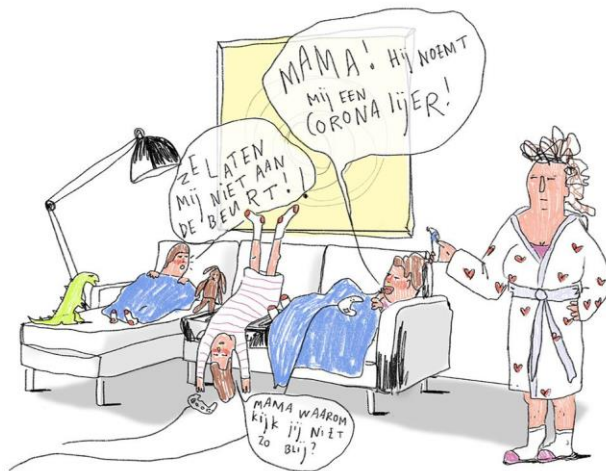
Kamagurka

15 Nee, corona was niet het einde van de globalisering – en dat is maar goed ook

Chuan Ming Ong

16 Wat is een grotere hel: met kinderen in quarantaine of alleen?

Lotte Dijkstra

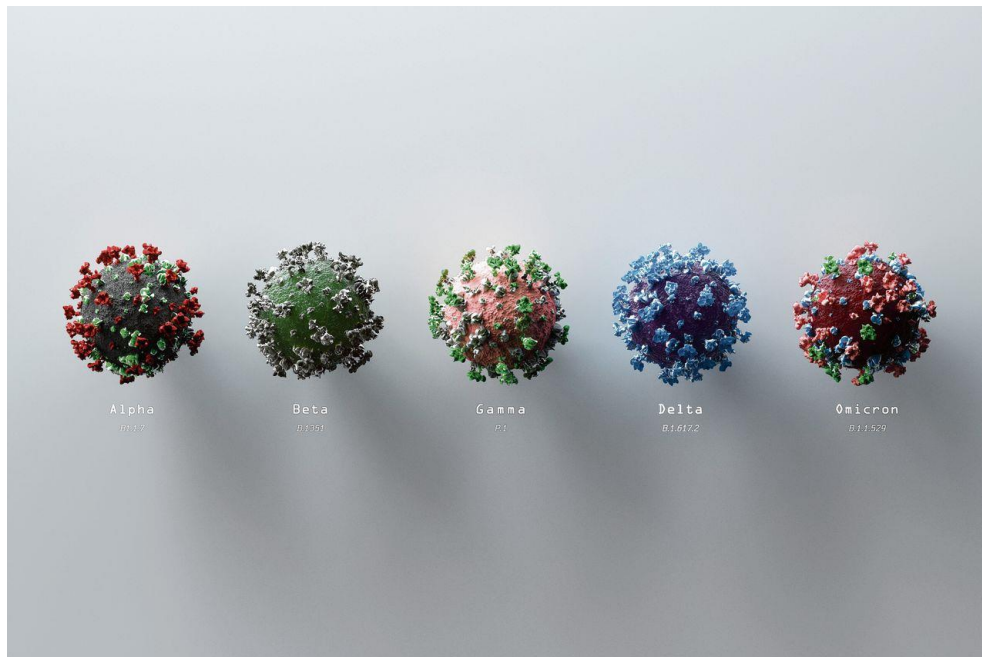
17 Kunstconsument is gretig én aarzelend in coronatijden

©

Kamagurka

18 Weer een nieuwe virusvariant: een neef van Omikron

Andriy Onufriyenko

19 Wilde dieren houden van een stad in lockdown

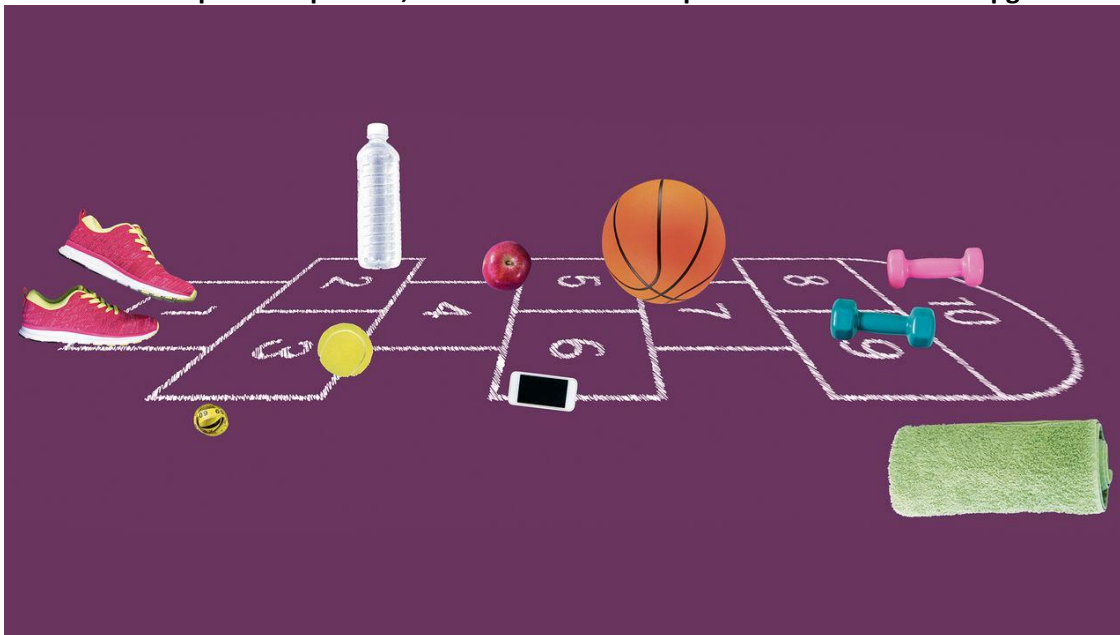
Getty Images

20 Wie heeft er eigenlijk echt zin in billen wassen en werken op zondag?

Hajo

21 'Artsen hebben pillen en prikken, maar de kern van het probleem wordt zelden opgelost'

Getty Images/bewerking NRC

22 Het omikronoptimisme grijpt overal om zich heen

Bron/maker onbekend

23 Waarom is er geen breder verzet tegen de huidige corona-aanpak?

Claudia van Rouendal

24 Het virus 'laten uitrazen' is een slecht idee

Mikko

25 Een artikel vol onzin met de naam van een wetenschapper erboven

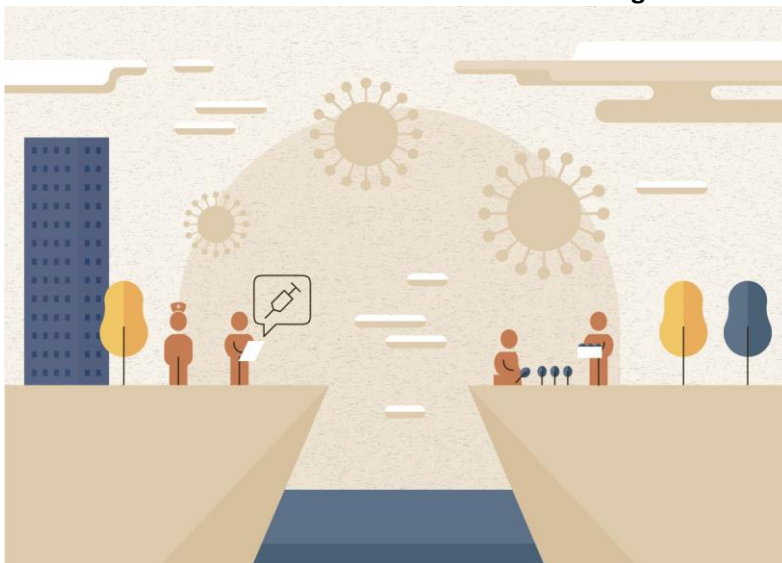
David Parkins/Nature

26 Inflatie in de praktijk: Broccoli drijft de kosten van gezond leven flink op

Midas van Son

27 Hoe vaccineert de overheid 'onzichtbare' arbeidsmigranten?

Roos Liefing

28

Corona

Hajo

29

Bijna elke politicus was er dit jaar bij momenten 'klaar mee'

@RLOPPENHEIMER

Ruben L. Oppenheimer

30 De coronawoorden zijn onuitputtelijk: de taal van 2021

Kamagurka

31 De hele dag gillen helpt niet. Dus dan kun je beter lachen

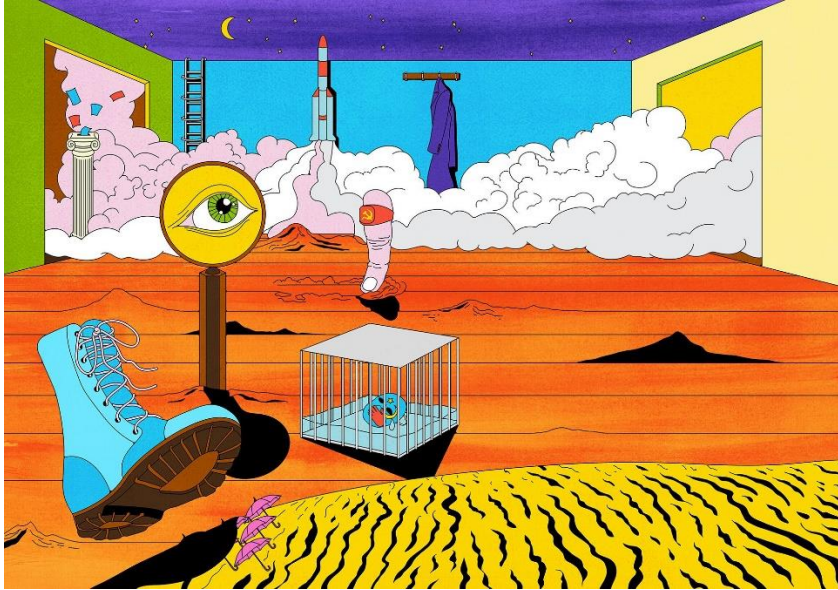
Sebe Emmelot

32 Buiten de geschiedenis staan is een privilege

Anne van den Boogaard

33 Democratie kun je niet van buitenaf injecteren als een vaccin tegen Covid

Anne van den Boogaard

34 'De thuiswerkende man was maar kort geëmancipeerd'

Roland Blokhuisen

35 Hugo de Jonge lijdt voor Nederland. En iedereen mag meekijken

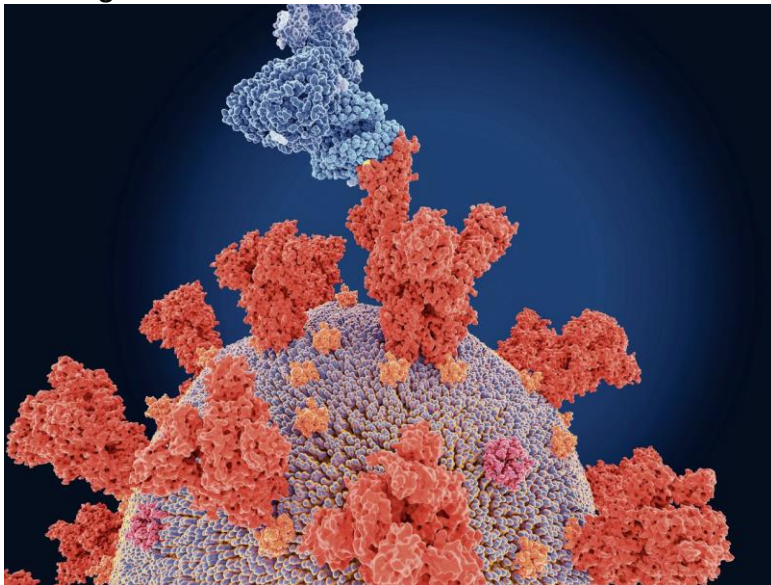
Siegfried Woldhek

36 Kwam het coronavirus uit een lab? Alina Chan heeft een vermoeden

Kateryna Kon/Science Photo Library, Bewerking NRC

37 Vier vragen over Omikron: wat is er nu bekend?

Science Photo Library / ANP

38 'Overtuig' met persoonlijke verhalen

Cyprian Koscielniak

39 Het is wonderlijk hoe weinig nieuwsgierig we zijn naar de ongevaccineerde groep die ons zou gijzelen

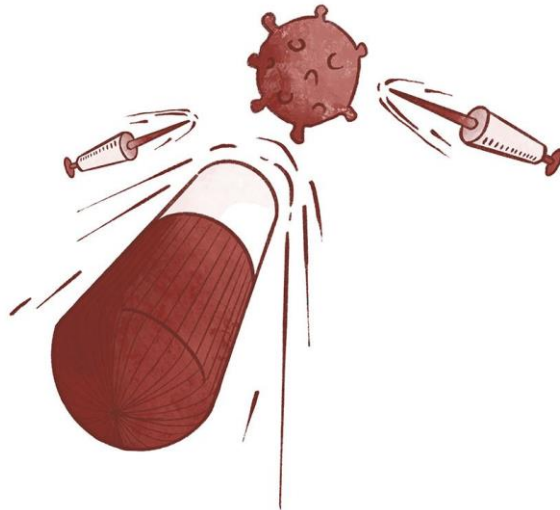
Anne van Wieren

40 Nu blijkt hoe ernstig Den Haag dit jaar het landsbestuur heeft verwaarloosd

Ruben L. Oppenheimer

41 Al die nieuwe virusremmers zullen de pandemie niet stoppen

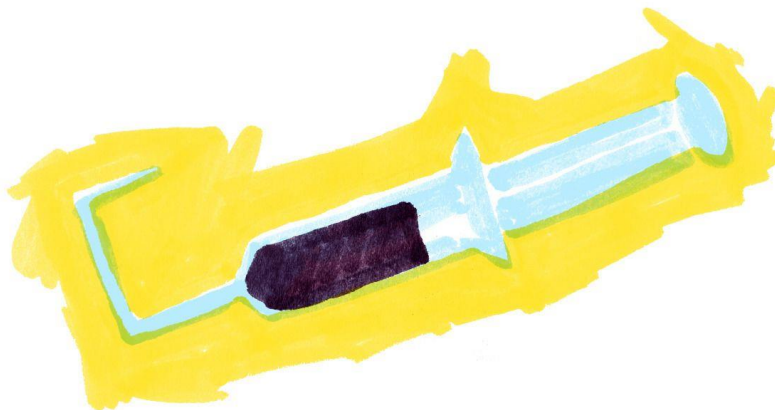
Laura Langerak

42 Van weigeraar tot enthousiasteling: dit zijn de zes thuiswerktypes in de coronacrisis

Tomas Schats

43 'Mijn ongevaccineerde kind krijgt boze reacties van klasgenoten en ouders. Hoe leer ik hem stevig in zijn schoenen te blijven staan?'

Martien ter Veen

44 Vaccineren? Zo makkelijk laat de achterstandswijk zich niet overhalen

Marit Dekker

45 Wat te doen met een dochter die door corona moedeloos is geworden?

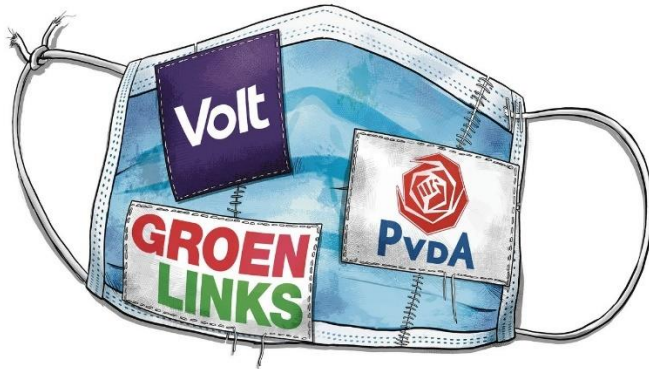
Martien ter Veen

46 Coronavirus

Hajo

47 Hebben woorden echt consequenties, Tweede Kamer? Handel er dan naar

@RLOPPENHEIMER

Ruben L. Oppenheimer

48 Welke bedrijven 'lenen' miljarden coronaeuro's bij Belastingdienst?

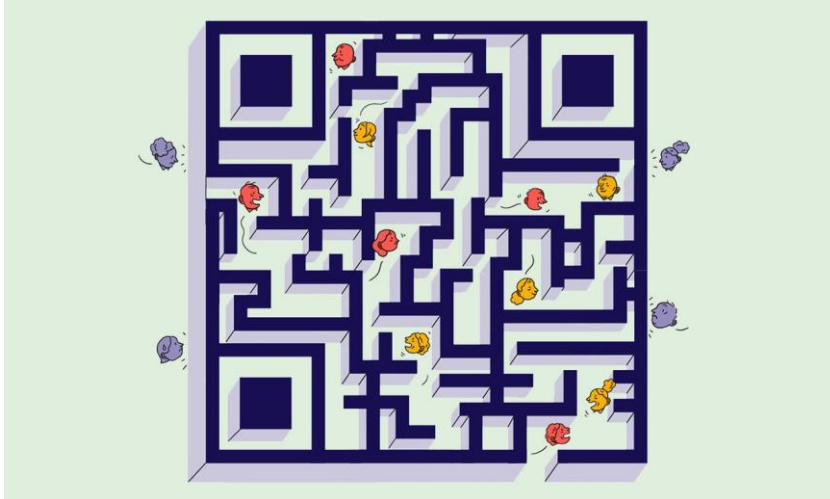
(Maker onbekend)

49 Vaccinatieplicht is nu dringende noodzaak

Cyprian Koscielniak

50 Coronacheck op de werkvloer? 'Echt bizar'

Nanne Meulendijks

51 Thuis werd voor haar een hel in coronatijd: 'Als ik niet naar mijn broertje luisterde, sloeg hij mij'

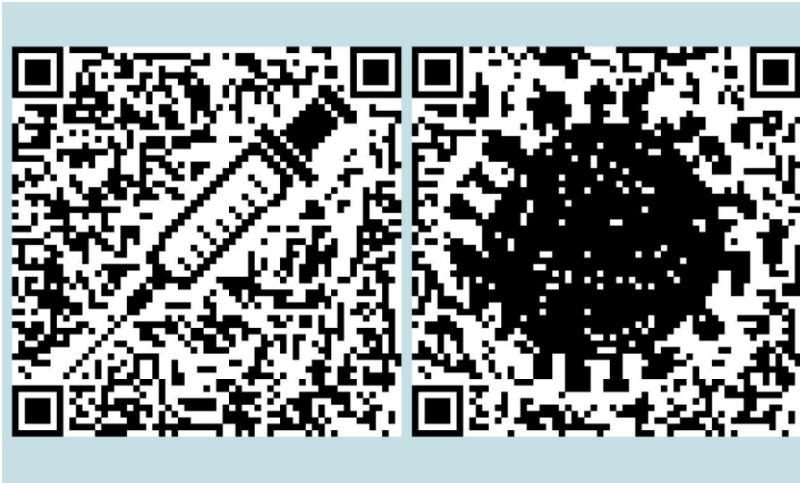
Britt Planken

52 Verstopt door corona: de wetenschappelijke uitgeefmachine slijt dicht. 'Er is zoveel bagger'

Aart-Jan Venema

53 Dit zijn de vier effecten van de coronapas

Studio NRC

54 Voor welke problemen zoeken lezers van zelfhulpboeken eigenlijk massaal raad?

Marit Dekker

55 Dringende besluiten zijn nodig - dit zijn de tien belangrijkste thema's voor de formatie

Laura Langerak

56 Dit staat in de verkiezingsprogramma's van de formerende partijen

Pepijn Barnard

57 Ongehoord Nederland bedreigt de democratie

Hajo

58 Die 2 euro voor benzine is nog maar een voorproefje

Roland Blokhuisen

59 Van knuffel tot klapzoen: welke begroeting is veilig?

Thomas Nondh Jansen

60 Eerst de begrotingsdiscipline, of eerst het klimaat?

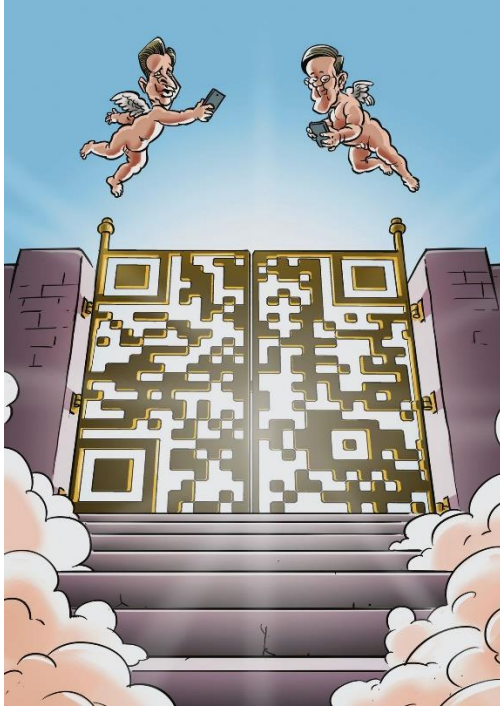
Laura Langerak

61 Kamagurka wint Inktspotprijs, 'een bekroning van een imposant oeuvre'

Kamagurka

65 Coronatoegangsbewijs

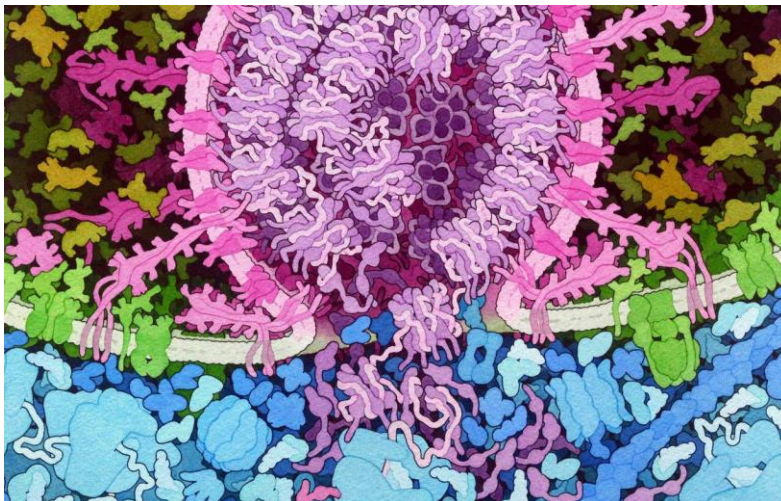
Hajo

66 Straks hoeft afstand houden niet meer – wordt dat wennen?

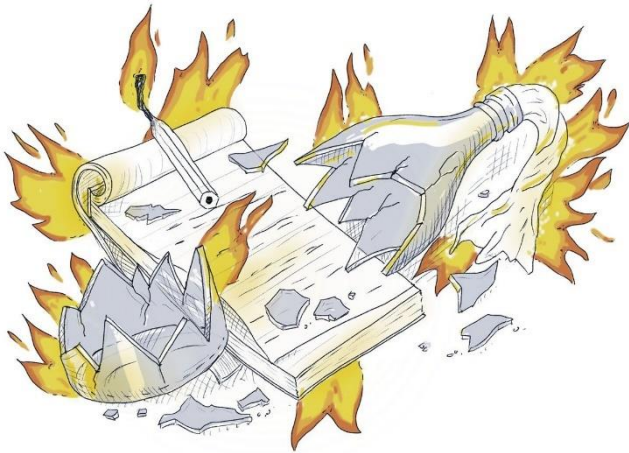
Marit Dekker

67 Het coronavirus gaat niet meer weg. Maar zal het ooit een onschuldig verkoudheidsvirus worden?

David S. Goodsell, RCSB Protein Data Bank/CC-BY-4.0

68 Hoe een Groningse blogger doelwit werd van corona-extremisten

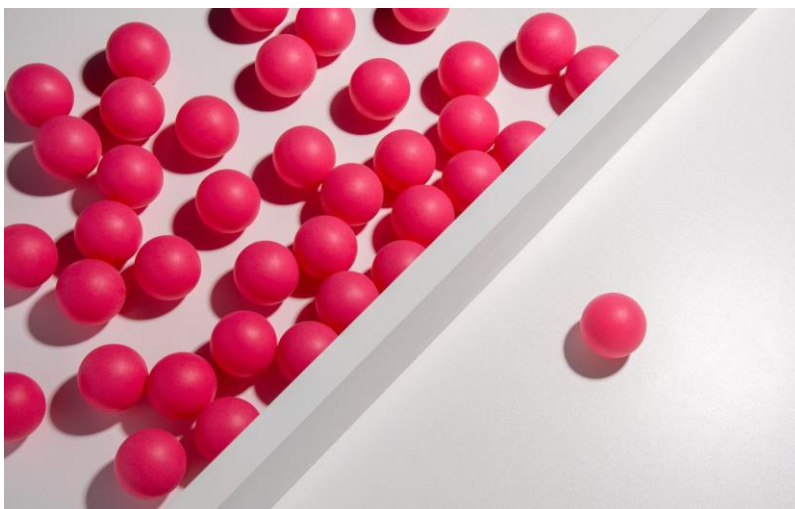
Roland Blokhuisen

69 Een goed virus werd na de pandemie een dood virus - en dat had zware consequenties

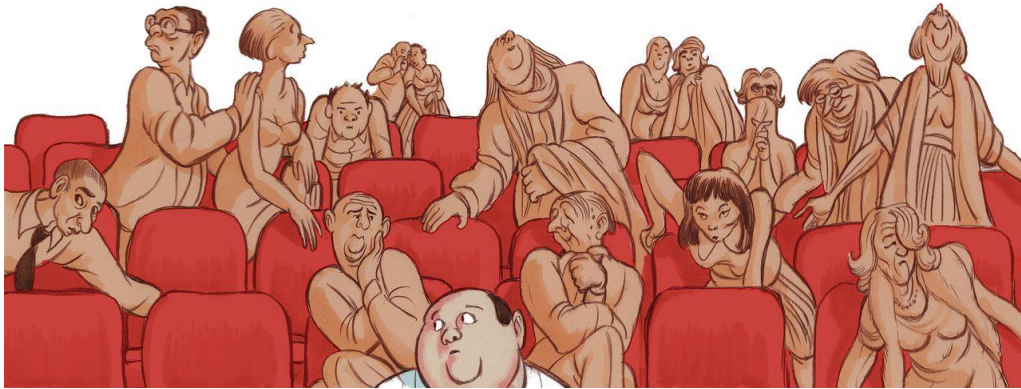
Getty Images, beeldbewerking NRC

70 'Leven met het virus' is geen leven

PM Images

71 Mogen en durven we weer? Een cultuurherfst tussen hoop en vrees

Typex

72 De 'Summer of Love' die de popliedjes beloofden bleek een fata morgana

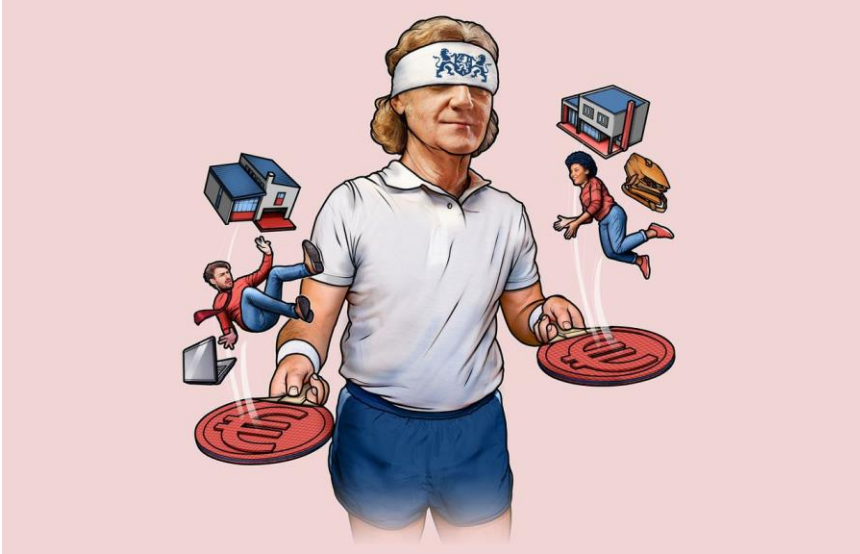
Typex

73 Najaarstips bioscoop: eindelijk James Bond en Paul Verhoeven provokeert

XF&M

74 Kan de moderne reuzenstaat nog zonder gratis geld?

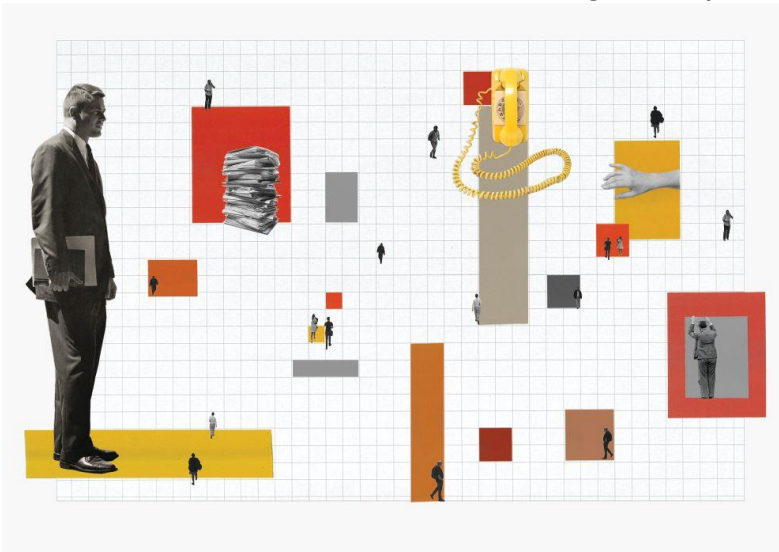
Pepijn Barnard

75 'De pubers van 2030 zullen vol nostalgie terugkijken op de pandemie'

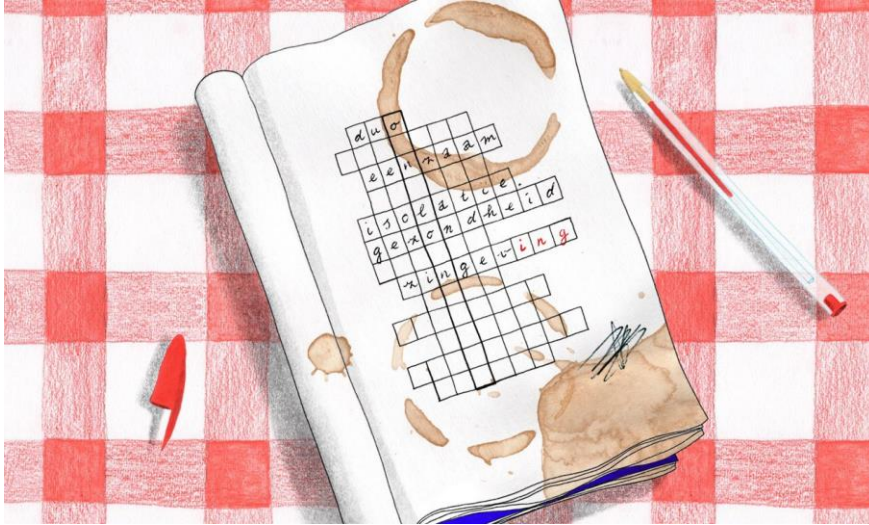
Getty Images, beeldbewerking NRC

76 'Els van de RVO' laat zien: hier werkt een mens, geen computer

(Maker onbekend)

77 Zeven jaar eerder 80 geworden – hoe de coronacrisis veroudering kan versnellen

Jasmijn van der Weide

78 De mensheid moet zich schrap zetten

Getty Images, bewerking NRC

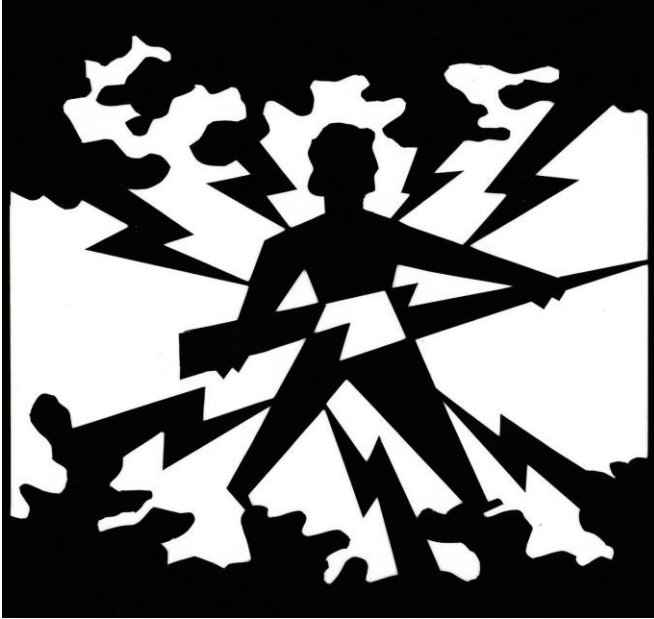
79 Landen leverden wat soevereiniteit in en kregen er rust en welvaart voor terug

Rhonald Blommestijn

80

Weggoien vaccins is beschamend

Cyprian Koscielniak

81

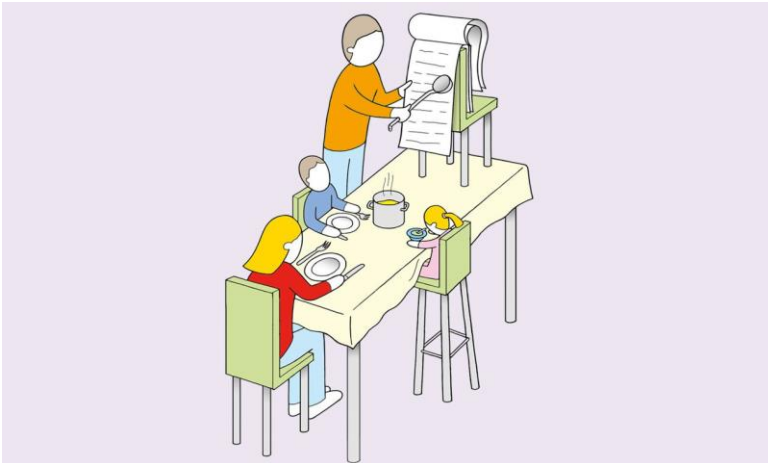
De voedingsbodem voor radicalisering, paranoia en complotdenken groeide en groeide

Getty Images, bewerking NRC

82

Terug naar kantoor? Hier zijn 16 tips om je vast voor te bereiden

Tomas Schats

83 In elke ramp zit muziek. Of het nu een brand is uit 1421 of corona: doe het met emotie

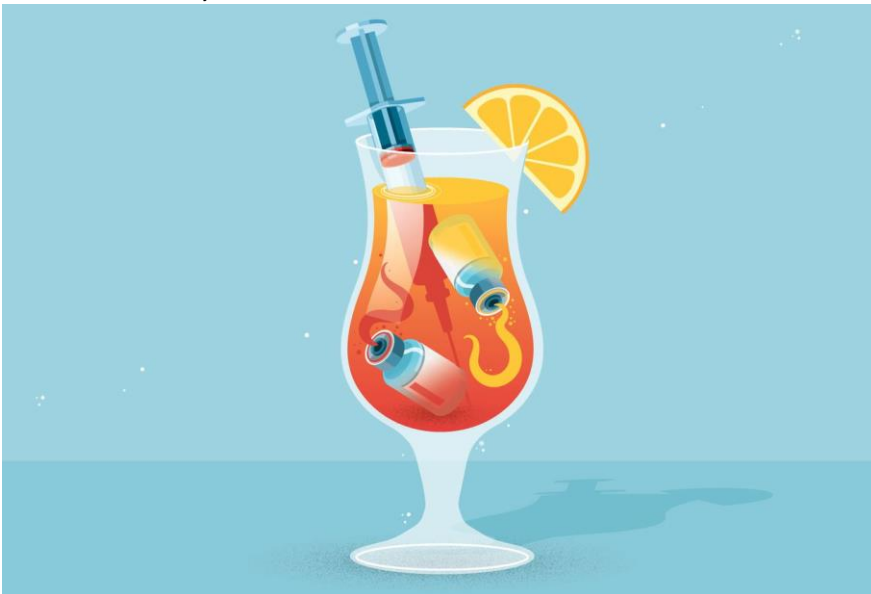
(Maker onbekend)

84 Kansengelijkheid in het onderwijs: de emancipatiemotor hapert

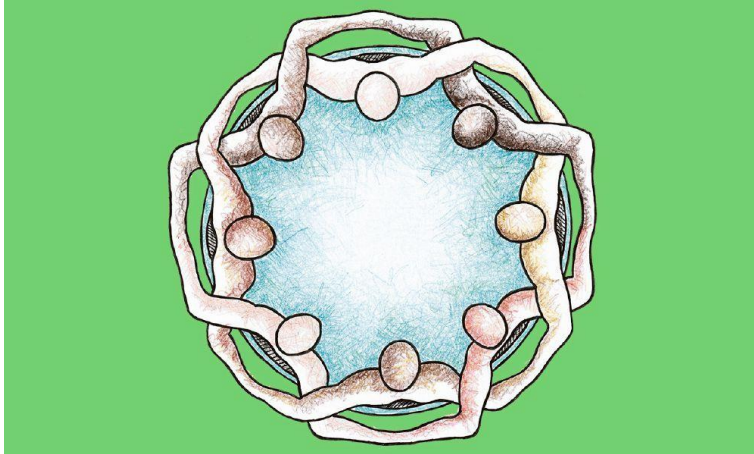
Midas van Son

85 Eén arm Janssen, de ander Pfizer - werkt dat?

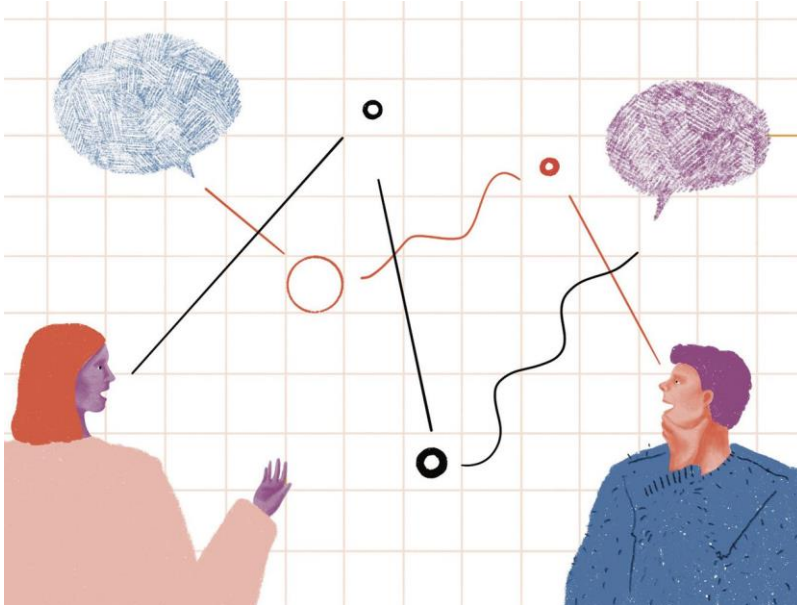
Pepijn Barnard

86 In je eigen tuin in de hottub

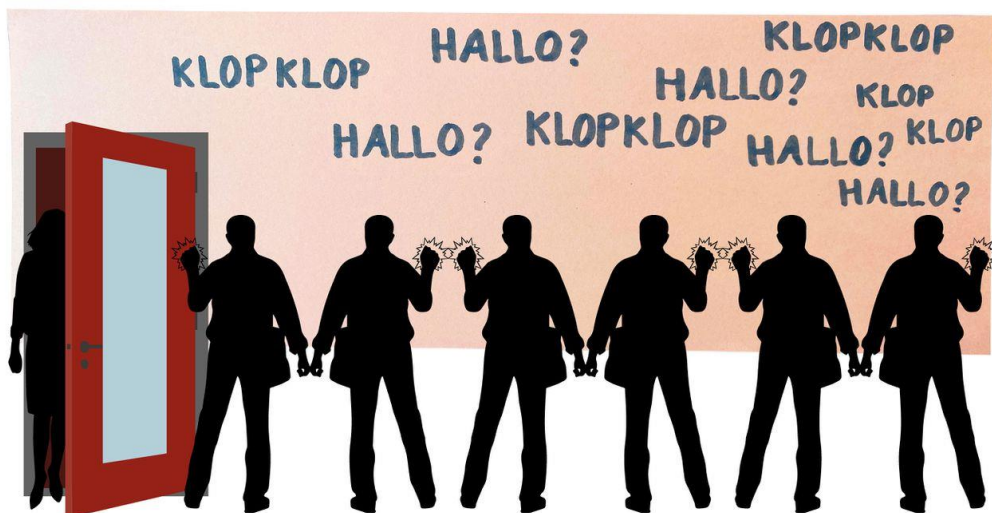
Claudia van Rouendal

87 Hoe werkt dat ook alweer, smalltalk?

Jasmijn van der Weide

88 Alleen de 'meest schofterige' fraudeurs met coronasteun moeten vervolging vrezen

Jet Peters

89 Coronasteun was een feest voor criminelen: 'Je hoeft maar te bukken en je hebt geld'

Jet Peters

90 Al die kapjes, blikjes, bakjes: schoon genoeg van troep op straat

Jasmijn van der Weide

91 'Hoe langer je je verheugt, hoe groter het geluk'

Getty Images

92 Netflix en nog drie abonnementen: streaming video in een stroomversnelling

Pepijn Barnard

Bijlage 2: Thematische inhoudsanalyse

	Volledigheid		Nauwkeurigheid		Menselijkheid	
#	Evenwichtig / Probleem / Oplossing	Toelichting	Specifiek / Aangepast / Generiek	Toelichting	Mensen / Eigenschappen / Afwezig	Toelichting
1	P	Geketend door corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
2	O	Festival wordt opgebouwd	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
3	P	Passieve houding Ernst Kuipers (min v. VWS)	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Portret
4	E	Economisch profijt & verlies door corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
5	E	Werkstress & minder werken	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
6	E	Uitstel huwelijk & inhaalhuwelijk	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
7	O	Leren beleggen om te profiteren	S	Illustrator in opdracht van NRC	E	Handen
8	E	Het coronavirus opbreken door vaccinatie	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
9	P	Meer moeite met weer op kantoor werken	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
10	P	Naaste die naar ziekenhuis wordt afgevoerd	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
11	P	Discussie op straat	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
12	P	Herstel van vertrouwen lastig door misleiding	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
13	P	Minder sociaal contact door bezorgdiensten	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
14	P	Minder spontaniteit door corona	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguur & skelet
15	O	Globalisering blijft, ondanks corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Vrachtschip
16	P	Met drukke kinderen in quarantaine	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
17	E	Cultuur weer open, maar komt publiek terug?	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
18	P	Besmettelijke Omikronvariant-subtypen	G	Beeldbank Getty Images	A	Virusdeeltjes
19	O	Vos ter illustratie van meer wilde dieren	G	Beeldbank Getty Images	A	Vos
20	E	Veel waardering voor zorg, maar ook veel vacatures	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
21	E	Meer aandacht voor sport en leefstijl tijdens pandemie	A	Bewerking NRC van beeldbank Getty Images	A	Objecten, geen handelingen
22	O	Omikron kan einde corona en maatregelen betekenen	G	Bron onbekend, vermoeden is beeldbank	A	Objecten, geen handelingen
23	P	Waar blijft het bredere verzet tegen de corona-aanpak?	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	QR-code
24	E	Neem preventie serieus om de pandemie te bestrijden	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Portret

25	P	Wolf in schaapsjournal; wetenschapsfraude	G	Illustrator voor wetenschapstijdschrift Nature	E	Wolf grinnikt, schaap is bang
26	E	Gezond leven, maar dat wordt steeds duurder	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
27	P	Arbeidsmigranten vast tussen zorg en overheid	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
28	P	Hugo de Jonge kan virus niet alleen met vaccinatie bestrijden	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
29	E	Hoogte- en dieptepunten van politieke coronajaar 2021	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Onderkin van mens in pak
30	E	Nieuwe woorden in coronajaar 2021	S	Cartoonist in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
31	E	Verdriet en herinneringen aan coronadoden 2021	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
32	E	Persoonlijke leven sterk veranderd door corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	E	Handen trekken aan touw
33	P	Democratie is niet vanzelfsprekend	S	Illustrator in opdracht van NRC	E	Oog, vinger
34	P	Mannen doen thuis niet meer in het huishouden dan voor corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
35	P	De problemen en kwesties rond coronaminister Hugo de Jonge	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Portret
36	P	Komt COVID-19 uit een lab?	A	Bewerking NRC van beeldbank Science Photo Library	A	Virusdeeltje in bolle reageerbuis
37	E	Wat is de Omikron-variant en kunnen we het bestrijden?	G	Beeldbank Science Photo Library	A	Virus
38	O	Overtuig mensen met verhalen om te gaan vaccineren	S	Illustrator in opdracht van NRC	E	Hand
39	E	Discussie met ongevaccineerden mist nuance, maar blijf in gesprek	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
40	P	Regering onder Mark Rutte vangt klap van gebrekkig coronabeleid	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
41	E	Veel medicijnen voor COVID-19, maar preventie blijft belangrijker	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Medicijnen, vaccins en virus
42	E	Thuiswerkers die wel of niet heimwee hebben naar kantoor	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
43	P	Boze reacties naar ongevaccineerd kind	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Gebogen vaccinatieprik
44	P	Blauwe enveloppen met schulden in de prullenbak, structureel probleem	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Deur, enveloppen
45	E	Mentale klap door corona; leven weer op de rails krijgen	S	Illustrator in opdracht van NRC	E	Hand
46	P	Hugo de Jonge 'ligt wakker' door het coronavirus	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur

47	E	Corona-sceptici en -aanpakkers in de politiek	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Mondkapje
48	P	Uitgaven vastgeketend door schulden	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Envelop en andere objecten
49	E	Vaccinatie is noodzaak om mensen in leven te houden	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
50	P	De gevaren van het weigeren van personeel zonder coronapas	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensenhoofdjes
51	P	Huiselijk geweld tijdens de coronaperiode	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
52	P	Gebrekkige kwaliteitscontrole wetenschappelijke publicaties over covid	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
53	E	De voordelen en nadelen van de coronapas	S	Illustratie door Studio NRC	A	QR-codes met vaccin of virus
54	E	Zelfhulpboeken populair, maar is dat altijd positief?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
55	P	Veel dringende dossiers voor het nieuwe kabinet	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
56	E	De raakvlakken en kloven van de formerende partijen	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Scrabble
57	P	Gevaar van desinformatie door Ongehoord Nederland	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
58	P	Stijgende benzineprijzen zullen blijven en hoger worden	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Benzineslang
59	E	Anderhalvemeter-maatregel weg, maar hoe begroet je nu veilig?	G	Bewerkte foto door Thomas Nondh Jansen	M	Armen en handen
60	P	Vergroening economie vereist lastig te behalen investeringen	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Flesje
61	E	Cartoon Kamagurka over vaccinatiepaspoot bekoord	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
62	E	Is het grootste doel van het leven veiligheid of samenleven?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
63	E	De typen collegas die na afschaffing anderhalvemeter ontstaan	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
64	E	Welke onderwerpen krijgen meer of minder geld van kabinet?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
65	O	Het coronatoegangsbewijs als de poort naar de hemel	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
66	E	Andehalvemeter weg: positief, maar gaan we ook weer wennen?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren

67	P	Wordt het coronavirus ooit een zwak verkoudheidsvirus?	G	Beeldbank RCSB Protein Data Bank	A	Virus en celmembraan
68	P	Journalist belaagd door molotovcocktail-gooiende extremisten	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Notitieblok en molotovcocktail
69	E	Toekomstbeeld na de pandemie: slaan we straks door met preventie?	A	Bewerking NRC van beeldbank Getty Images	M	Mensen
70	P	De kwetsbare positie van ongevaccineerden door slechte afweer	G	Beeldbank PM Images	A	Bolletjes
71	E	Cultuur weer open, maar komt publiek terug?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
72	P	Zomer 2021 was minder mooi dan we hadden voorgesteld	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
73	O	Nieuwe films eindelijk te zien na uitstel door corona	G	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
74	P	Waar kan de overheid nog lenen om de economie te ondersteunen?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
75	E	Toekomstbeeld na de pandemie: kijken jongeren nostalgisch terug?	A	Bewerking NRC van beeldbank Getty Images	M	Mensen
76	O	Speciaal team helpt met persoonlijke hulp bij coronasubsidies	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensen
77	E	Coronacrisis versnelt veroudering; is het tijd te keren?	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Puzzel met koffiekringen
78	E	Toekomstbeeld na de pandemie: is klimaat de volgende wereldramp?	A	Bewerking NRC van beeldbank Getty Images	M	Mens
79	E	Europa kan niet alleen op VS leunen, maar kan zelf ook veel bereiken	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Globe met raders
80	P	Het weggooiën van AstraZeneca-vaccins	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
81	E	Toekomstbeeld na de pandemie: gaan we verder radicaliseren?	A	Bewerking NRC van beeldbank Getty Images	M	Mens
82	E	Oefenen om terug te keren naar kantoor	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
83	E	Ramplieden als spiegel van het nu	S	Cover van het album Treur Nederland!	A	Plaagdieren
84	P	Kansenongelijkheid bij het klimmen van de sociale ladder	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguur
85	E	Kun je verschillende vaccins mixen voor dezelfde bescherming?	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Glas met citroen en coronavaccins
86	O	De hottub als manier om iets samen te doen tijdens corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
87	E	Hoe doe je wel en niet aan smalltalk na corona?	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
88	E	Fraude met coronasteunregelingen oplossen	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren
89	P	Coronasteunfraude is groot probleem	S	Illustrator in opdracht van NRC	M	Mensfiguren

90	P	Meer zwerfafval op straat sinds corona	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Zwerfafval
91	O	Deelnemen aan internationale adventureraces na corona	G	Beeldbank Getty Images	M	Mensfiguur
92	E	Veranderend tv-landschap: nieuwe aanbieders en veel aanpassingen	S	Illustrator in opdracht van NRC	A	Afstandsbediening en batterijen

Bijlage 3: Sociaal-semiotische inhoudsanalyse

Representatie		
#	Narratief / Conceptueel	Thema
1	N	Angst
2	N	Vastberadenheid
3	N	Vastberadenheid
4	N	Angst
5	N	Angst
6	N	Hoop
7	N	nvt
8	N	Hoop
9	N	nvt
10	N	Angst
11	N	nvt
12	N	nvt
13	N	nvt
14	N	nvt
15	N	Hoop
16	N	nvt
17	N	nvt
18	C	Angst
19	N	nvt
20	N	Hoop
21	N	nvt
22	N	Angst
23	N	Hoop
24	N	Angst
25	N	Angst
26	N	nvt
27	N	Hoop
28	N	Angst
29	N	Angst
30	N	nvt
31	N	Angst
32	N	nvt
33	N	nvt
34	N	nvt
35	N	nvt
36	N	Angst
37	N	Angst
38	N	Angst
39	N	Hoop
40	N	nvt
41	N	Hoop
42	N	nvt
43	N	Angst
44	N	nvt

45	N	Hoop
46	N	Angst
47	N	nvt
48	N	nvt
49	N	Angst
50	N	nvt
51	N	Angst
52	N	nvt
53	N	nvt
54	N	Hoop
55	N	nvt
56	N	nvt
57	N	nvt
58	N	nvt
59	N	nvt
60	N	nvt
61	N	nvt
62	N	Angst
63	N	nvt
64	N	nvt
65	N	Hoop
66	N	Angst
67	N	Angst
68	N	Angst
69	N	Angst
70	N	Angst
71	N	Angst
72	N	nvt
73	N	nvt
74	N	nvt
75	N	Hoop
76	N	Angst
77	N	Angst
78	N	Angst
79	N	nvt
80	N	Angst
81	N	Angst
82	N	nvt
83	N	Angst
84	N	nvt
85	N	Hoop
86	N	nvt
87	N	nvt
88	N	nvt
89	N	nvt
90	N	nvt
91	N	nvt
92	N	nvt

Compositie				
#	Informatiewaarde	Inkadering	Rangschikking	Visuele drukte
1	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
2	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
3	Gelijk	Geen	Voor-achter	Rustig
4	Divers	Geen	Voor-achter	Druk
5	Gelijk	Geen	Boven-beneden	Druk
6	Gelijk	Geen	Geen	Druk
7	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
8	Divers	Achtergrond	Voor-achter	Rustig
9	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
10	Divers	Achtergrond	Voor-achter	Druk
11	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Rustig
12	Divers	Geen	Links-rechts	Rustig
13	Divers	Geen	Links-rechts	Rustig
14	Divers	Geen	Links-rechts	Rustig
15	Divers	Geen	Voor-achter	Rustig
16	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
17	Divers	Geen	Links-rechts	Rustig
18	Gelijk	Achtergrond	Links-rechts	Rustig
19	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
20	Divers	Geen	Boven-beneden	Druk
21	Gelijk	Geen	Links-rechts	Druk
22	Divers	Voorstelling	Boven-beneden	Druk
23	Gelijk	Voorstelling	Links-rechts	Druk
24	Gelijk	Geen	Boven-beneden	Rustig
25	Divers	Geen	Links-rechts	Rustig
26	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Druk
27	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Rustig
28	Divers	Achtergrond	Boven-beneden	Rustig
29	Divers	Achtergrond	Boven-beneden	Rustig
30	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Rustig
31	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
32	Divers	Voorstelling	Boven-beneden	Druk
33	Divers	Voorstelling	Voor-achter	Druk
34	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
35	Gelijk	Voorstelling	Boven-beneden	Rustig

36	Gelijk	Achtergrond	Boven-beneden	Rustig
37	Gelijk	Achtergrond	Boven-beneden	Druk
38	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
39	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Rustig
40	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
41	Divers	Geen	Voor-achter	Rustig
42	Gelijk	Achtergrond	Voor-achter	Rustig
43	Gelijk	Voorstelling	Voor-achter	Rustig
44	Divers	Voorstelling	Voor-achter	Rustig
45	Divers	Voorstelling	Boven-beneden	Rustig
46	Divers	Achtergrond	Boven-beneden	Druk
47	Divers	Geen	Voor-achter	Rustig
48	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
49	Divers	Achtergrond	Voor-achter	Druk
50	Divers	Voorstelling	Voor-achter	Druk
51	Divers	Voorstelling	Voor-achter	Rustig
52	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
53	Gelijk	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
54	Gelijk	Achtergrond	Links-rechts	Rustig
55	Gelijk	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
56	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
57	Gelijk	Voorstelling	Voor-achter	Rustig
58	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
59	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
60	Gelijk	Voorstelling	Links-rechts	Druk
61	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Druk
62	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
63	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
64	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
65	Divers	Voorstelling	Boven-beneden	Rustig
66	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
67	Gelijk	Voorstelling	Boven-beneden	Druk
68	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
69	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
70	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
71	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
72	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk

73	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Rustig
74	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
75	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
76	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
77	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
78	Divers	Voorstelling	Links-rechts	Druk
79	Divers	Voorstelling	Voor-achter	Rustig
80	Gelijk	Voorstelling	Voor-achter	Druk
81	Divers	Voorstelling	Voor-achter	Druk
82	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
83	Divers	Achtergrond	Links-rechts	Druk
84	Gelijk	Voorstelling	Links-rechts	Druk
85	Gelijk	Achtergrond	Voor-achter	Rustig
86	Gelijk	Voorstelling	Voor-achter	Rustig
87	Gelijk	Voorstelling	Links-rechts	Druk
88	Gelijk	Achtergrond	Links-rechts	Druk
89	Gelijk	Achtergrond	Links-rechts	Druk
90	Divers	Geen	Links-rechts	Druk
91	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig
92	Gelijk	Geen	Links-rechts	Rustig

Interactie					
#	Contact	Sociale afstand	Houding maker	Bijschrift	Toelichting
1	Nee	Midden	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
2	Ja	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
3	Ja	Dichtbij	Subjectief	Becommentariërend	Directe verwijzingen
4	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
5	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
6	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
7	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
8	Ja	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
9	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
10	Ja	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
11	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
12	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
13	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
14	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
15	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
16	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
17	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
18	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen

19	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
20	Ja	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
21	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
22	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
23	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
24	Ja	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
25	Ja	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
26	Ja	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
27	Ja	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
28	Ja	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
29	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Teksten, symboliek
30	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Teksten
31	Ja	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
32	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
33	Nee	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
34	Nee	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
35	Ja	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
36	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
37	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
38	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
39	Ja	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
40	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
41	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
42	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
43	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
44	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Symboliek
45	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Symboliek
46	Nee	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
47	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
48	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
49	Nee	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
50	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
51	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
52	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
53	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
54	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
55	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
56	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Symboliek
57	Ja	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
58	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
59	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
60	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
61	Nee	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Teksten
62	Nee	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
63	Nee	Midden	Subjectief	Becomentariënd	Directe verwijzingen
64	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
65	Ja	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek
66	Ja	Ver	Subjectief	Becomentariënd	Symboliek

67	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
68	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becommentariërend	Directe verwijzingen
69	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Symboliek
70	Nee	Midden	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
71	Ja	Midden	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
72	Nee	Midden	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
73	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
74	Ja	Midden	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
75	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
76	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
77	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
78	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Symboliek
79	Nee	Midden	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
80	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becommentariërend	Symboliek
81	Ja	Midden	Subjectief	Illustratief	Symboliek
82	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Directe verwijzingen
83	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Symboliek
84	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Symboliek
85	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becommentariërend	Directe verwijzingen
86	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
87	Nee	Midden	Subjectief	Illustratief	Symboliek
88	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
89	Nee	Ver	Subjectief	Becommentariërend	Teksten
90	Nee	Dichtbij	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
91	Nee	Ver	Subjectief	Illustratief	Directe verwijzingen
92	Nee	Dichtbij	Subjectief	Becommentariërend	Directe verwijzingen